

ASIA ARCHIVES

156

ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਮਾਨ

सभा०

१

१ श्रीगणेशाय नमः॥ ॥ सारस्वतं स्फुरतु चेत्तत्किं वीनां चक्षुर्भवंतु
 प्रकृतिनागतमत्सरश्च॥ भूयाश्च संतु कविस्तु किं पूसानुरागाः संत्यज्य न
 राडकजनप्रणयानुरागं॥ १॥ अथ संहतां प्रशंसो॥ ददोति प्रतिगृह्णा
 त्तिगुह्यमाख्यातिपदं॥ नुक्ते भोजयते चैव यदि चं प्रीतिरक्षुसा॥
 २॥ प्रकाशमन्यस्य नुत्याति विद्यां सो जय मभासर्वस्वादलभ्यं॥ करोति स
 पत्न्यः प्रविस्तारयेत् पुनस्तारयेत् पुनश्च ने कदा त्रित्॥ ३॥ काविद्या कवि
 तां विनापि निजनेदानं विना श्रीश्रुका कोचनः कपमाविनाक्षि
 त्रियतिः कोनामनीतिं विना॥ कः सूनू विनं संविना कुलमधुः

राम
१

का स्यामि भक्तिं विना मोक्षं किं रमणी विना जनितुषः किं जन्म
कीर्तिं विना ॥४॥ सौजन्यामृतसिंधवः परहिने प्रालंबी तीरवृता वा
चालाः परवर्णने निजगुणालाये च मो न प्रतीः ॥ आपत्स्वप्यविलु
प्तवीर्यनिचयाः संपत्स्य नूत्ने कि नो मा सुवनखलवर्क निर्गतविष
ज्वलानताः सज्जनाः ॥५॥ सखि नो हि रम्यं तूष्णं हृदयानित नानां ॥
त्यचः ॥ जरयत्यंतरसा चूदोषं विषमिवेश्वरः ॥६॥ विकृतिं नैव गच्छ
न्नि संग्रहो न साधवः ॥ आवष्टितं महासर्पे श्चंद्रनं न पिषास्यते ॥
॥७॥ अंजलिस्थानि चूष्यानि वासयन्ति करद्वयं ॥ अहं सुप्रमथां

सभात०

२

प्रीतिर्वसदक्षिराशोसमाः॥८॥ किञ्चिदाश्रयसौन्दर्यादुत्तरोभास
 सा चपि॥ कान्ता विलोचनेन्यस्तं मलीमसमिवाश्रुन॥९॥ सज्जनोः
 धिविपत्यशोधिताहस्यनिःशंकयेत्यवताः कुर्वन्त्येवपरोपकारमः
 निशंनोयथाशक्तितः॥ राहोरुग्रकरणवक्तुकुहरासातिभूतोपलः
 चंद्रः किंनकरोति सुषि नंमाताभरोधैः करैः॥१०॥ चवलपतिसमग
 चन्द्रमाजीवलोकां किमिति निजकलंकं नात्मसंस्थं प्रमादित्ति॥ भवति
 विटितमेतज्जोयराः सज्जनानां परहितनिरता नामादरो नात्मः
 काशे॥११॥ प्रत्यक्षकुर्वन्वदुर्मिर्नमतिपूर्वापकारिशालुः॥१२॥

राम

२

कोन करेति कृतं निःकार सां मे कं कुरु तेन्यः ॥१२॥ अहो महत्वं मह
ताम पूर्व विपन्निकालि विपत्तौ प्रकारः ॥ यथा त्वमथेपतिनोपि राहोः कलानि निःपिः पुण्यः
वर्ष ददाति ॥१३॥ अथौ निधिर्वीरि पिरुय निदीपेन त्वर्ष प्रतिबोधयन्ति ॥ ताभ्यां तयोः
किं परिपूर्णता त्वात् भक्त्यैव नृप्य निमह नृभावाः ॥१४॥ उप कर्तुं स्नेह मरु निमं सज्जना
मां त्वर्कं वो यं के नुः शिशिरी कृतः ॥१५॥ सुजनानयाति वैरं परहित निरतो विनाश
कालेपि ॥ दूरे पिहि वन्दन नतः सुरभय निभु खं कुण्डलस्य ॥१६॥ ये जानेयस न निराज
रु धियः स यत्तु मा भुजताः प्राप्ते नैव पराश्रुत्वा प्रणयिणी ज्ञान प्रयोगे एपि ॥ श्रीमन्तः

प्रियं वक्तुं कर्तुं

सभात०

३

स्वाशुशप्रकाशनविद्योत्वन्यस्तौ पण्डितास्तभूतगण्डलमण्डने कतिलका
: सन्नः किञ्चनो जना ॥ १७ ॥ मान्या एव हि मान्या नीमां कुर्वन्निनेतरे ॥
मेस्तु विभक्तिमूढी इत्यन्तं जिघृक्षुः ॥ १८ ॥ कर्णत्विचसि वि
नासं जीवंती मूर्तं वाहनः ॥ देदौ दधौ चिह्नं ॥ स्थानि किमदेयं महा
त्मनां ॥ १९ ॥ श्रेष्ठेनेषु दशालवः पुरा निमानलोपिन श्रीमदाय
गारेन परोपकारकरणहृष्टानि प्रशान्तिताः स्वस्थाः सन्निव
यो वनोदयमहाबाधिप्रकोपेपि ते तत्तमैरिषसु स्थिरैः करिभर
कात्राचराचार्यते ॥ २० ॥ पतितापिराहूवदने करे निर्वोचरातिप

राम
३

अथ एतानि ॥ भवति विषय इति स ह ताम झी कृत वस्तु निर्वी हः ॥ २१ ॥ स
पदि अत्यन्त हर्षी विषय दि विषादो रणे च भीरुत्वं ॥ तन्म वने च म ति
लकुं जन अति जन नीलु ते विरलं ॥ २२ ॥ गज्जति शरै दिन वर्ष ति
वर्ष ति वर्षी सु निस्व गो मेघः ॥ नीला वदति न करु ते न वदति सज्ज
नः करोत्येव ॥ २३ ॥ आपत्त समदुरा धीर धिः परे वा ज्ञाता महत्
पि काले न भवति सर्व ॥ वि न्याठ वीष पिरुलाः ॥ वल पाद पात्ते अद
निद न मशालो लिखन सह ते ॥ २४ ॥ श्वेता न तथा सती तले
जलेः स्नानं न मुक्ता व लिख श्रीखण्ड विलेप न स एव अति प्रत्यक्षः

सभात०

४

मयश्चितं ॥ प्रीत्या सञ्जन भाषितं समभवत्प्राशोर धाचेतसः स प्रुत्वा
च पुरस्कृतं सुकृ नामरुष्टम न्नोपमं ॥ २५ ॥ गवादीनां पशोर न्येषः
स प्रोवाजा यत दधि ॥ दूरी रोद चेत्सुना प्रापि महतां विकृतिः कुतः ॥ २६ ॥
निगुणोऽपि सत्वे यथा कुर्वन्नि साधवः ॥ न हि त्वं हरते शो त्त्वा न च दुः
श्चाण्डाल वरमति ॥ २७ ॥ तू जने न्य जने मन्य चो ह वं रासमु क्त वं ॥ आ
त्मानं च परित्रा म्य परता पे निवारणं ॥ २८ ॥ इहाने के त्यतः स्वत तमुप
कारि रूप कृति कृतः ॥ कुर्वन्तो जगति निव संत्ये वस्तु धि शः ॥ किंच न
तो स तैः सुकृत परिपा क प्र राशी नो वि ना त्वा र्थ्ये षां न ति पर कृत्य व

६५

राम
४

स्वनिता ॥ २० ॥ अर्थः सुखकीतिरिपिहिमाभूदनर्थश्चालुनथापि श्री
राः ॥ निजप्रतिज्ञासनरुध्यमानामहोशमाकर्मसमारम्भने ॥ २० ॥ अर्थ
तयोमन्दकुक्षीनामपराधोमणीषिणा ॥ नहि सर्वत्र पाण्डित्यं स
लभं पुरुषे क्वचित् ॥ २१ ॥ आदिमध्यनिष्ठनेषु सौहृदं सज्जनैर्भव
ति नेतरजने ॥ हृदतापननिष्यर्षिताउनेः नान्यभावमुपयाति का
ञ्चनं ॥ २२ ॥ अथाचतुर्भिः कनकं परीज्यते निर्यर्षं न हृदना
घताउनेः ॥ तथाचतुर्भिः पुरुषं परीज्यते कुलेन शीलेन गुरोर्न क

अथ अथ पर २

सभात०

५

संज्ञा ॥ ३३ ॥ ^{शु.}मुद्राः सन्निस्तुहस्तौः स्वभरता व्यापारतात्रोद्यताः स्वार्थे
यस्य पराथ एव सप्तमानकः सतामग्रणी ॥ ३४ ॥ प्रेरदरकरसायपि
वति स्रोतस्य तिंकाडु वीजी मृतस्तुनि दायसु रते गतसंताप विदि न्तः
ये ॥ ३५ ॥ नहि भवति विद्यागः स्नेह विदेद हेतुर्जगति गुणानि चीना
सज्जना नाकेदातिर ॥ घनतिमिरनिरुद्धे ते संस्थापि न न्यः कि
मुकुमुदव नानां प्रेम भाङ्ग करोति ॥ ३६ ॥ रौ गै रौ ले व वौ णि क्यं मौ कि
कं न ग जे ग जे ॥ साधवो न हि सर्वत्र न न्य न न वने वने ॥ ३७ ॥ ५ दधि
रवधिरुद्यास्तं ह नू मा नू मा न तारी विरव धि ग ग नं वे द्य मा प स

३४४=

मा ३=

राम
५

मास्ते॥ इति परिमितवं तो भानि सर्वे पि भावाः सतुर धाधिरै कः
 सज्जनानां विवेक ॥ ३१ ॥ चन्द्रः द्वासी प्रकृतिवक्त्रतनुजला त्मादा
 वाकरः स्थिरतिमित्राय पत्रिका ल॥ मूर्द्धा तन्वापि विधुतः परमेश्व
 देसा नैकाश्च तेषु महतां गुणा दाष चिन्ता ॥ ३२ ॥ इदं स विचार
 केरक्तश्चास्मात्तथाः ॥ संपन्नो न विपन्नो न महता न कुरु
 ना ॥ ३३ ॥ इदं तेन विभूतिनिम्यतु वः कुत्रापि ते चन्द्रनाः पाका
 : परिपूरिता वसुवर्ति ज्ञान्या मस्ति दुर्लभः ॥ अचने करगरवाः प्र
 तिदिनं चैत्रे कूकू जितं तन्मन्ये ह्यलसं कुलं जगदिदं द्वित्राः क्षि

पाचोले

म२

तथापि धीमन् षष्ठी शेषवर्षी निशाकरः केरवका निनेषु ॥४२॥ पुराणं सन्तो दोषाः सन् जनव
हृत्तामेव ५

समाप्तः

६

नौ सज्जनाः ॥४०॥ पिवन्ति नद्यः स्वयं सवना ममः स्वयं नद्यादति
फुलानि वृक्षाः ॥ नादन्ति तस्य त्वल देव सद्याः परेष्वकारा सतना
विभूतयः ॥४१॥ निष्पीडितो यद्यपि देवयोगात् निष्कारा अपि
विभूतु दनप्राप्ता जी मृतो संलवराजल च वारि सधुर फणी दीर्
पित्वा वृक्षेति नगरं लहन्तः ॥४२॥ सद्यो महता मेव मेवो पद
ः ॥ वदन्तं दूरीयाते च ननु तारागणाः क्वचित् ॥४३॥ अन्यत्र
- इवादिः प्रियं जनव च ने स स्वपरि हतः ॥ इतरन्वन जे यमः
स्वरागुर सन्निधौ धूपः ॥४४॥ किं जन्मना न हति किं धित पौर
षे न नै शक्या हि साति निज सा पुरुषः प्रतिष्ठा ॥ कर्मो हि कृत

३०

पुराणं सन्तो दोषाः सन् जनव

६

पिशोषयितुं न शक्ताः कुम्भोडैवेन मुनिना मुधिरेव पीत्वा ॥ ४६ ॥ ए
रापकारश्च न्यस्य चिकित्सन्नुद्यत्यजीवनं ॥ रावन्तः पश्य वत्स कोच
मोरप्यपकर्ष्यति ॥ ४७ ॥ महतां प्राथम्येनैव विपत्तिरपि शोभ
ने ॥ दत्ते भस्मे हि नागानां श्लाघा गिरिविदारणे ॥ ४८ ॥ एतदर्थ
कालीना नावपाः कुर्वन्ति तीर्थं ॥ आदिपथावस्थाने पुनर्गच्छन्ति विज्रियं ॥ ४९ ॥ हे भ
योत्यथैभूषणं तु जनना शौर्यस्य कारुण्यं यमो हानस्यो परमः कुलस्य विनयो विनयस्य पात्रे
ययः ॥ सुक्रादुत्तमपतः समाप्रभवतां धर्मस्य निर्व्याजस्य सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं
शीलं परं भूषणं ॥ ५० ॥ स भस्मे दृष्टेन किं यदि ह्यहोऽस्तस्मात्कुरुते न किं दाना रो यदि
कस्य सा विमिरतुं यद्यपि नः किं नृणः ॥ किं कर्तुं शक्नुमः कथा यदि दृशः पंथा तमेति वि

पितर

सामान्य

सः संसारे तीन्द्रजालमपरं पश्याति तेनापि किं ॥ पर ॥ प्रत्तावसुहसं
वाक्यं स द्वायसदृशं वचः ॥ आत्मराक्तिस्समं कापया जानाति स
घण्टितः ॥ ५३ ॥ ॥ अथ हर्जनिप्रशंसा ॥ ॥ अपूर्वैरसनाया
लीखलानने विलेखा ॥ कश्चिन्मूलस्य रात्यनंहनत्यन्यस्य जी
वितं ॥ १ ॥ आ-कृतैव महायलेन मुनिना शपवद्वीससासातस्य
वतमुद्रितवज्रतु नानीते वसुधैविभिः ॥ वदेवाननुरज्जुभिः
परगुरा नवकुंनरात्कासनी जिह्वालाहसलाकसाखलमुखिवः
इव संलज्यते ॥ २ ॥ हस्तादपि नदा तथंगृहादपि नदी सते ॥ प

अथ १ =

राम

रोपकारार्थं यवचनेपि द्रिक्ता ॥ ३ ॥ न दुर्जनः सज्जनतामुपैति बहु
प्रकारेणपि त्यक्तमानः ॥ ४ ॥ पितृभक्तः प्रयत्नाद्युत्तमं विस्वपु
त्रो मयूरत्वमेति ॥ ५ ॥ विष्णुमहिनात्मानोद्धि जिह्वा जिह्मगा ईव
जगत्प्राणहरानित्यक्त्यनोद्धेजकाः स्वला ॥ ६ ॥ वन्द्यः कानामहृष्टाना
कथ्यक्तो न वशाच्चितः ॥ कान्तुप्यतिविभक्तकृत्ये कानुपैति तः
॥ ७ ॥ न विना परावद नरमते दौर्जन्यमनः ॥ काकः सर्वमसौ न
चुक्ते विनाऽमय ननु यति ॥ ८ ॥ खलः सर्वयमात्राणि परदिद्री
णि पश्यति ॥ आत्मनो विलम्बाणि पश्यं नपिन पश्यति ॥ ९ ॥

तथात०

८

नोक्तं नो यक्तं न ल्यक्तं किं कृतं तेन ॥ प्राप्य च लानधि कारान्
रात्रुषु मित्रेषु वलुवर्गेषु ॥ १०॥ जिह्वायाश्चेदन्ननास्ति नातालं पतनाद्भयं ॥
निविशं केन वक्तव्यं निर्लज्जाः कोनपंडितः ॥ १०॥ नस्थातव्यं नग्नं चंद्राणामर्थ
चमैः सह ॥ यद्यपि शौरिनिहसो वारुस्सिंहीत्यविधीयते ॥ ११॥ मोक्षे
क्षितयो विद्वद्भिः रात्रुरलोप्य वज्रया ॥ वक्रिरलोप्य संवृद्धः कुरु
तेन स्मसाद्यते ॥ १२॥ यथा वृष्टिः समुद्रेषु नुक्तं स्यात्परिभोजनं ॥
एवं प्रीतिः स्वर्गः सा दुस्त्यनार्थं वसिष्ठेति ॥ १३॥ पाता इत्येव
रिसा शतरशो दोषो भवकारणमैनिधीते यजनं सदा भव करिणा

लीप

राम

८

दशैषिरान्नौत्सुमिः॥ इत्थं तद्विनास्ति अस्य विधिना नोपाय
 चिन्ता कृता मन्त्रे इत्थं न निवृत्ति हर सा च तापित गोश्रमः॥
 १४॥ आलोभाच्चोपर्युक्तो भो यः पात्रेशः परार्थतः॥ प्रीतिलक्ष्मीर्ष
 यः कुराः सा किं सा किं स किं स किं॥ १५॥ इत्थं न परितः नो विज
 आल कृतापि स न॥ मणिना भूषितः स प्यः किं स तो न भयं कर॥ १६॥
 कप्ये रूखली रचिता लवोलः कस्तुरिका वदित दशहर श्री॥ सुवर्ण
 कुम्भः परिषिच्य मारणा प्रांच गुरां तु स्वति किं पलां अदुः॥ १७॥
 स प्यः करः खलः कर स प्यः करः खलः स न्नो वचि वराः स

सभात०

२

प्राःखलकेपशाम्यति॥१८॥मपुनातिचशेन्तिमेकिनिमेवा
मपुजायते॥जातिस्वभावदोषोशंकद्वयंनमुच्यते॥१९॥
तथारिभिर्नव्यथेतदितलीपुत्रेरोतदितानेकदशेचदशला॥२०॥
त्वानांयथावकधियादूरुक्तिमिद्विनिरांतयतिममताडि
तः॥२०॥मद्विकारुतमिद्विनिधनमिद्विनिपाधिवाः॥नीचा
श्वकुलमिद्विनिरातिमिद्विनिस्वाधवः॥२१॥तर्कालुव्यःसम
कतुरस्मात्तुविवाहाप्रत्युतात्मासायकाअतिक्रिययादुत्तर
नारयन्ति॥रायायन्नस्वरसमपराःशुक्काष्टनिषणांत्मा

राम

२

सोमधे-आ ज्वलित हृदयाः शोणितं संपिबन्ति ॥ २२ ॥ हस्ती हस्तस
हस्ते शत हस्ते नवाजिनः ॥ शृङ्गि शोदरा हस्ते नदेरा त्वेयेन
दुर्जनः ॥ २३ ॥ हस्ती अङ्गुलमात्रे वाकरा हस्ते नवाजिनः ॥ शृ
ङ्गी लघुतु हस्ते नखङ्ग हस्ते नदुर्जनः ॥ २४ ॥ आरम्भागुर्वीक्ष्य पि
ण्णिकमेन लघी पुरावृद्धि मति च पञ्चात्तदिनस्य पृथार्द्ध पा
र्द्ध भिन्नाद्या ये वसैत्री खलु सञ्जानानां ॥ २५ ॥ चातस्तान तवै

सभात.

१०

वदूषणमिदं यन्नामकस्मूरिकाका-तारा-तर-चारिणां हि पृ
षतां यन्नाभिर्मूलकृता ॥ यद्येवंपि मुनस्य हं तर-तनामूलकरि
षस्तदा ज्यायास्येन विना भविष्यति तदा कीर्तिश्च निर्वोषताः
॥ २५ ॥ न विष्वसेत् कुमित्रे च मित्रे नैव च विष्वसेत् ॥ कदाचि
च्चित्कुपितं मित्रं सर्वगुह्यं प्रकाशयति ॥ २६ ॥ दह्यमानां सु-
तिक्ष्णरानी चाः परस्परं शो गिना ॥ अशक्तास्तान्यदंगमुत तो

राम

१०

निन्दां प्रकुर्वते ॥ २१ ॥ रागे द्वेषे च माने च द्रोहे पापे च कर्मणि
॥ अप्रिये चैव कर्त्रे च चिरकारी प्रशस्यते ॥ २२ ॥ सर्वथा स्वहि
तमाचरन्ती च किं करिष्यति जनो वदू जल्पः ॥ विद्यते न स्वल्प
कश्चिद्दुष्टायः सर्वलोकं परितोषकरो यः ॥ २३ ॥ ते वै सत्पु
रुषाः परार्थघटकाः स्वार्थस्य वा चेपिये सामान्यस्तु परा
र्थमुग्रसपराः स्वार्थविलेखे नये ॥ ते मीमानुषराक्षसाः प

सभात०
११

तं १

रहितं स्वार्थं यनि प्रुति ये ये तु प्रुति निरर्थकं परहिते केन
जानी सहे ॥ ३० ॥ विश्वास प्रति पन्ना नां वंचने का विद प्वता
॥ अङ्क मा रस्य सुप्रस्य हन्तुः किं ना सप्रौरपं ॥ ३१ ॥ यचा त्मीः
यो जनं नो नास्ति भेदस्तत्र न विद्यते ॥ कुठारैर्दण्डनिमुः
कैर्भिद्यते तरवः कथं ॥ ३२ ॥ ॥ अथ चानका न्यो क्तः

॥ ॥ अथपि सन्निवहूनि सरंति स्यादुसुरी नलसुरः

सप्त
११

प्रियशांति॥ चान्नकपोतस्तदपि चतानित्युक्ताद्याचते ज
लदजलानि॥ १॥ एक एव खगोमानीसुखं जीवति चातकः
॥ घीयते वापि श्यायासां श्याचक्षे वा पूरन्दरं॥ २॥ गज्जितिव
ध्विरीकृतककुभाकिं न कृतं नु यते न॥ कियन्ती चातकचः
अपुटीत्यापित्तानजलेन॥ ३॥ वितरवारिदवारिजः
लागमेचिरपि क्षित चातकसूनवे॥ मरुतिसंचरतिः

समाप्त०

१२

दशमसन्ध्याकचमवान् कथयः कचातकः ॥४॥ वातैर्विशो
षयविर्निषयभीमनादैः संचूर्णयत्यमथवाकरकाभि
ष्यातैः ॥ अत्रुभङ्गमात्रपाठात्रैरेतद्धारिविन्दुपरिपालितः
जीवितस्य नान्यगतिर्नवतिवारिदचातकस्य ॥५॥ वि
शेषजीव्यपिपिवंत्यशानयश्चकरेचद्यपिचातको
यः ॥ त्वार्थेक्षतिस्तस्मात्तृषानुरत्यलघुत्वमत्रास्तिनः

राम

१२

किंचिदस्य ॥ ६ ॥ चातकः स्यान्मानेन जलं प्राप्य चिते म्यु
दाम ॥ स भूदार्थं ते या नित्यं प्रावयत्यस्य नाम गी ॥ ७ ॥ अने ते
विहगाः पश्यादपरितो यावन्निनृक्कातुरा वापी कुपतः
गमो गारजले मज्जन्निदं तादराः ॥ त्वामपि सन्निज्य-वा
तकं शिशुः यः शृङ्ग करेण पितृन् नान्यं वा श्रुति नोप
सर्पति न च प्रसूति नं ध्यापि ति ॥ ८ ॥ रेरे चातकस्याव

समाप्तः

१३

चानमनसा मित्रक्षसां श्रूयतामभ्योदावदूतोपि सन्निः
गागमे सर्वेपि नेता दृशाः ॥ केचिद्दृष्टिभिराद्रयन्ति चर
णो केचिन्नथा गज्जने र्यं यं पश्यन्ति तस्य तस्य पुरतो मा
बुहि दीनं वचः ॥ २॥ अथो गज्जितममुदप्रकृतां वि
द्युत्तवमा पूरितं दूरादगृह्येष्टिष्टतदलं दृष्ट्वा नवाना
तयं ॥ निर्दग्धारिषल राशि हा लि क व धू स न दू ने त्रैः परं

राम

१३

नैरास्यादिह वर्धितमथुना केदारपूचं पयः ॥१०॥ अन्ये
पिसन्निवततामरसावतंसाहंसावलीवलचिनो जलस
निवेशाः ॥ कोप्याग्रगुरुरचं हतचातकस्य पौरं नदी
यदग्निवाञ्छति वारिधारां ॥११॥ गजसिद्धिमिधनमुश्च
सितोयं चातकपक्षी व्याकूलितोयं ॥ देववराद्यदिप
श्चिमवानः कृत्वंकाहं कचजलपातः ॥१२॥ अन्येते जल
दायिनो जलधरास्तृषाविति प्युतिशेनातश्चातककिं पृ

सभात ०
१४

धात्ररटिजेः रिवन्नोति विश्वाभ्यतां ॥ तेघः राएदएषका
अध्ववलः पानीय रित्कोदोगज्जने वहि कैवलं नृशः
तरं नो विदुमप्युत्ति ॥ १३ ॥ यावन्निष्ठति चातकोयम
श्रुभिः कण्ठलल्यासिनिस्ता वदेहि पयः पयोदः
फलतुल्यद्वारिकल्पद्रुमः ॥ नोचेदस्य नृषा त्रयीदि
तत नोः प्राणेः प्रयाणे कृते कस्यैदात्यसि को ग्रहि षति

राम
१४

पुनस्तापस्तु ते स्यात्स्यति ॥ १४ ॥ एतदत्र पथि कै क जीवितं
 यश्च सुष्यति तं संमन्तरः ॥ धिक् सूचा स्यु चरु सु सङ्गति
 वीक्षितो किमिति एव न वाहिनी ॥ १५ ॥ अमुं कालं क्षेपयजज
 लदगम्भीर मरे ४ किमेभिर्निघोषैः सजरदिति कृकारितलिलं ॥
 अथे कत्यावस्था मकरा समीरयति करज्वा लावलिजटिल मूर्ते
 विधैपिनः ॥ १६ ॥ कालातिरिक्ते न कुतश्च नदिनां विसृज्जिते

सभात०

१५

नं२
स्नासय स्थारै श्रीषयागज्जितैरति तशां कार्त्तुमुखं दर्शय ॥ अ
स्थान्यगतेः पशोदमनसो जिज्ञासया चातकस्याध्वे हित्वमिहापि
लंनदयिनः आनः परं याचते ॥ १४ ॥ चातकस्य मुखचंचू
संपूते नो घतन्ति यदि वा रि विन्दवः ॥ सागरी कृतमहीतः
तस्ये किं दोष एव जलदस्य दीयते ॥ १५ ॥ वीजैरं क्रूरितं जजं
गान्निहृदिनं वक्ष्णीमितं कन्दैः कन्दलितं जनैः समुदितं धा

हंजंभि१

राम

१५

राधरेवर्षति॥ आत आत कयात कंकिसपिने समकन जानीमहे
येनास्मिन्नपनिनि चातकमुखेदिनाः ययोविन्दवः॥१९॥ चित्वा
रिदं परिहृता न्यजला रायस्य च आतकस्य कुरुते न भूषः पुराति
॥ धिक् चातकं तमपि यो धिति यास्तल जास्तं ताहरां वयं दुयेति
पियासितेति॥२०॥ अव आसक शौः प्रा न चारय न्ये वला वकः॥
प्रार्थना भङ्गः भीतो पिश्रुता दपिन राचते॥२१॥ ना धौ स्कन्धः न
तिसरः सुन पिश्रुता पीषुना पीहितं कर्त्तुं यथा वि संकथान च

समान० कृतानां^{या}पिन्यांमनः॥ सागरेण तमूनरं गरसनादरोडनचरण
प्रयक्रान्तेनापिनिरन्नरं जलदहेत्वयेवदन्नंमनः॥ २२॥ ॥
अथप्रमरांनोक्तय॥ ॥ गन्धैराद्याजगतिविदितोकेतकीस्व
र्गापुष्पापद्मभ्रात्याक्षुधितमधूपः पृथ्व्यमध्ययमान॥ ~~अथ~~ अन्धीभू
तः कुसुमरजसाकंठकैः दुशापक्षः स्यात्तु गन्तुं हयमपित्थवे
नैवरात्रौद्विरेकः॥ १॥ प्रमराः मिमिरागमेषुमोदन्तदम

राम

१६

नेकुन्दवशोपितं श्रुत्वा ॥ समयंगमयं नृयन्तु रीरिः कलहंसः
कमलाकरान्वन्धी ॥ २ ॥ दलप्रादुर्भावावधिपरिमलावासिनिदि
शो जगत्या विख्यातादमरा कलिवगुराः ॥ तथा यस्मिन् भूद्रे मधु
लवपिणासारवक्त्रे दृढप्रेमावद्वेकथयकथमोदास्य मकरोः ॥ ३ ॥ न
न्दनजन्मा मधुयः सूरतरु कुतुम्बेषु पीतमकरन्दः ॥ देवादवनिमु
पेतः कृतज कलमेषु समीहते वृत्ति ॥ ४ ॥ यत्तोषं न गतः कम

समाप्त०

१७

लेषु च मय क म ह्री व हु कु लो पु ॥ त स्या ले र्य दि नि म्ये वा सः क थ य क
थं न भ व न्यु य हा सः ॥ ५ ॥ ये नो मो दि नि के न की द ल पु टे पी तं म धु त्ये द्वा या
नी ता ये न नि सा थ रा द्धु च व ला य प्रो द रे रा र दि ॥ वा न्नं ये न म द प्र वा ह पु
त्रि ने ग रा ड स्थ ले द न्नि नां सो यं न्द्र शु वा क री र पि ह्ये प्रा प्रो ति मे त्री कु त ॥
६ ॥ पा ना र्थि नो म धु क रा य दि क र्णा घा ते दू री कृ ताः क रि व रे रा व द्वा च
वु ध्या ॥ त स्ये व ग रा ड यु ग म रा ड न हा नि रे षा न्द्राः पु न र्बि क च य द्वा व रो च
र न्ति ॥ ७ ॥ अ म न् व न्ना न्ते न व म अ री षु न ष न्य दोग न्ध फ ली म जि घ्न त

राम

१७

॥साकिंनरस्यासम्बिंनरंतावलीयसीकेवलमीश्वरेच्छा॥८॥केतकःकटुकं
टकाःकुमुदिनिर्दिष्टोद्योदयान्मोदनेत्रायनेविकलाःकलावतिपुराःयंकेरुहंयं
त्रयःअन्यानिप्रसवानिषट्पदपदन्यासैरवाञ्छिकचित्रभङ्गोभ्रास्यतिक
त्यवक्ष्यविपदामन्नंनवन्नंकिना॥९॥नषेवारिजपिपिनंकषंनषेचमाल
तीकुसुमे॥तत्किंजीवतिजीवतिजीवतीमूलकमकरन्दविन्दनापदलि॥१०॥
मध्वकरमाकुरुशोकंविचरकरीरद्रुमकुसुमेषु॥घनतुमिनपादद
लिनाकथंचसामालतीमिलति॥११॥यस्यास्तङ्गमवाञ्छुर्यानगणितापी
मत्प २

गं० २

सभात०

१८

लोविनिद्रोल्पलाः यामालिङ्गसमुत्सुकेन मनसा यातः परं निवृत्तां ॥
जप्तां तां स व लोका च न न तां भुङ्क्ते ॥ गायत्रीयुते चै र्थनामतद
स्तु किं तु न पुनः स्नेहानुरूपं कृतं ॥ १२ ॥ गुराणाः कुर्वन्निदूतं त्वंदूरे पिवसतां
सतां ॥ केतकी गन्धमाघ्राय स्वयंगच्छन्ति षट्पदा ॥ १३ ॥ गुणिमी गुराणां
रमते न्यगुराणी लस्य गुणि निपरितोषः ॥ अतिरेति वनात्कमलं न ददू
रस्त्वकवासापि ॥ १४ ॥ गुराणां गुणां जेषु गुणा भवन्ति ते निगुरां प्राप्य भव
न्निदोषाः ॥ सुखादतोयाः प्रवहन्ति नद्यः समुद्रसांसाय भवंत्यपेशा ॥

राम
१८

॥१५॥ गुरोः प्रकीर्तयतां यत्नः किं सा^{ने} गोपैः प्रयोजनं ॥ विकीयते न च बाधि
राविः क्षीरविबुद्धिता ॥१६॥ ये वर्हिनाः कश्चिदपोलमदेन भद्रः गाः प्राकूलप
ङ्कजरजः सुरभिर्हृताङ्गाः ॥ ते मां प्रतप्रतिदिनं कृपयन्ति कालं निमेषेषु चार्कुकुसु
मेषु च देवयोगात् ॥१७॥ किं कापि प्रलया नैलविट्पिनो निदृष्टिर्भस्मिन् हृता
ः किं वा देवगजेन पङ्कजवृक्षे च सुत्मीलितं ॥ किं वा हंतत्कृतो न के रारि
नयात्यक्ता मदः कुञ्जैर्यैनास्मिन् विरैके रारीरकुसुमे ह्यभद्रविश्राम्यति ॥१८॥
नो मल्ली मयसी हतेन भजते स त्रेभ्यः कुम्भस्थलिङ्गात् स त्री सहते न च नन्दनव
नीमालस्यनेन क्वचित् ॥ जाती मेव हृदी श्वरी निव मरुतैः ककंदां कुरां व्याध

सप्तमः
१७

निर्वृतिमेतिषत्तदयुवायोगीववीतभ्रमः॥१२॥ फलपुत्रः कमलिनीकमलोदरेषूचते
पुत्रोविलसितः कलिकांतरस्थः॥ पश्याद्यतस्यमधुपस्यरारक्षुपाशेकृच्छेरावैरावि
वरेदिवसाः प्रयान्ति॥२०॥ स्वामेदवासितसमग्रदिगन्तरालारक्तमनोहरशिखासु
कुमारमूर्तिः॥ सिंहासरोजकलिकानुचदैवयातानीतस्तदैवमधुनामधुप
न्यदेरां॥२१॥ अपिगलानुकुलेवकुलेयथापदमधायिकदायिनभस्त्रया
अहहसाहसाविधुरेविधौमधुकरीवदरीमनुवर्तते॥२२॥ ॥ अथशाः
सह्यायोक्तयः॥ ॥ हंसाः पद्मवनाशायामधुनिहः सौरत्यलोभाशयाकीराः पक्ष

राम
१२

फलरायावरिरिजो गृद्धाश्रमांसास्यया॥ दूरादर्शित कायका राउ नितरां निःसारमि
 थ्योन्नतेरेरे राल्मलिपाद प प्रतिदिनं केन त्वया वंचिता॥ १॥ किं ते नत्र मया किं
 मुञ्चति नद्या किं वा यच्छाया किं वा पल्लवलीलाया किं मनया चारो कपुष्यश्चि
 ॥ येन नमूलानि वरहुरिव न्ययधिकाशो वस्तु व न्नत्यहं नत्वा दूनि तादति फलान्या
 कण्ठमुक्ते सिता॥ २॥ ॥ अथ श्रुकोक्तिः ॥ ॥ किं श्रुके श्रुकमातिष्ठ विरता विफल
 राया॥ वाक्यरङ्गप्रसङ्गेन केके नीचे न्न वंचिता॥ १॥ किं श्रुके किं श्रुकः कुर्या
 तफलितेपि वुरक्षितः॥ अदात्तरिसमृद्धेपि किं कुर्यरूपजीविनः॥ २॥ इयं चिः
 लोमिहरीरनुचितसमारम्भरतिकेः समंदाता कीर्णा विषविषमवाणा प्रणा

सभात०

२०

यिभिः॥ तरोरस्यत्कन्वेगमयसमचंकीरनिभृतं नवाणी कल्याणीतदिहमुत्पमूद्रे
वशरसां॥ ३॥ उच्चैरेषतरुःफलंचविपुलंहृष्टेवहृष्टः श्रुतः चक्रंरगलितनं
विहायजदधीस्तं नालिकेरंगतः॥ तज्जोरुह्युनुक्षिते नमनसायत्नः कृतो
तेदनेष्यात्तातस्यनकेवलंविगलिताचंचर्गताचर्णीता॥ ४॥ सत्तद्रुसमप्ययः
पुरवनेनानारसास्यादविक्कीरः रास्तविचारचारुचररौगान्दकालीजने॥ देवेनाः
सुखेताकप्रयश्चपिहितः श्रोतस्यनस्यादवी प्राप्तास्यासमभाप्रगल्भकपिपुष्टा
मौनमेवोचितं॥ ५॥ आतः कीरकठोरचंचुकषण्णूठाचिनैः कृजितैः किमाचुर्य

को१

राम

२०

निषक्तुक्तिविशदः क रमावदूः शोषते ॥ सचंदेव वरादृसापरिता ता राज न्यथा वस्यते
निर्लिङ्गिदिनभिलसुद्रि तघटः प्राप्तायत पंजरः ॥ ६ ॥ माणिक्य पुचलितमौक्तिक तुलां वि
भ्रान्तिनोदादिमीवीजान्येषु निरिह्यते नरमने हैमेष्य होय अरे ॥ तत्ता ह्यवनवातसंम
दमदा मोदैकमेदस्विनिर्धर्तिर्मेवालिता नया हतगिरेत्येव शुकः रोचने ॥ ७ ॥ इदम
पदुपदुः पाटं जर्जरेः पंजरोयं चिरमति नगृहे स्मिन् कुरमाञ्जीरयात्रा ॥ शुकमुकुलितजिः
कंस्थीयतां किं वचो भित्ता वचनविनोदेनादरः पामराणां ॥ ८ ॥ अथ सदुभायो
क्तिनिन्द्या ॥ कल्पद्रुसोपिकालेन भवेद्यतिफलप्रदः ॥ कोविशेषस्तदास्तत्पवनैरन्यै
र्महीरहैः ॥ ९ ॥ नद्यारिद्विरदावली नयति नोवासां पूजं श्रेयायः किं वासौक्तिकमौक्तिकैर्म
गहसां तारा नहां वलिः ॥ हे कल्पद्रुमदूरतोस्तु भवनः सेवा भवं वै भवं तु यामित्ययि

समान०

२१

तावतापि यदि न स्मरा भवन्ति द्विषः ॥२॥ कथंचन कमुञ्चयान्च कजनैरायासितस्य सखे मा
स्नात्सीः परितो विलोकयत्तरुक् सोपि रुठस्तुलां ॥ नो चेत्स्या चेत्तसि कोप एव नियतं चोत्तरे
नदा कुप्यतां चेन्नाकारि सुवर्णा वर्या कुसुमा मोदाद्विर्तिशा भवार् ॥३॥ साधारणान्तरुवु
ध्यानमया वदस्तवालवालोपि ॥ लज्जयसि मामिदं निश्चय कभवनान्धिवसि मित्रकुसु
मैः ॥४॥ न तादृक् पूर्णचमत्तममदेनो मलराजे फले वा पुष्पे वा न वसिलति यादृक् परि
मल ॥ परं त्वेको दोषस्त्ययित्व कुरसा लामृतमयेपि केवाकाके वा गुरु लघुविशेषं न म
नुषे ॥५॥ अथ को किला न्योक्तयथा ॥ क्वचिद्दिः स्त्रीनादः क्वचिदनुलकाकोलु ककलक
ः क्वचिन्कराठारावः क्वचिदपिकपीनां कलकलः ॥ क्वचिद्योरः फरुधरिरयमहोदैव घ
टनात्कथं कारंता रंरुति च कितः को किल शुभा ॥६॥ हे को किल कुरमौ नं जलध

राम
२१

रसमयेपिपिद्धलाष्टिर्वि॥ विकसितकुटुजकदम्बवक्त्ररिभेकेकुतस्तवावसरः॥२॥
कोकिलानां त्वरोरूपनरीरूपं प्रतिवृत्ता॥ विशारूपकुर्याणां क्षमरूपं तप तपस्वि
नां॥३॥ अस्यां सखे वधिरलोकनिवासभूमौ किंकुजिते नखलुकोकिलमाभजमे
नं किंचिदुदंचयपंचमरागं॥ नोचोत्थामिह कोजानीते काकद्वयकविहितैचते॥४॥
येनोषितेरुचिरपल्लवमन्त्रिषु श्रीखण्डमण्डितरत्नालवने सदैव॥ देवास्तकोकिल
शुवानिपचातनित्ये तत्रापिरुष्टवल्लिपृष्टकुलैर्विवादः॥५॥ काकः कृष्णः पिकः कृष्णः
कोमेदः पिककाकयोः॥ प्राप्ते वसन्नसमये काकः काकः पिकः पिकः॥६॥ येनाम
न्दमये वसन्नसमये सौम्यहेलामिलद्वज्जालीमुखेरत्नालशिखरे नीताः पुरा वास
राः॥ आकालस्येत्येन कोकिलशुवासे याद्यसद्यीदिशोभाम्यद्वायसचंचुघातविद
लनूड्गमुहुधीवति॥७॥ काकैः सह विधत्स्य कोकिलस्य कलागिरः॥ खलसंगे

सभात०

२२

पिनेषुर्य कल्याणप्रकृतेः कुतः ॥८॥ आतः कोकिलकृजितेन किमहं नाद्यं त्य न
धोतिगुणसुखीति ध्विरीरायिणीयतलधनः क्वचि कोटरे ॥ शोदा मद्रुमसङ्कटे क
दुरटत्काकावलीसंकुलः का लोचं शिरिरस्य स्वप्रतिलेख नाद्यं वसं जोत्त वः ॥
॥९॥ तवैतद्वाचिमाधूर्यं आतं कोकिलकृजितं मां येः कोषितो लिता नैव जातप
क्षा जहासि यत् ॥१०॥ ॥ अथ व कां न्योक्तं यः ॥ उभौ पक्षौ भ्रू को भु विविचयति च
वारितं गतिः सदा मी नं भु क्ते वसति स कलेस्थारु शिरसि ॥ व के चाद्रुः स वी
गुणसमूहः कश्चिदधिको गुणाः स्थाने र म्या नर वरुन नूस्था न वि कलाः
॥११॥ रे रे शिष्टं व कोट ना क जटि नी नीरेत य स्थि व त ध्या ने नामिषो य भोगम
न सा युक्तं करोषी ह रां ॥ एवं शक्तिलसा न सस्य पद वी कांक्षस्य युक्तं हितं श्री

राम

२२

रक्षीरविवेकनिर्मलचिह्नो हंस्य नान्याप्य ताः ॥२॥ नालेनैव स्थित्वा पादेनै केन कुं
 चितग्रीवं ॥ न नयति कुमुदभ्रानि वृद्धं च कोवा लमत्वा नां ॥३॥ न को किला नामिव मञ्जुवह्नि
 तं न लज्जता स्या निगता निहंस वत् ॥ न वह्निना नामिव चित्रपक्षता गुरास्तथाप्य स्तिवकै
 व कप्रता ॥४॥ जातिस्तस्य नमानसेन मुचिभिर्दृष्टिर्मृणा लां कुरै न ब्रह्माद्बुद्धेन निर्मल
 चराः प्रपिर्न वाचः कलाः ॥ जीवनसत्त्ववंचेन का क्व च वलो भ्राम्यत्यगर्ध्वः पूनर्मिथ्ये
 वान्नतक भ्ररः शटवको हंसैः सह स्यद्बुते ॥५॥ अथ हंसान्योक्तयः ॥ ॥ रे पक्षि
 त्राया तस्त्वं कुल इह सरसप्रत्किं चंद्राविविरा लं किं मद्वा म्नापि काटं तदहहहहः पा
 पमाक्र हिमिथ्या ॥ इक्षुं कूपो कसारिचरसो दूतसिन्धू कल्लोललालितं मन्यो हंसमः
 नो नीरे कुल्या नां रमते न ता ॥६॥ अम्भोजिनिर्वन विलासि स्तुला समेव हंसस्य हन्तुनि

सभा न०

२३

नरा कुपितो विधाता ॥ न त्वस्य दुग्धजलभेदविधिप्रसिद्धां वैदग्ध्यकीर्तिमपहर्तुमसौ
समर्थः ॥ २ ॥ हरस्यः शोपतितटगतो दुर्दुरे राजहंस नीचः प्रायेण गच्छी भवति हि
विषयानोपरेयेन दृष्टा ॥ ३ ॥ नद्यो नीचरता दूरापपयस्यः कृपाः पयोराशयः क्षा
रादुष्टवकोटसंकुलततोद्देशास्तजगादयः ॥ श्रान्त्वा भूजलमाकलय्य सकलान्नं
भोनिवेदामिति त्वां भो मानससंस्मरन् कलकृजितं मधुलिहांसजातहर्षः पुरा ॥
॥ कात्याच अपुटापवर्जितविमगासगृहेष्वमः सोयं संप्रति हंसकोमरगत
ः कोयं पयोयाचते ॥ ३ ॥ रे जी जहंस किमिति त्वतिहागतो सौवकः सह हंस इति पुत्री
तः ॥ तद्रम्यतामनुपदेन पूनः स्वभूमौ यावद्वदन्ति नवकं त्वलुमूयलोकः ॥ ४ ॥ क
स्यं लोहितलोचनास्य चरणां हंसः कुतो मानसान् किं तत्रास्ति सुवर्णयिषू

यासौ ३

राम

२३

जवनीपीयुषनुत्संययः॥ नानारत्ननिवृद्धमूलवलयास्तीरेषु च दग्धा रूहाः सं
वृक्षाः किमु सन्निनेति च वकैराकर्त्तुं हिं कृतं ॥ ५ ॥ अथ दानपुत्रासा ॥
दानेन श्लाघ्यतां याति यश्चुपाष्णाया दयाः ॥ दानमेव पुत्राश्चाप्यः किमन्यैर्गुणैरेषि
॥ १ ॥ केन मातिवशं लोके मुखपिण्डेन पूरितः ॥ मदङ्गे मुखलेपेन करोति मधुनो
धनिः ॥ २ ॥ गौरवं प्राप्यते दानात्तं विन्नस्य च संभ्रमात् ॥ स्थितिरुच्चैः पयो दानास्य पुत्रो
दानो पयोधी सामधस्थितिः ॥ ३ ॥ वलिकर्णदधी चाश्वः शुरापंचन्यसागताः ॥ यं
अत्यं नगताश्चिन्नं त्वयि जीवति पश्य मे ॥ ४ ॥ अभिमतपरलदासां च कल्यः
कुमश्च प्रकटमिह विशां यकंच नोदाहरामः ॥ कथमिव सधूरोक्तिपुमसं माः

समाप्त०

२५

नमि श्रुं तुल्यति सुररा स्वीदेव दानं नदीयं ॥ ५ ॥ यद्गङ्गा मतर नथैव यमुनां योन
 र्मदीश म्मदीका चात्मीसरि दम्बुवज्जु न विजो य चाणी वंती र्णीवत् ॥ सोऽस्माकं चि
 रमास्थि नोपि स हसां श्रीरूप चारय र्णां त्वदानां दुसरि सुवा हल हरी मणो न संभा
 यते ॥ ६ ॥ पुरम्पे पुराय सरि जुं पुपति तं शुक्रौ च मुक्ताफलं ॥ कर्पूरं कदलीदले पु
 न्तुं बाले लोले कर्दमः ॥ न तैर्द्वारं घनितं तदेव हि पुनः क्षाराम्बु यो आयेते एवं दा
 नं गुरा नूकीर्तिकरणी यात्रा न सारं फलं ॥ ७ ॥ ॥ अथ काका न्या क्रयः ॥ ॥ किंके
 कीवशिखराडमण्डितननूः किंकीरवत्पाथकः किंवाहं स इवाङ्ग नागतिगुरुः ॥
 सारीव किं सुस्वरः ॥ किंवाहं स राकुन्त पालिपिकवत्करा मृतस्य नः काकः
 केरा गुरो न का अ नमये वापारितः पंजरं ॥ ९ ॥ अत्रस्थः सविलक्ष्यो जनगः

राम

२५

नस्यापिप्रियस्यागमवेत्येत्यातिचञ्चिकश्रुकादयश्चमेसर्वेष्वन्यथार्थः॥मन्का
नस्यविद्योगदावदहनज्यालावलीचन्दनम्काकस्तनगुरोराकाश्चनमयेथा
पारितःपञ्जरे॥२॥तुल्यवर्णाच्छुद्धःकृष्णःकोकिलःसहस्रेततः॥केनविज्ञायतेकाकः
ःस्यसंयदिनभाषते॥३॥यस्याकरणवचःसुखाककलिनोपायेनामानामपिथग्रा
णिग्रथयन्निमन्मथकथांचेतोसिचेतोत्सवे॥रेरेकाकवरकसाकममुराणपुष्काः
किलेनाचुनात्यर्द्धावभ्यसुपेयुषसावनुकिंलज्जापिनोजायते॥४॥प्रत्यङ्गुणंभुति
रत्नप्रतिकूपतीरंकाकाश्चरन्तिचलचश्चपूरीरत्नतः॥नोयान्तिनृपिमथमरिड
तपूराडलीकवरोडवसन्नहहृत्पातिराजहंसः॥५॥कृष्णवपुर्वहनुचुंवतुसत्फर
लानिरम्येषुसंचरतुचूनवनांतरेषु॥पुंस्कोकिलस्यचरितानिकरोतुकामंकाकः

संभ्रात०

२५

कलधनिविधौ सतु का कएव ॥ १ ॥ ॥ अथ गजा नोक्तयः ॥ ॥ यः शौ र्यविधिरानघ त
ह सादिदंति नो यं प्रकं नाशु ता किल च न वि न्धा व चा ग म्या न क स्थाप्य भूत ॥ त स्मि
त्को तु कि ना त्व या क र्ति य तो रु प क पो ल र्थ्य ली भृ गः के श रि वी र तं प्रति पुनः कु त्रे व वि
आ म्य ति ॥ १ ॥ यु धा न्यो ग ता नि पु थि त व ल भृ तो व द्रु वे राः क रो द्रा मू ला दा र्ता व मा
नाः स प दि त टः तु वो भू र हा निः प र ति ॥ इ ष्टा हृ ष्य ति हं न प्र ति दि श म नि रो भि ल
प हो र धी शा ह स्ता ल म्बा य के षां क ल य तु व द नः प द्म ल यः क री न्द्रः ॥ २ ॥ ग लो पा
रा स्ती वु श्र र ण यु ग लो गा ठ नि च छो दृ ढं त्क भे व द्रुः शि र सि त्पु णि चा तः ख र
तरः ॥ न रः स्फु चा रु ढो व त म र ण शो ग्य धि वि ष ये न ज्ञा ना मी त्थ धि र द व द क र्माः
न व म दः ॥ ३ ॥ व भ्व न त्थि ता मा त र्कः स ह मृ भ र शो द मः ॥ अ पि स्व च न्द्र वा न्
श्वा च स्यो व र ण तु दृ त्वि तः ॥ ४ ॥ क र्णो चा म र चा रु चं चु क लि काः क रो ठ मः

राम
२५

गी नोगराः सिन्दूर प्रकरः शिरः परिसरे वा श्रुतिके किं की शिः ॥ लघु श्रु च पवा
हने न करिणा व डे न भूषा विधिस्तत्किं भूधर खूलि खूसर तनु मी न्या म व न्यः करी
॥ ५ ॥ केरि कु रूष परिभुक्ष्य सरोरुहाणि गा हस्व श्रै ल तट निर्जरणी पयां सि ॥ जावानर रूक
रिणी कर लालिता कुमा त कुमु श्रम गरा जरणा भिलाषं ॥ ६ ॥ उ र्णा नै ष द वो ति नै ष विष
वा यो बाँ हं स्य दो हस्य वा नृ पिर्ना स्य महो दर स्य व डु मि र्धु शेः पला लेर पि ॥ हा कू षं क म स्य
एष शिखरे गो नील मारो यते को ग ज्ञाति क पर्द कै र ल मि ति गा स्यै गा जा हा स्यः
ने ॥ ७ ॥ नायो नाय गत त्प्र षा न च कुरा चो तान खूली त नो न स्व छ द म कारि किं ट क
बलः काना न के ली क था ॥ दूरो न्मुक्त करे रा ह न्न करिणा स्य षा न व प पि नी प्राल डो
मधु पेर कार रा म हो सुं वारि को ला हलः ॥ ८ ॥ नो म ये द ट व म्वा नार द्य त मि दं

सभात.
२६

जैवांकुशोद्यातनंस्कंधारोहरातात्रैनात्परिभवंनैवान्यदेशागमं॥चिन्नामेजन
यच्चित्ततसिचथास्मत्वास्वयुथंवनसिंहत्रासितभीतभीरुकलभायात्यंतिक
स्याश्रयं॥२॥॥अथसिंहान्योक्तयः॥॥नाभूवन्नुविशस्यकुत्रचिदपित्यद्री
कराःकुञ्जाराःसिंहेनापिनलंचिताकिमपरंयस्याद्रुतापद्वतिः॥कथंतेपितृदृष्ट
तेकरिवरःस्फारारवेःफरवेरापातालगभीरयद्रुपतलीमग्रायमानोयमः॥१॥
॥॥अथसिंहान्योक्तयः॥॥सुखामोपिजगन्वितोपिशिथिलंप्राणोपिकथंदासामा
पन्नोपिविषन्नविधितिरपिप्राणोषुगहृत्यपि॥इमन्नेभविभित्तकुम्भकवलगासैक
बंधस्यहःकिंजीर्णीन्नुनमन्निमानमहतामगुत्तरःकेसरिं॥१॥एकोहमूहायोहंसु
सैहमपरिहृदः॥स्वप्नेष्वंविधाविन्नामृगेद्रुस्यनजायते॥२॥जीर्णीपिक्रमहि

सर
राम
२६

नोपि कुरुशोविशदिकेसरी ॥ तथापि हस्ति युथस्य शंका तल्ल्या यकल्पते ॥ ३ ॥ सि
हः शि श्रुपिनिपतति मद्गलित कपोलानि त्रिषु गजेषु ॥ प्रकृतिरियं सत्त्व
तानपलुवतास्तेजसो हेतुः ॥ ४ ॥ एणः कीडति श्वकरश्च त्वनैति दीपी च गर्वायते क्रो
शक्रदतिवलाते च शशको वेदादुर्द्धावति ॥ निःशङ्कः कश्चिन्नकस्तारुलता मुनेनाहनेली
लयाहो सिंहविना त्वया यविधिनेफीह कदशावर्तशो ॥ ५ ॥ पीतं यत्र हिमं पयः कवलिः
तायस्मिन्मृसा लाङ्कु रास्ता पात्रे न निमग्नयत्परलोमयो विमुक्तः प्रमः ॥ चिकते तौ
वज्रलानि पंकितयतः पाथोजिनी मन्थतः कूलान्मृतवनतः करिन् प्रवतो लज्जापि
नो जायते ॥ ६ ॥ ॥ अथ मृगांश्चोक्तयः ॥ ॥ त्यक्तं जन्म वनत्र नैकुरुवर्ति मानेव
मुक्ता कर्लि विश्रामस्थिति हेतवो न गतिता वधूपमः पादपाः ॥ बाला पत्यवि
त्य लि

समाप्त०

२७

योगकाररमुखीत्यन्त्याहमर्गेरिगीमृम्यन्नः पदवीं तथाप्यकहसाध्याधानमुच्चः
तिमां॥१॥ अचिकुरंगितुरङ्गमविक्रमेन्यजवरणंभवनेगवरांकुह॥ इहवनेचवनेचरना
यकाः सुरभि सोणातरो हितसायका॥२॥ वसन्त्यरंस्वेषुचरन्तिदूर्घां पिवन्तिताया
न्यपग्रहास्ति॥ तथापिमच्याहरिणीनरणांकोलोकमाराधयितुंसमर्थः॥३॥ अग्रे
कुग्रामवर्जाः पिरिनरत्नलसश्चराडदराडा यमानाः पश्चाद्वाधोवधार्थीनिशितरा
रकरः यादमुद्राव्यायी॥ वासुवर्द्धभ्यादवापिः परिमितपुरषाः दुराधमाधका
रेकासारेकादिशीकोहरिहरिहरिणाः केशरत्नप्रयोजु॥४॥ मृगेन्द्रवामृगारिवा
सुरपन्याहरताजनः॥ तस्योभयमपिप्रीडाक्रीडादलितदन्तिनः॥५॥ येनानर्तलि
फालकेलिदलिताः प्रत्यगकादन्वीनिजारादोरणिचौतधातुषुपुरारौलेषुली

राम
२७

लाघि नैसोयं शृङ्ग निपात भग्न चरणाः स्फुरस्फुरन्ते रवो के त्कारैः कुपितो वायादनि
मुहुः पारंगी मृग ग्रामसि ॥ ६ ॥ द्वि त्वापाशम पारय कतर च नां भक्त वा ला द्वा गुणोपमं
भागि सिखा कलाप जटि लाघिः सृत्य दूरं व नाते ॥ व्याघा नां रा रगो चरा दन्ति
जवे नात्यंत गच्छ नृमृगः कृपातः पतितः करोति विगुरा किं वा विधौ यो हृषं ॥ ७ ॥
॥ ॥ अथ च नृना न्योक्तयः ॥ ॥ एतस्मि मलया चले व कुपि चैष्ट किं तैर कि
श्वित्करैः काको लूक कपोत कोयिल कुलै रेको पिपा श्वस्थितः ॥ के की कूजि ज=
ति चे तदा विघटिते व्यालावली य न्यनः सेव्यः स्यादिह सर्व लो क मनसा माने न
श्रु नः ॥ १ ॥ संत्येव गलिता काश महीयां सोमही रुहाः ॥ तथापि जनता चिन्वे न
नन्दन श्रु नन्दन दुमः ॥ २ ॥ कात्ता डेलि डूल यतु तरः कोपिक श्रित्य भूरा मत्या नन्दं
जन यतु फलैः कोपिलो कान् विनातु ॥ धन्या नम न्ये मलय जमहे यः प्रभूतो पताप

सप्तमः

२८

संसारस्य दुःखमपनयत्यात्मदेहसंयोगेन ॥ ३ ॥ ओमोदैस्तवदिशिगतैर्दरमाकृष्टमाणाः
साक्षात्पुष्पं भवमलयजद्रुमात्मागतोः स्मः ॥ किंपरशासः सुभगवतः क्रीडतिक्व
उरुव्यालसुभ्यं भतुकुरालं मुञ्चतः साधुशामः ॥ ४ ॥ मूलं तु जङ्घैः शिखिस्तं विहङ्गैः
शाखाः पूर्वैः कुसुमानि भृङ्गैः ॥ तैस्तैश्च न च न पादपस्य यन्नाश्रियं सत्यं
भरेः समं तान् ॥ ५ ॥ यद्यपि च न न विटपी विधिना फले कुसुमवज्जितो विहि
तः ॥ निजवपुर्वैव परेषां तथापि सन्नामपश्यति ॥ ६ ॥ वासः शैलश्रिगान्
रेषु सहजः संगो तु जङ्घैः सह प्रेक्षाक्षारयसोऽपि वीचिभिरभूदुद्धतं स ककि
या ॥ जानीमो न वचं प्रसीदतु नवान् श्रीखरसुतकथ्यतां कस्मात्तैर्धरता पत्य
स्तनमहापाण्डित्यमत्यागता ॥ ७ ॥ कतिशासंति महीषु महीरुहाः सुरभि
पुष्पनसा लफला लया ॥ सुरभयति न केपि च भूरुहा निनि यशोति परं

राम

२८

तवचन्दन॥८॥ ॥ अथ कस्तूर्यनोक्तयः॥ ॥ अपित्यकासिकस्तूरिणाम
रैष्यद्वाराद्वक्या॥ अलं त्येदेन भूपा लाः किं न सन्नि महित ले॥९॥ जिनस्य
ननखलुविमलं वणी नीयो नवर्णेदिरे पुंसां वयुषिरचितायं कशाङ्काक
रोति॥ यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगर्वापि हारी को जानीते परिमलगुणः
कोपि कस्तूरिकायाः॥ ॥ अथ वकुला न्योक्तयः॥ ॥ राखाकंठकः
कोरिभिः परिहृतावज्रं फलं कुत्सितं यत्र दक्षतरं न वास्ति गहरागद्वायापि
राठप्रिया॥ अन्येषामपि राखिनां फलं नृतीरक्षार्थमा नीयते वक्ष्ये लक्ष्म
के गुरो गुरुतरै हृदोषु संभाष्यते॥१॥ गात्रं कशाङ्कसङ्कटं प्रविरलाद्यान
चायासहृर्जिगन्धः कुसुमाकरस्य वलं नक्षुद्दिना राक्षसं वक्ष्ये लक्ष्म

ममूलेमेतिनभजनरुत्रावदास्मासहोअ न्येषामपिराखिनांफलभूता
 गुप्तेयतोशाम्यते॥२॥ वृद्धिरित्यनरोर्मनोरथरातेराशावताप्राप्तिताया
 तोसौसरसप्रकासफलदःसर्वाश्रितोयाश्रमः॥ नानादेशसमागतैरवि
 दितैराकातमन्यैःस्वगैःस्मलञ्चावसरोयिबुद्धराङ्कनिद्रैस्थितोविन्य
 ते॥३॥ ॥अथसद्गुरुवार्तानान्योक्तयः॥ ॥तीत्रोत्तमततरंनिदाघस
 मयःप्रोद्यत्प्रचराद्बुतिमार्गोमिारवश्चतत्रपथिकाःसंचारिणःकोटि
 राः॥तेषांकश्चिदिहाअथैस्तस्वरोदैवेनसंघादितःसोपेकःसुकृतीः
 करोतुकिंयतांतोपनिर्वापशां॥१॥२॥राप्ताद्यर्मकणाश्रमःशिथल
 लितस्तीर्णस्तृषामुक्तामोवारंवारमुदारकोकिलरवेसनंदितंमानस
 ॥सर्वप्राप्तमभीप्सितंतवतलेचूतप्रसन्नंदिज्जन्मैशीकूजितरन्ध्रितारिप२२

लमनायामोचयं स्वस्मिन्ते ॥ २ ॥ तु तं स्वादूफलं कृतं च रायनं शाखाग्रजैः पल्लवैश्च
 दायापरिरीतलं सुमहिलं पीतं ययेत श्रमैः ॥ विश्रान्तं सुचिरं परं सुमनसः
 प्राप्तिः किमनोच्यते न्यसन्मार्गत रूषयश्च पयिकायामः पुनर्द्दर्शितं किं जानी
 सिचतुषथे परातरं च नोच किं दायया दने श्वेत्यलितो सि किं यदि फ
 लैः पूर्यति किं सन्नतः ॥ हे सख्यसहस्रं प्रति सख्ये राखा शिखा कष
 रात्ये रा मोटल भंजना निज नमः स्वेरे ह्यश्चितं ॥ ४ ॥ दाया सुप्रमृगः रां कु
 त निवहे -- विलुप्त दंदः कीटै राष्टकोटरः कपिकुलिः स्वं न्ये कृत प्रश्रय
 ॥ विश्रयं मधुपै निपीत कुसुमः श्लाघ्यस्त एव स्त सूर्यन्नागा कृत सत्यः

सभात.

३०

तोप

संप्रवर्तते भग्रायदेन्येद्रसाः ॥५॥ होलं वैर्न विलम्बितं विवरितं चूमाकुलैः को किलैर्म
यूरैश्चलितं पुष्पवरसांकारैरधीरैर्गतां ॥ एकेनापि सपत्न्येन न मरुगादावानलो
पक्षवः सोढः को न किमु श्वतिजनो मूर्ध्नि पियो लालितः ॥६॥ ये पूर्वपरिपिरिताः
फलभरद्वाद्यादिभिः प्राणिनां विश्रामदुमकथ्यतां तव विवत्काले कृते सांप्रति
रताः संगतिभावकल्पितपुरस्कारस्तु यां वासां देद न मन्तरेण यतिनायं कुठार
स्त्वयि ॥७॥ यत्र पुष्पफलाद्यामूलवत्कलदारुभिः ॥ च न्यासहि रूहो योभ्योः
निरासाया त्रिनाथिनः ॥८॥ ॥ अथ देशपरित्यागः ॥ अरुति कंन्यजेद्देशं
वृत्तिसोपद्रवां त्यजेत् ॥ त्याजेन्मायाविनं मित्रं चरुं प्राणहरं त्यजेत् ॥९॥ दे

वन्त्यास्तु ४

राम
३०

शान्तसृज्यगदन्ति सिंहः सत्पुरुषागजाः॥ तत्रैव निधनं यान्तिकाकाः कापुरुषामृगाः
॥२॥ यस्मिंश्चिदंशेन सन्मानं न मित्राणि न वा श्ववाः॥ न च विद्यागमः कश्चित् देशं तं परि
वर्जयेत्॥३॥ धनिकः श्रान्तियोगाजानदीवैद्यं पञ्चतः॥ पञ्चयत्रं न विद्यते न तत्र
दिवसं वसेत्॥४॥ यो कुर्यान्निपरित्यज्याः कुर्वन्तु च निषेवते॥ कुर्यान्निपरित्यज्याः
नित्यं कुर्वन् नष्टमेव तत्॥५॥ अनायस्तेन वास्तेन न वसेद्दुःखनायके॥ स्त्रीनाय
केन वास्तेन न वसेद्दुःखनायके॥६॥ द्विदश्च दचूतचंपकवने रक्षाकरि रद्रुमे
हिस्यं हंसमयूरकोकिसकुलं काकेषु लिङ्गारतिः॥ मातंगेषु गव्यप्रियः समनुलंका

सभात. ^{व्यास} कार्याचकपूरयोरेषा यत्र विचारणानहि भवेद्देरायतस्मै नमः ॥ १ ॥ ॥ अथ ख्यशो
 ३९ तां न्योक्तयः ॥ ॥ स्वद्योतोद्योतते तावन्नोदयते रोरी ॥ उदिते तु सहस्रां सो नखद्यो
 तो न चंद्रमाः ॥ १ ॥ इन्दुः प्रयास्यति विनश्चति तारकश्रीः स्यात्स्यन्ति लोठंति मिश्रानम
 नि प्रदीपाः ॥ अथ स्वसमग्रमपि किंटे मणे भविष्यत्यन्नेषमेषाति भवानधिदूरमेतत् ॥ २ ॥
 अहस्यया पां रंगतवति दिनास्मि मधिपतौ यदाः शोखी भूते राशिनिगतधाम्निग्रहगरा
 ॥ तथा न संजानं जगदुपनते मेघसमये यथा मीगरं पतेत मसि पटवः कीटवराण्यः
 ॥ ३ ॥ घनसंतमसल्लिमसदि शिनि नियद्विराजसितदन्धत् ॥ कीटमस्यै रधुना तर
 णिकरं तरितमितकिरणः ॥ ४ ॥ त्यज्यमाणकलंकस्य वृद्धो कलानिधेः ॥ आतात्मह रण
 वयं पूर्वा संध्यायां कुरां ददं ॥ ५ ॥ ॥ अथ चन्द्रा न्योक्तयः ॥ यज्जातो मियपयो निवे ॥ ३९
 वृद्धो

हरजताज्जतेप्रसिद्धोसियद्विश्चस्येदरदीपकोसिविदिनासृष्टेसियश्चामृतैः॥१॥
तःशीतमथूषसर्वमधुनाम्नानंकृतंतत्त्वयाराजीवंयदिपास्यकैरकुलंववनंनो
तंविसालास्यद॥१॥नयनमसिजनाद्दिनस्यरांभोस्मुकृतमनिरुतनयोसिदुर्ग्यमि
श्वोः॥परिहरमृगमात्रमेकमिन्दोविरमतियेषकलङ्ककिंवदन्ति॥२॥त्वंनोगात्र
पतिस्त्रिवेन्दुरधिपस्तस्यामृतंत्वत्करेतेनवाचराहतांप्रणयिनीमेतांपुनर्जी
वय॥इत्युर्वगिगणोनिष्ठापतिमृगेकारुण्यमात्रंन्यतःशृङ्गाप्रादयतमृगस्यर
दतोवाप्याबुधमंराडो॥३॥चन्द्रसमाश्रयंतिनामतिधिरनेकाःक्षीणस्तुविम्बपरि
पूरणपूरणाया॥एनंपुनःसकलमराडलपूरुर्वेसापुर्लिप्तैवखलुपूरयितुंसम

समाप्तं ॥ ४ ॥ प्रथमदिनसचन्द्रः सर्वलोकैकवन्धः सतुसकलकलाभिः पूर्य चन्द्रो विना
 ३२ इति परिचययोगात्कस्य नो हन्तिमानं नवनवनमनुरागी प्रायसा ~~लोका~~ लोकः ॥
 ५ ॥ उन्नगरा पतिवारो नायको यौषधीनाममृतमयशरीरः कात्रियुक्तेऽपि चन्द्रः ॥
 भवति विकलमूर्तिमण्डलं प्राप्य भानोः परसदननिविष्टः कोलयुत्वं नयाति
 ॥ ६ ॥ जन्मक्षीरनिधौ तवैव विपुलं पीयूषं पूर्य वयूः संतापान्ति हरं हर्यशिरसि
 स्थानं सदा सुन्दरं ॥ तारा नाथ निरासुखैकतिलकः ख्यातौषधीनाम्यते चन्द्र
 त्वावसतां चलस्य दसया संभावयामः कथां ॥ ७ ॥ जन्मक्षीरमहास्रवे स ह भवः श्री

पाणिजातादिभिर्विस्वयस्य सुधामयं त्रिजगतिमीसस्य मूर्द्धि स्थितिः ॥ कीर्ति
र्यस्य चराचरप्रणयिणी तस्यादये केवलं संकोचः कमलस्य दूः कृतिरियं
निश्चानतारापति ॥ ८ ॥ ॥ अथ जलान्योक्तयः ॥ ॥ शैत्यनामगुणस्तैवैव
नदनुस्वाभाविकी स्वहृता किंक्रमः शुचितां भवन्ति शुचयस्यैर्सेनयस्यापरे
॥ किंचातः परमं स्तुतेः स्तुतिपदं यज्जीवनां जीवनत्वं चेन्नीचपथेन गच्छ
सिषयः कस्त्वा निरोद्धक्षमः ॥ ११ ॥ अत्र त्वज्जसमात्मनूस्तत इदं ब्रह्मान्द्रभाः
न्दोत्पुनः विष्वंष्टावरजंगमं त्वददरे स्वमूलमिथ्यं पक्षयः ॥ चिकत्वांचोर
इव प्रयासिनिभृतं निर्गत्य जालतरे र्वच्यं ते विवरास्त्वदेकरारणात्वासा

गी५=

सभात०

३३

श्रिता जंतवः ॥२॥ इति श्रीजगन्नाथमिश्रविरचिते जलान्धोक्तयः ॥
अथ मेघान्धोक्तयः ॥ जलधरजलभलनिकरैरपहरपतिनापमूर्द्धतं जगतः
नोचेदपसरदूरं हिमकरकरदर्शनं वितररा ॥१॥ यः संतापमपाकरोति
जगतां यश्चापकारक्षमः सर्वेषाममृतात्मकेन वपुषा प्रीणाति नैत्रानि
यः ॥ तस्यापुन्रतिमस्युदस्य सहस्रशतत्वे मेतावता वरैर्नैवयरं मरालः
धवलः कृष्णश्चरित्रैरति ॥२॥ शैलेषु शिलातलेषु च गिरेः शृङ्गेषु गर्तैः
षु च श्रीखण्डेषु विभिन्नकेषु च तथा रिक्तेषु पूर्णेषु च ॥ स्निग्धेन धनिः
नारिवलेपि जगति चक्रे शमं वर्षतो वन्दे वारिदसर्वभौमभतो विश्वाय

राम

३३

कारिब्रता॥३॥नीहाराकनिसागरसरिकासारतीरश्रियंत्यत्मातोयदचातके
नहतीसेवासमालम्बिता॥तस्येतत्फलितंसमुक्तासिरिलासंताडरांसः
स्तिकेगाटंतर्जसिवत्रमुक्तसितडिल्लेखाभिरातर्जसि॥४॥अथैवास्थपर्वतः
कुलंतपनोष्पतप्रमुदाववद्भिर्विडराणिचकारानानि॥नानानदीनदः
रातानिचपूरयित्वारिक्तोसियञ्जलदसैवतवोत्तमश्रीः॥५॥अथेपिभे
दनतरोर्महनीयमुनेःसेकार्पमुनेनितद्रुगाषड्भृक्षः॥सारिकाकस्यपु
नरस्यसहारायोयंअंभोदएवरांरांयदिनिर्गुणस्य॥६॥अथेहेलावेला
तुलितकुलिरौलेजलनिधौकुतोधारामोघंविभर्ति॥समंताडरांलंज्व

ॐ

वत्तजलदमेघं१

सभात०
३४

लदनलोकालाकवलनक्रमोपेतानेर्मानूपचरययोभिर्विष्टपिन्ना ॥ १॥
अथकमलान्योक्तयः ॥ पंकजलेषुवासः प्रीतिर्मधुपेषुकंटकैः सङ्गः ॥ पंक
जतद्यपितदपितवैतच्चित्रं मित्रोदये हर्षः ॥ १॥ किंकुप्यसिमधुपेत्यः सौ
रभसारायकुप्यनिजमधुने ॥ यदेषगुरासंशोहध्वामिचन्द्रे पराश्रुखः ॥ २॥
किंकुप्यसिमधुपेत्यः सौरभसारायकुप्यनीजमधुना ॥ यस्य कृते रातय
त्रं प्रतिपत्रं मृग्यते मधुपैः ॥ ३॥ मालतीमुकुलाजाताकुंदामंदायितास्त
था ॥ पंकजत्वामिदं कुमः कुत्रयातु मधुवता ॥ ४॥ अंभश्चिद्राशिभूयं सि
कंटकावहवोवहिः ॥ कथं कमलनालस्य नाभूवन् मङ्गुरागुरा ॥ ५॥

राम
३४

अथ पर्वतान्योक्तयः ॥ ॥ क्षोणीयस्य हिरण्यमयी मणिमयः प्राकारशिल्पोच्चया
ः कुंजाः कल्पलतामयाः सुरधुनीधारा - यानि त्रिराः ॥ किं चैन्द्रादिसमस्त
दिक्ष्यति पुरीमं झनिय - न्ययः शैलासोपि गिरिर्वयश्च गिरयस्त्वयैव
मेकास्मिन्तिः ॥ ११ ॥ भूभृजान्मतुल्यमुभयो मूल्यं च तुल्यं च तुल्यं वपुस्तुल्यं
दार्घ्यं सुदग्रं टंकदलनं तुल्यं च पाषाणयोः ॥ एकस्याखिलचन्द्रनायवि
धिना देवत्वयारोपितं तद्वारे पिहिता परस्पतुपदाघातास्य दंदे हलीः
॥ १२ ॥ अथ मैत्रीभंगहेतवः ॥ ॥ यदि हृदि पुलां प्रीतिं त्रीणि तत्र न कार
येत् ॥ वाग्वा दोषं सर्वं स्वः परोदारदर्शनं ॥ १३ ॥ विना दोषं न संवन्द्यो

सभात० याचनं स्त्रीषु संगमः॥ आदानमगृहस्यापि मैत्री भङ्गस्य हेतवः॥ २॥ ॥
 ३५ अथ सेवक निन्द्या॥ ॥ आहारे वडुपा नलोथ शयने यः कुम्भक स्मर्यते
 सन्देरो वेधिरः परायण विधौ सिंहः शृगालो रणे॥ अन्धो वस्तु निरिक्ष
 रोथ गम्पने रवंजः पटुः क्रन्दने भाग्ये नैव तुल्यते गुन लो सर्वोत्तमः सेवकः
 ॥ १॥ दिक्कर्म मयकः शिला सरसि जंवारो जलो कारा कः शूद्रो लुगरी
 को र्जिभिः कुलवलो पाण्डार भञ्जातकः॥ वादी चक्रचरो वको मधुरिह
 लालाति कोलं पलंः श्रीभूमिं प्रभवं च विं सत्पमीन्य द्वेरिणः सेवकः॥ २॥
 अथ नृणां वर्गिनं॥ नृक्षेदे विनमस्तुभ्यं चैर्य विप्रवकारिणि॥ विशु

सैलोक्यपूज्योपियस्त्वयावामनीकृतः॥१॥क्षुत्तयाराःकुटेविन्योमयि
जीवेतिनान्यगाः॥नासासाशाचसुभगायस्याविन्नमईदृशः॥२॥ ॥
प्रथमनिरहंकारवर्त्मनि॥॥रनैरौपुरितस्यापिमदलोदोस्तिनामुचे
ः॥मुक्तोक्तिपयाःप्राप्यमातंगामदविडूलाः॥१॥गंगादीनांसकलस
रितांप्राप्यतोयंसमुद्रःकिञ्चिद्वर्धनवहतिमहान्प्राप्यतोभूरिरत्नै
ः॥एकोमेकःपरममुदिनःप्राप्यगोपादनीरंकोमेकोमेरततिवडुधा
स्यईयाविश्वमुच्चैः॥२॥॥प्रथमस्थानप्रधानाधिक्यवर्त्मनि॥ ॥
नरुत्पस्थानमासाद्यगजेन्द्रमपिकर्षति॥सर्वप्रच्युतस्थाना

सभात
३६

तश्च नापि परिभूयते ॥१॥ स्थान प्रधान नवलः प्रधानं स्थाने स्थितः क
पुरुषो निधन्यः ॥ जाणा मिनागे नुनव प्रमारां कं थं विना गर्जसिरां
करस्य ॥२॥ ॥ अथ स्त्रीपरित्यागः ॥ अतिप्रभ्वरां वहुहुः खभागिनि
विषादसिलां परोहमानी च भर्तारनिन्दां स्वाप्तेव तस्करीत्यजेच्च भा
र्यादसपुत्रपूत्रिणी ॥३॥ नितम्बाविशालः कतिर्मध्यसुक्ष्माकुचद्वंद्व
मन्यंत भव्यं सुखञ्च ॥ वचस्ते च किंचिद्रमायापारसालंततः किंततः
किंततः किंततः किं ॥४॥ विवादसिलां स्वयमर्थचौरिणी मन्याय कु
लां बहुपापकारिणी ॥ आक्रोशिनी मन्यगृहोपलेविनी न्यजेच्चः

श्वेन ३

राम
३६

भार्यांदरापुत्रिणि ॥ ३ ॥ राजाघृणी प्राप्ता सर्व नक्षी स्त्री चावसोदः प्रकृतिः सहायः ॥ प्रेषा
प्रतीपः प्रकृतिः प्रमादीत्याज्याश्रमी स प्रकृतं न वेति ॥ ४ ॥ प्रीणानियः सुचरितैः पितरं स पुत्रो
यद्गुणैर्वहितमिच्छति तत्कलत्रं ॥ तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं यद्देतवयं जगति पु
ण्यकृतो लभते ॥ ५ ॥ प्रेत्यक्षे गुरुराजानोपरोक्षे मित्रवा भवौ ॥ प्रत्यक्षे वापरोक्षे वा न
स्तुतिः पुत्रदारयोः ॥ ६ ॥ ॥ अथोत्तमस्त्रीपरांसा ॥ ॥ कोपेदासीरनौवेश्याभोजनं ज
ननीसमा ॥ विपत्तौ बुद्धिदा त्रैचभार्यासैव तु दुर्लभा ॥ ७ ॥ प्रसन्नाः कान्तिहारिण्यना

नमस्तः नाश्लेषविचक्षताः॥ भवति कस्यचित्पुरेण मुखे वा चो^रह स्त्रियः॥२॥ ॥ अथ नद्या
३७ न्योक्तः॥ जीर्णतरीः सरिदियं च भगीरनीलानक्राकुला वहति वायुरतिप्रचस्यः॥
तर्थाः स्त्रियः शिशवश्च विविष्टवाहत्कर्षचारभुजयो वलमाश्रयामः॥१॥ दी
र्घानदी शिथिलवन् विडं निनी नौरतु च ताजलमुचो^रह मसरारः॥ ग्राहध्वं
वाननिजकुतं वयुतो च नीनस्तु कर्षचारकुरुह्यन्तसहसंकुलस्य॥२॥ जीर्णत
रिः सरिदियं च भगीरनीलावाला वयंसकलानि स्थमनर्थहेतुः॥ विश्वा

सवीजमिदमेव नितं विनीनां यन्मा च वन्ययससि संप्रतिकर्षधारः ॥ ३ ॥ अ
थ न्योक्तिवर्गपरिहारः ॥ मां धाता च महीपतिः दूतशुभे लंकारभूतो गतः सेतुर्य
नमो ह्येदध्वो विरचितः कासौ दसास्यान्तकः ॥ अथैवापि शुद्धिस्थिरप्रभृतयो
यावन्तैवा भवन्तैकेनापि समंगता क्कुमर्तिमन्ये त्वया यास्यति ॥ १ ॥ नगीरथाद्या
सगरः ककुस्थो दशानगोराद्यवलक्ष्मणो च ॥ शुद्धिस्थिराद्याश्च वज्रवृः रते स
न्यं कथातावन्ते नरेन्द्राः ॥ २ ॥ यास्यति जलधरसमयस्तव च समृद्धि लघीयय
सी भविता ॥ तति नितदक्रमपातनयातकमेकं चिरस्थायि ॥ ३ ॥ ॥

अथ तेजस्विनां प्रतापवर्षनं ॥ बालस्य पिरवेः पादाः पतंत्यूपरिभूभृतां
 ॥ तेजसामहदादीनां वयः कुत्रोपपुज्यते ॥ १ ॥ ते जाहीनामहोपालोश्चो
 परे च विकुर्वते ॥ निःरादो हि जनो धत्ते पदं भस्मन्यश्रुष्यति ॥ २ ॥ हस्तीस्यूल
 तरः सचांकुरावराः किं हस्ति तुल्योऽङ्कुरो दीपे प्रज्वलिते विनश्यति तमः किं
 दीप तुल्यं तमः ॥ वक्ष्स्वराभिहन्ताः पतन्ति गिरयः किं वज्र तुल्यो गिरिः बुद्धिर्यस्य
 गरीयसी स भलवान्स्पुलेषुकः प्रत्ययः ॥ ३ ॥ तेजसि निक्षुप्तोपेतो नाति कर्करा
 माचरेत् ॥ अतिनिर्मथनाद्गुणश्चंदनादपि जायते ॥ ४ ॥ तेजस्विमभ्योते जस्वी राम
 ३८

दवीयानपि गणयते ॥ पंचमः पंचतसस्तपनो जातवेदसः ॥ ५ ॥ ॥
अथ च न प्रशंसति विरं हला हलं पीतं सद्य प्राणा हरं विषं ॥ न तु दृष्टि च नाश्व
स्य भुभङ्ग कुटिलं मुखं ॥ १ ॥ भक्ते दूषे जडे प्रीतिः ररुचिर्गुरुलंघने ॥ मुरे
क इकतानित्यं च निनां ज्वलिना मिवा ॥ २ ॥ लिङ्गिता अपदैया नि प्रखल
निसमे पवि ॥ अथ कानि च भाषन्ते च निनो मद्यं पादयो ॥ ३ ॥ जिता च न वता
द्वारा वस्तु सास्त्रे सभा जिता ॥ जितं कृषिभिर्दोरि द्यं गोभि रत्याग तो जितः ॥ ४ ॥
किं पास सस्तत्र विचारनीयं वासः प्रधानं खलु योग्यतायाः ॥ पीता म्य रंवी
ज्येददौ स्वकन्यां च मयि रंवी ज्य विषं समुद्रः ॥ ५ ॥ ब्रह्म हापिततः पूज्ये

सप्तमः ३२
स्यात्तिविपुलं धनं ॥ शीर्षे न स्मृत्य वंशोपि निरुद्धः परिहीयते ॥ ६॥ यस्यास्ति विनं स
नरः कुलीनः सपरिणतः स श्रुतवान्गुणैः ॥ स एव वक्ता स च दर्शनीयः सर्वगु
णाः काश्चन माश्च यन्ते ॥ ७॥ वनं वने वा घृगजे न्यसेदितं वरं वने पक्वफलस्य भोजनं ॥ त
स्य शय्या परिधानवत्कलं न वधू मये च न हीनजीवर्णं ॥ ८॥ अर्थानामर्जनं कार्यं
वर्द्धनं रक्षनं तथा ॥ भज्यमानो निरादयो सुमेरुः क्षीयते पिरि ॥ ९॥ धनमर्ज्यकाकु
स्य धनमूलमिदं जगत् ॥ अन्नं नैव परया मिनिर्दुनस्य मृतस्य च ॥ १०॥ जातिर्या
तुरसा तलं गुरागरास्तस्याप्यधोऽस्पीयतां शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संद
ज्यवन्निजा ॥ शौर्यैर्वैरिणिवज्रमाशुनिपतत्वर्थस्तुनः केवलं येनैकेन विना गुणा राम
३२

खुरालवप्रायाः समस्तोऽहमे ॥११॥ आपदर्भं च न रक्षेत् दारा एव द्वैरपि ॥ आत्मानं सत
नं रक्षेद्दारेरपि च नैरपि ॥१२॥ आपदर्भं च न रक्षेन्महतामापवः कुतः ॥ कदाचित्कुप्य
ते लक्ष्मीः संचितं रपि न स्यति ॥१३॥ यथो वृद्धास्तयो वृद्धाः ज्ञानवृद्धास्तु ये परे ॥ सर्वे ते
च न वृद्धस्य द्वारिति हति किं दुःखं ॥१४॥ अर्थी जीवलोको यं स्मरानमपि रोक्ते
॥ जनेनारमपित्यक्का निस्वंगदतिदूरतः ॥१५॥ न चितं दर्शयेत्प्राज्ञः कस्यचित्स्वल्प
मप्यहि ॥ मुनेरपि यतस्तस्य दर्शनाच्चलेते मनः ॥१६॥ यस्यार्थस्तस्य मित्राणि यस्या
र्थस्तस्य वाभ्यवाः ॥ यस्यार्थः स पुमां लोके यस्यार्थः स च पण्डितः ॥१७॥ त्यजंति मि
त्राणि च नैर्विहीनं सुताश्च दाराश्च सुहृन्नाश्च ॥ तमर्थं वं तं पुनराश्रयंति यो

सभात०
४०

अहिलोके पुरुषस्य व-धुः॥ १८॥ अर्थो न च हि न स्य पुरुषस्या ल्यमेधसः॥ कि
याः सर्वानि नास्ति ग्रीष्मे पुरुषसि नो यथा॥ १९॥ विभवाः सर्वतः॥ पुज्या न सरि
राशिदेहिने॥ वा एता लोयिनर मोक्षो यस्यास्ति विष्णुर्लब्धः॥ २०॥ धनं वा रस
कुतिने॥ यि कुति नो धनं वज्रितः॥ लुविद्याना तं क्लेशिनिर्द्वनः परिहायते॥ २१॥
अथ धनं सर्वय निषेधः॥ ॥ जलविटु नियतिन कुप्रसः पुर्यते घतः॥ सहैतः सर्ववि
द्यानां धर्मस्य च धनस्य च॥ १॥ विनेन किं वितरं रां यदि न हि दीने किं जन्मना
यदि परो यस्तौ न जन्तः॥ किं संगतिन तनयो यदि ने क्षणीयः किं यो वने न वि
रहो यदि वल्लभाया॥ २॥ दातव्यं मोक्षं वंरति सति भवे संवयो न कर्तव्यः॥

य२

राग
४०

पश्येह मधुकरीणां संचितमर्थहरन्त्यने॥३॥दानं भोगो नासति भोगतयो भवति
विन्नस्य॥ योनददाति ननु केतस्य रती या गतिर्भवति॥४॥ कृतौ विवो हे व्यसने रि
पुक्षये यशस्करे कर्मणि मित्रसंग्रहे॥ प्रिया सुनारीषु च नेषु वंशुषु जातिव्ययो
नास्ति नराधिपानां॥५॥ नददाति ननु जतिदेव हतः परकर्मणि सेवयति मोह
तः॥ परकीया वृध्यति केन्यका यथा कृपणस्य गृहे च न रासितथा॥६॥ ध्येन न किं यो
नददाति नाश्रुते बले न किं यच्च रिपुं न वा ध्यते॥ श्रुते न किं येन न च मीमाचरेत्
किमात्मना यो न जितेन्द्रियो भवेत्॥७॥ कुभोज्येन दिनं नष्टं कुलघोत्रेण सर्वशः॥
कुपुत्रेण कुलेन नष्टं तेन नष्टं येन दीयते॥८॥ आयासरात लघुस्य प्राणोऽपि

४१ गरि यसः ॥ गतिरेवैव विन स्य दान म न्या विप न्नयः ॥ २॥ यु ध्यंति प स यः सर्वे प ठ न्ति
 शु क सारिकाः ॥ दातु रा क्रो ति यो वि नै स सूरः स च प णि तः ॥ ३॥ गो रा ता द पि
 गो क्षी रं प्र स्य रा स्त्री रा ता द पि ॥ रा य नं म च्च क स्या र्द्ध शो णाः पर वि भू त यः ॥ ४॥
 सा नु कू ले वि धौ दे यं यतः पू र्ण ता हि सः ॥ प्र ति कू ले वि धौ दे यं यतः सर्व हरि ष्य
 ति ॥ ५॥ य द्दा सि वि रि ष्टे न्या य च्छा स्ना सि दि ने दि ने ॥ त न्नै चि त्त म ह म न्ये शो
 ष म न्य स्य र द्ना सि ॥ ६॥ सै व परं न वि रं प ति त नु र पि या श्री नि वे दि ता स त्सु ॥ अ वि
 शि ष्य ते हि मां शोः सै व क ला या स्थि ता रा म्भोः ॥ ७॥ मां सं नृ गा रां द रा ना ग जा
 नां मृ ग दि षां च र्म फ लो द्र र मा म्भो ॥ स्त्री रां हि रू पं च नृ रां हि र रा य मे ते गु रां

वैरकराभवति ॥१५॥ यराः पुराणं कलत्रानि पुत्रोत्पत्तिनिधिस्तथा ॥ सुकृतो देव
 लभ्यते न च पर्ययराक्रमात् ॥१६॥ यथातिषं जले मत्स्ये भक्षते स्वापदे भुवि ॥ आ
 कासे पक्षिभिश्चैव तथा सर्वत्र विनश्यत ॥१७॥ यदज्यते परितो ह्यैरर्जितं यज्ञं
 गुह्यते ॥ विभज्यते यदक्षैः कस्यचित्त्मास्तु तद्धनं ॥१८॥ यत्करोत्यप्यति
 क्रूरं नृत्नामोहं प्रजागणं जनयुनं कदर्यासां हृदयव्याघ्रैरेव सः ॥१९॥
 उपार्जितानां मर्था नान्या गए वहिकारसं ॥ तत्रैव गोदूरसं त्याज्यानां परिवाह
 इवोभसां ॥२०॥ नालसा प्राप्नुवंत्यर्थानि सन्धानवसायिनः ॥ न च लोकरवा
 ङ्गीतान चैव प्रकृतिक्षणाः ॥२१॥ भोज्यं भोजनरातिश्चरति रातिवरस्ति

सप्तमः

४२ यः॥ विभवेदोदानशीलस्य नाल्पतवसः फलं॥२२॥ कृपसेनसमोदातानभूतो
नभविष्यति॥ सूरान्नेवचवित्तानियः परेभ्यः प्रयच्छति॥२३॥
अर्थानिर्वर्तनवर्षनं॥ वनानिदहनोवद्धेः सर्वाभवतिमारुतः॥ सस्वदी
यनाशायकुराः कस्यास्ति सौ हृदः॥१॥ पदस्थितस्य मित्रोचपद्रस्य मित्र
वरुणाभस्करौ॥ पदयूनस्य तस्य वक्त्रादाहकरावुभौः॥२॥ उभ्यामहृदि
लीयते निचनानामनोरथः॥ बालवैद्यव्यदग्धानां कुलस्त्रीनां कुचाभिव
॥३॥ चारुतालश्च दरिद्रश्च द्वावेतौ सहसाविह॥ चारुतालस्य नगृह्णाति द
रिद्रानप्रयच्छति॥४॥ द्वाविमावभसिज्योपयोगाच्छवधागले शिला॥ धाने
नैवाप्रदातारं दरिद्रं चातपस्विनं॥५॥ दरिद्रानलसंतापः शान्तः सप्तोषवा

सप्तमः
४२

रिशा॥ याचकाराविद्यातात्तोदाहः केनोपसाज्यति॥५॥ ब्रह्माण्डं कियदस्तुत
त्रवसुषुपिराण्डं किमार्दमहेतत्रापेककरनुखराडममितं तस्मिन्नेपः केचनः
॥ तेभ्योदैव्यशतोपनिताविहवाहृष्टानकन्याकृतेधिगमूलाः स्पृहयन्तिहृन्नुकि
मपिस्वार्थेनतेभ्योपिये॥७॥ अर्थानसन्तिनचमुचतिमोडरासादानाचैसं
कुचितइत्थलितंमनोमे॥ याश्चहिलाघवकरीखवधेचपापंप्राणाः खये
व्रजतुकिंप्रविलम्बितेन॥८॥ दग्धःपश्चसहः पिनाकपतिनातेनाप्ययुक्तं
कृतंदग्धरकाण्डवमज्जुनेनवलिनानानाद्रुमैर्मण्डितं॥ दग्धारापराया
लिताहनुमतादिव्याचलंकापुरीदारिद्र्यजनडः खकारिजगतांकेनापि

समान

४२

दयं नरं ॥ २ ॥ जतिष्ठसाममेकमुदहसरेरारिद्राभारगुरंश्रातेस्तावदहंचिरा
त्तदगाजंसेवेत्यदीयंमुखं ॥ इत्येताधेनवज्जितेनसहतागत्वारनसानेभने
नारिद्रान्नरसावरंवरमितिज्ञात्यैवमृष्टास्थितः ॥ १० ॥ वृक्षंक्षीनफलंन
जतिविहगाः श्रुक्सरः सारसाः पुष्पंवीतरंत्यजतिमश्रुपादग्न्यंवनोते
मृगाः ॥ निर्द्रव्यंपुरुषेत्यजतिगानिकाः श्रुष्टंनृपंमंजिज्ञाः कार्याकार्यच
संगतोभिरमतेकः कस्यनोवल्लभः ॥ ११ ॥ वरदारिद्र्यमन्यायप्रभवादि
भवादिह ॥ कृताभिमतदेहेपीनतानतुसोफतः ॥ १२ ॥ धर्महान्यज्जि
जितेवित्तसुभदंतुसुखंपरोत्पयंपापस्यपात्रंस्याभितंहोगजविदार

राम
४३

रो॥१३॥दारिद्र्येणाममीतिरापिवहुसःकथं समा लं वने कंठक्रूरानैः कथं
कथमपि प्राप्तातिजि कारलं॥जिह्वा कीलककीलितैव सुदृढं तस्मान्न निया
न्यसौ वारणी प्राणघरि क्षये पि महतां देहि ति नास्ति निव॥१४॥
अथ याचक वर्त्मनं॥॥वेपथुर्मलितं वक्त्रं दीनवाकगद्गदस्वरः॥मर
रोयानिचिद्रानितानिचिद्रानियाचवे॥१॥भृणालोत्तरस्थुल्यंतस्मा
दपि चयाचकः॥वायुना किं न नीतोसौ मामयं प्रार्थयति॥२॥नावत्स
र्वगुणालयः पद्ममतिस्नायुः सत्त्वो वल्लभः शूरः सच्चरितः कलेकरहितः
कृत्यः कृतज्ञः क

विम

५४ ॥ ज्ञोयावन्निष्ठैर्वज्रपातसदृशं देहि निमोभाषते ॥ ३॥ ॥ अथापत्कारमित्रो ॥
 परोपिहितवान्वधूः वधूरप्यहितः परः ॥ अहितो देहजो व्याधिः हिनमारण्यमौषधं ॥ १॥
 आपत्सु मित्रं जानीयाद्युद्धे मूरं च न मुचिं ॥ भार्याक्षीणोऽप्युविनेषु यस्य सनेषु च वा ॥ २॥
 आतुरेऽप्यसने प्राप्ते दुर्भिक्षेऽप्युविग्रहे ॥ राजद्वारेऽप्यसने च यत्तिष्ठति स वा ॥ ३॥
 ज्ञातव्याः प्रेक्षागोभृत्या वा ॥ यवयसनेऽप्युविग्रहे ॥ राजद्वारेऽप्यसने च यत्तिष्ठति स वा ॥ ४॥
 आहवेऽप्यसने चैव दुर्भिक्षेऽप्युविग्रहे ॥ राजद्वारेऽप्यसने च यत्तिष्ठति स वा ॥ ५॥
 यसनेऽप्युविग्रहे ॥ राजद्वारेऽप्यसने च यत्तिष्ठति स वा ॥ ६॥
 च दुर्भिक्षे ॥ ७॥ ॥ अथ सेवानिन्द ॥ ॥ प्रणमन्युन्नतिं हते जीवने हते विमुञ्चे ॥ राम ४४

निप्रांन॥ इः रवीयति सखे हेतोः को मूढः सेवकादन्यः ॥१॥ जिवन्तोपि मृतापश्च वासे
 नपरि किर्तिताः ॥ २॥ रिद्रियो चिनो मूर्खः प्रवासी परसेवकः ॥३॥ शिरसाचार्यमानोपि
 सोमः सोन्येन राभुना ॥ तथापि कुरातां च ते कस्य खलु पराश्रयः ॥४॥ वरं सखे सत्पुरु
 षाय मानं न नीचसंसर्गगुरोरलंकृतं ॥ वरेऽश्वपादेन हतो विराजते न रासभस्या
 परिसंस्थितो नरः ॥५॥ वरं वरं वरं भैज्यं वरं भारोपजीवनं ॥ पुता विवेकशुक्लानां
 सेवयान् च नार्जुनं ॥६॥ अलक्ष्मि च नराज्ञः संश्रितायां तिसंपदं ॥ महाद्रुद
 समीपस्थं पश्य नीलं वनस्यति ॥७॥ सुमंचितेषु विक्रान्ते सुकृते सुविचारिते ॥
 प्रारम्भे कृतबुद्धीनां सिद्धिरव्यभिचारिणि ॥८॥ राजा तु ह्यपि नृपानां मानमा
 त्रं प्रयच्छति ॥ नपि सन्मानमात्रेण प्राप्नोति ॥९॥ वरमहि क्रोडा

आतेकरोविनिर्वेशितोविस्मयंयित्वासुप्रकृतान्तमनीवेशनेगिरिवरनटासुक्तःस्वात्मा
 वरंरातधाकृतोनतुरवलजनावाप्तैरथैःकृतंहितमात्मनः॥२॥कथंन्नामनसेव्यते
 यत्नतःपरमेस्वराः॥अविरेगौवयेतुष्टाःपूरयन्तिमन्त्रार्थान्॥१॥सेवयाचन
 मिच्छन्तिःसेवकैःपरययत्कृतं॥आयन्नयद्वरीरस्यमूढस्तदपिहारितं॥११॥
 अथलक्ष्मीस्वभावनिन्दा॥लक्ष्मीक्षमस्त्वयचनीयमिदंइहकृतमभिभान्तिपुरुषा
 त्वदपाश्रमेण॥नोचेत्कथंकमलयत्रविशालनेत्रोनारायणःस्वपितिपन्नगभो
 गकल्ये॥१॥मन्येसत्यमहंलक्ष्मीममुद्राद्दुलिनिःश्रिता॥परयन्नोपिनपरयन्तिस

नो विद्वललोचनाः ॥ १ ॥ हेलक्ष्मीक्षनिकेखभावचलेचिक्रमूठिपापाचमेनित्यं पुरुष
 मिद्वसिखले प्रायेण इच्छारिणि ॥ ये ते पणितसत्यरौचनिरता ये वापि चर्मरता ॥
 तेषां लक्ष्मिर्जिर्जुनो गतचियो नीचो जने वल्लभः ॥ ३ ॥ अतिवाकदृष्टिहरां
 कुरुते लक्ष्मीर्जनस्य चित्तं ॥ गरलसहोदरजाता तत्रित्रं यन्नसारयति ॥ ४ ॥ न
 विद्यमानैव कुलेन गौरवन् नानरागो धनिके षु सर्वदा कपालिना मौलिधृता च
 जोष्वी प्रयाति रत्नाकरमेव सत्वरं ॥ ५ ॥ शूरंत्यजासि वै च व्याघ्रतारं चाप्यवग्र
 या ॥ सापत्न्यात्थाज्यदितं याचितस्मान् कृपणमाश्रये ॥ ६ ॥ गुणिनं जमा लोक
 निजवचनशङ्कया ॥ राजलक्ष्मीः कुलङ्गीव दूरं दूरं पलायते ॥ ७ ॥ समुद्रस्या
 नर

पत्न्यं प्रथितमहिमामुद्रितभुवः स्वसापालेयाशो^{खि}त्तिनयनशिरोधामसदने ॥ मुरा
रेयोषित्सरसिरुहकिंजल्कनिखयोतथापिश्रीः स्त्रीत्वात्पुं कृतिचपलां लिङ्गति
स्वलान् ॥ ८ ॥ लोके कुरुह कपालकामिनि पिता कस्तपतिर्यादसांकः प्रत्येतिजल
विपत्यजननं प्रत्येति यः प्रस्तारत ॥ इत्युर्ध्वीधरसिन्धुराजसुतयो एकर्णवाकवा
तुलिसस्मेरस्य हरे हरस्य हस्तो विघ्नं तु निघ्नं तु वः ॥ ९ ॥ रत्नाकरस्तव पिता कमले
निवासो भ्राता सुधामयनः पतिरादिदेवः ॥ केनापरेण कमले वदरिदिता
सिसारङ्गं कुरुटिलानि विचैष्टितानि ॥ १० ॥ लक्ष्मीर्यास्यातिगोविन्दे वीरश्री
वीरवेशमनि ॥ गते भोजयसः पुंजे निरालम्बास्तस्यति ॥ ११ ॥ सुव्यवसायिनि रत्न

शेकेशसहिष्णावनाकुलारम्भे॥मयिपृष्टतोविलम्बेयास्यसि कमले कि यदूरं
॥१२॥ ॥अथभोजराजस्यश्लोकाः॥ ॥राजनभोभोजदेवविभुवराविदितोधार्मीक
स्तेपिताभुमित्रायातेगृहितानवरावतिनकारानकोटिर्मदीया॥नानृन्वंदेहिप्रभो
मेसकलकुधजनेजीयतेसत्यमेतन्नीवाजातंनवरुतमितिदेहिलक्षंततोमे॥१॥
देयंभोजधनंघनंमुकृतिभिर्नासंचितयंकदाश्रीकर्त्तव्यकलेहिविक्रमनृपस्य
यापिकीर्तिर्भुवि॥अस्माकंमचुदानभोगरहितंनष्टंवितासंचितंनिर्वृतादिति
पाणिपादयुगलंज्युषंत्यहमैदिरु॥२॥क्षीरेदीयन्तिमद्यःसकलजलधयोवासुकी
यन्तिनागःकेलोरणीयन्तिशैलादिविचदिषः॥२॥शंकरीयन्ति सर्वे॥याष्माकीनेत्रि
लोकीप्रचरन्तिविमलेचरुकिर्तिप्रदानेमञ्जोषाकाचभूषाकिमिति नसहसामोक्ति

सभात-

(४)

तीयति भोजः ॥ ३ ॥ भो भो श्री भो जदेव श्रयति विनयतः स न वक्षति वर्गः ३ प्राणा
त्रा ना व नौ वारा भवति भवतां का प्यर रापं शर रापं ॥ म त्या मात इ कुम्भ द्वित
यति ति पूरा कूर वृत्ति भिन्न ति कुदः बुद्धा त्त का त्त कुच क र रापं रं ह सा मि
ह सा वः ॥ ४ ॥ विदुदुन्दु ग रा नु भूप वि भ वो त्या गै क क ल्प पु मे स्वर्ग व सिः
नि भो ज रा ज नृ प तो वि शान वि श्या त्त नि ॥ दा ता रो य दि नै च भू मि व ल येः
मा सं तु किं ता व ता ज्ञा ता रो पि न सं ति हं त नि त रा मे ता व ता द र ये ॥ ५ ॥ श्री भो
ज स्या म्यं त व क ल्प वृ क्षः स दा च दा न्यो पि क थं प्र या तु ॥ ज्ञा ता भ व द्रा ज स
पृ ष्ट वि प्रा भ व्ये न कु दं भ री र त्य भ र्ता ॥ ६ ॥ ॥ अथ पार्वति शिव प्रति प्रा

तम

७

ह॥ ॥सहस्रात्योनागः प्रभुरपिमतः पंचवदनः षडस्योहंतैकस्तनयस्त
रोवारणामुखः ॥सदाभैज्यंशम्यत्रभवतुकथंवर्तनमितिश्चसत्यांषा
र्धेत्यामथजेतिशंभुः स्मितमुखः ॥१॥स्ययंपंचमुखः पुत्रौगजाननष
डाननौ ॥दिगम्यरः कथंजीवेदन्नपूर्णनचेद्गृहे ॥२॥इदरह्यभरणाभ
यादद्धाङ्गीकृतदारः ॥यदिनैवमेकसुतः कथमप्यापिकुमारः ॥३॥ ॥
अभरामचन्द्रस्यशोकाः ॥ ॥गुर्वर्थेन्येत्तराज्योव्यचरदनुवरांपञ्च
पद्मांप्रियायाः पशिस्यशिक्षमाभ्यामृजितपथरुजोयोहरिन्द्रानु
जाभ्यां ॥वैरुष्यादुर्प्यनख्याः प्रियविरहरुषारोपितम्भूविजृम्भत्र

सभात-
४८

स्ताधिर्वद्धसेतुः रयलदवदहनः कोरालेन्द्रोवताद्वः ॥१॥ ए सो नामव
भूवहंतदवलासीतिहंतापितुर्वाचापश्चवतीवरोविचरतातस्य
हरद्रावराः ॥ कृष्णेनेतिपुरातनीनिजकथामाकार्यमित्रेरितांसे
मित्रेकधनूद्भूरितिव्यग्रागिरः पातुवः ॥२॥ कल्पानानांनिध्या
नंकलिकलमथनंजीवनंमञ्जनानांपाथेयंयन्मुमुक्षोःसयदि
परपदप्राप्तयेप्रस्थितस्य ॥ विश्रामस्यानमेकंकविवरविचसांपा
चनंपावनानांवीजंघर्मद्रुमाराणंप्रभवतुभवतांभूतयेरामना
म ॥३॥ ॥ अथ दुर्गायाश्लोकाः ॥ ॥ तवस्तन्यंपीत्वाभवतिमदनोः

राम
४८

विश्वविजयिसहायसाञ्चन्द्रोललितगुरालुंगकपीरिधिः॥नवापा
गासंगात्मधुमिदिवजागर्त्तिमहिमाभ्रवंसौभाग्यानांजनिनिजनि
कैकात्रभवति॥१॥यावाचःसाधुरुपाविभुवराभवरणस्यागरोसं
चरन्निवामांसासक्तवीणाधनिगराविलसत्सुदुनानन्दपूष्पम्॥
सन्मोषोऽप्राप्तिमौलिःस्फुरदनलमणिःस्वर्णतानकसोभाविनाज
त्सस्मितास्याभवतुभवमुदेनव्यतामेभवाणी॥२॥विद्रोरोरु
द्रष्टुं देसवितरितरलोवज्रनिघ्नवज्रजातारंकेरारंकेविरमति

समाप्त

४२

मरुतित्यक्तवैरेकुवेरो॥वैकुण्ठकुंठितास्तेमहिषमतिरुषपौरुषोपप्र
निघ्नंविघ्नंनिघ्नंतीनःशमयतुइतिभूरिभावाभवाणी॥३॥इगर्गः
दानवनाशिनिहृजताश्रेणीवयोभासिनीवीरणशंखकरालगोमरः
धरासुराउप्रवराडाधरा॥रक्तोद्भासितरक्तबीजमथनीभक्तिसदान
न्दिनिपायात्तापरमेश्वरीप्रतिदिनंकल्याणमुक्तिप्रदा॥४॥ह
ष्टाशुभ्रांशुविम्बेतुहिनगिरिसुटाखान्तनुंसान्यसुयकियंकयंस्फु
रनीत्वमीयमीतिस्वामिणाश्वासितानि॥॥नाहंनानाहंनचाहंस्फु

राम

४२

शु३=

रदधरलातामिनुमा मालपत्नीमालिङ्ग नृजातहास्यः स्मरसमरवि
धौशंकरः शंकरोत्तु ॥ ५ ॥ संहारार्थे विदसजयिनां प्रसिन्तायाः शिवायः
सिद्धौ इवाक्षतदधिकुरोरयि धान्ययशयत्या ॥ स्वेस्तीत्यक्तामपदि
जयपास्यापितेलोचनायः सिंहहस्तीदशानरहितंतत्ररामाविभाति
॥ ६ ॥ सिंहारुहैकपादादशभुजविलसचापचर्माभिचक्रप्रोपत्या
रामं कुरगालिदरवरविलसतर्जनीवारारमा ॥ प्रतिभूलेनवदस
स्पसुरमसिहरीग्रष्टहस्तं मुकाश्चीपीतदौ मार्द्धचक्रात्रिनयराः

ललितात्वर्षभासेस्तुति भ्यो ॥ १ ॥ ॥ अथ वैश्रवाश्लोका ॥ ॥ कृ
 षत्वं न वयौ वनोति वपलाः प्रायेण गोपाङ्गनाः कंसो भूपतिरज्र
 नालसदृशो ग्रीवावयंगो इहः ॥ तद्याचैर्ललिताभवत्तमधुना वृ
 ण्दावरांसां विनायायाहीति नन्दगोपवचसानम्रो हरीपातुवः ॥ १ ॥
 कंसोतीवदुरीश्वरो वनमृगप्रायावयंगो इहो गोप्यश्च बलमू
 र्त्तयानवशोरम्यो मदीयाभर्कौ ॥ लोकोपेयपरापचादनिरतो

मिथ्यैव देव ध्वनिस्तन्मे इर्विधवैधसव्यति करे श्रेयो विधि
 दास्यति ॥ २ ॥ अर्द्धो मीलितलोचरास्यपिवतः पर्याप्तमेकस्थ
 नंसपः प्रस्तुत इत्यैदिम्वमपरं हस्तेन संमार्जितः ॥ मात्रा चांशु
 लिखालितस्य चिवुके स्मेरायमाने मुखे विश्वोः क्षीरकणा म्बु
 थो मध्ववला दन्तघुतिपातुवः ॥ ३ ॥ अस्मिन्कुञ्जविना विप्रचल
 तिषवना दूर्तते कोपि नूनं पश्यामः किं नान्वेत्पनुसरति ॥

गणभीतभीतेभकाराणां नस्मिन्नाधोसविदः मुख्ययतुविलसः
 शीलयाकेटभारिव्यानना नोमृगातिः प्रबलधुरधुरदरे द्रवि
 नाद॥४॥ पाथीनः कसथः कटिर्नरहरिखर्वकतिभागवोराम
 कंसनिसूदनोदसवलः कल्कीचमारायराः॥ यष्माकंसविः
 भूतयेस्तुभगवान्सेतुर्भवांसोभोनिर्वावुत्राययुगेगुगेयुः
 गपतित्रैलोक्यनाथोहरिः॥५॥ दर्षणार्थितमालोक्यमायास्त्र
 रूपमात्मनः॥ अत्मनेर्वशुरकोवः शिवंदिरातुकेरावः॥६॥ स

कल मुवराव भोर्वैर मिन्दोः सरोजैवै न चितमिति मत्वायः स्वपादार
 विंदं॥ चटयितुमिव मायी योजयत्यान नन्दो वटदलपुतरागी मः
 इलं वक्रुषीष्टः॥ ६॥ कोयंद्वारि हरिः प्रया न्युपवरां शाखा मृगाना
 न किं कृष्णो हृदयिते विभेमि सुतरां कृष्णो हं वानरात्॥ मुञ्चैह
 मधुश्चरनः पिवलतां तत्रैव गत्वा वरां इत्थं निर्वचनी कृतोद
 यितया प्रीणा हरीया तु वः॥ ७॥ कृष्णेनाभ्यगते रत्नमस

श्वे३

सभात.
५२

कृत्स्नक्षितास्त्रिदयासतयंकृत्स्नकिमेतदाहमुरालीमिथ्या
वपरयाननं। व्यादेहीतिविदारितेचवदनेदृष्ट्यासमग्रंजगन्मा
तातस्यजगामविस्मयपदं पायात्सवःकेरावः॥८॥ कृत्स्नं ब्रह्म
ःपूर्वःकचतववसतिर्यारिवलाब्रह्मसृष्टिकृत्तेनाताज्यनाथः
कइहत्तवपितानैवतातंस्मरामि॥ किंतेभिष्टंददामि त्रिपः

राम
५२

दपरिमिताभूमिरित्यंममैतन्नैलोक्यभावगडं वलिमित्यवदद्वा
मनोवः सपायात् ॥२॥ ॥ अथारिक्स्थश्लोकाः ॥ कंथेद्यौरं
गारलमनलज्वालमालाललाटेचूडापीडेकुपितफरिभृ
दूषणानिद्विजिज्ञाः ॥ सर्वंयेतैस्तदपियदस्नुनुचारयेष
मूलीहेतुस्मस्मिन्जयतिभगवान्मूड्धिपीयूषभान् ॥१॥

सप्तमः
५३

उन्मत्तास्तरवोपितेप्रियतमामर्थवकिंवामताकठेहालहलेंदधाः
सि विषमंदूरेकथंमेस्थितिः॥ बालान्कुण्डलकंकराणिकरुषे
मेदरनिंदुर्लभंकिंश्रीकंठममेवतुष्यतिगुरौयैरेवतितुष्यसिः
॥१॥ यत्कण्ठेगारलविराजतितरांरीर्षेचमन्दकिंनिवामांगे
गिरिजानंकटितटेशादूलचर्माम्बरं॥ मायायस्यरुणाद्विवि
श्वमरिवत्वायात्सवःशंकरोजंबुवत्तजलविंदुवत्तजल

शम
५३

जि२
जब तजंवालवतरजालवतर॥३॥गौरीवामात्रिदरानिनीनिम
गारायुक्तासंघाचन्द्रःप्रकृतिकुटिलःसर्पराजोद्विद्धः॥युष्मन्त
वाविधिषुनहिमेकोपिवत्काहितानामेतन्मन्याकरुमयिकु
पालेशामिरान्वमेव॥४॥कैलासेनिलयःसखाचनपतिमौलो
सुधादीधितिमुद्रिस्वर्गातरङ्गिनीविहरसांकल्पद्रुमाणान्वरो॥तद्विश्वेश्व
रनःक्षमस्वसंगनन्वाकुर्यपीठेन्यतंद्वित्रैरर्कदलैर्जलैश्चविमलैर्ष

तभात.
५४

ह१=

दच्चयामोवय्या॥५॥ त्रैहोगिरीराकरुणामयमानसोसिक्कंदकवत्यनं
ता॥ कर्मानिभोक्तुमयसतिपराकृताणिभुक्तेषुतेषुहरहतवकःप्रसा
दः॥६॥ विज्ञानेत्वरिभस्मकःसमभेवन्मदादरश्चश्चंदनेकःक्षौमेकलयाश्चकारः
नकृतिस्तुवसानेत्वायि॥७॥ भूरस्यहयानुलोत्थयिगतेतत्प्राज्ञकःकृतकित्यातस्या
ग्राहित्वमिच्छरगुरालोकात्तित्तोहकः॥८॥ चत्सैवज्ञरिरायेदिप्रथयासिप्रत
पुमष्येयदिक्षोवःक्रीदसिमातृभिर्नयदिरतिवत्सरमरातेयदि॥सुष्टासहसिप्रजाम
वितयाप्यावायभक्तोमराःकरोवेकरवाणिक्नृजगतीभूत्यान्यसेवेभ्यः॥९॥ पाया
दायासखेदस्तुभितफणपरारत्ननिश्चदायामोयपुतत्रयुतिमुदितविद्यदाहिण
चक्रवाकं॥अत्रातत्रातचूडातुहिनकरकलोलीकतालीकनालखेदामोदाभुधावक्रुहि

राम
५४

राखगर थं धुर्य ते स्तां इ वं नः ॥ ८॥ श्री उन्मन्दरे कंदरोदलेवलनमदारवृन्दावरो कोठां धां
चकवानवासुहरणो जृम्भविमूलोद्गमः ॥ त्रैलोक्यारिवेलसंकतोत्कजयोद्रकाचक
धकारां सान्यायोद्धस्त्रिपुरप्रमथनपदुर्दोर्वाहिपचानन ॥ १० ॥ शुद्धतेसीधुपानोन्म
दमदनवदोन्मादधनालिकालितालीसनाशमानोद्गटमुरजरवावरोत्तसिताङ्गः ॥ नृत्य
त्रयोदिलञ्जुल्लविकटजटैः सस्तयैलोचर्णाद्देहः स्त्रीभिः सदासंप्रसममुदितः
पातुवोवामदेवः ॥ ११ ॥ विन्नन्यापः कपटसुरनगरनदीमिन्दुलेखललोटनेत्रोन्नतः काः
लवङ्गः गरलमपिगले व्याघ्रचर्माङ्गभागे ॥ पंचास्यस्यविन्नोत्रोवृषभगतिरतिर्धामभा
गोद्वामः सन्दिह्यात्संपदवः सहस्रकलगुरागरङ्गताकारः ॥ १२ ॥ नान्तमृगदालिः
मालः किमितिचितिरजोरञ्जितप्रनरङ्गीद्यालयालं विभूषः चितिरुधिरकणाकुम्भिः

चर्मावृत्ताः ॥ केनाभ्येनैषदृष्टः किमिह भुवनेनोदरोनः शिवायाः वीभत्सुः स्त्रीभिरित्थं परिण
 यस्तस्यैस्तोभिः तोयान्महेतः ॥ १३ ॥ गौरीचुम्बराचंचलंचलवलच्चद्रप्रभामराः लब्धावलाप
 सिक्कुराः लंरतिरसप्रस्थिनगराः खलं ॥ प्रौढप्रेमपरंपरापरिवयप्रोत्पुष्टनेत्रोचलं राभा
 रस्तुविभूतयेहिमवतमुन्मत्तगंगारिबं ॥ १४ ॥ गर्ज्जुकीमनुजङ्गभीषराफणाफुत्कारः
 भीतिप्रदः कीदृशेनपिशराक्षसगणः प्रत्यावृत्तः प्रातिकः ॥ भालभ्यः प्रलयानलो
 द्रवशिवः संक्रांतसर्वात्पदः राईलाजिनभृङ्गयानकभयोभूयादयोभूतयो ॥ १५ ॥
 कस्त्यश्रुलीमृयसेयागं नीलकराः प्रियेहकेकोमेकोकुरुपमुपतेनैवदृश्येविषाणो
 ॥ स्थातुमुच्चैर्नवदतितरुजीवरोशः शिवायाभार्ताद्व्यामितिहतवचः पातुवः श्रु

चूडः ॥ १६ ॥ प्रत्यासन्न विहाय मंगल विधौ देवा च न वयं या दृष्टा ग्रे पुरी तो नुरे वलि रिवितं
गंगा चै चरत्वा कृति ॥ १७ ॥ स्मित रोष लज्जित धिया गौ या किं धं वि चिरा द्दुःख स्त्री वयं
मातृ प्रिय विनिहतः पुण्या जलिः पातु वः ॥ १८ ॥ वक्षः पीथे निरीज्य स्फुरति कमणि शि
लामण्डल स्यद्ध भानि स्वच्छा यां सा स्य स्यात्कि मिय मिति मुहुः सत्य माश्वा सिता सि
॥ वामे मे दक्षिणे स्यात्स वक्त्रे कुवलयं नाहं नित्यालय निन्द त्वा श्लेषा सहा संमदन विजः
यिनः पार्श्वतीयः पुनातु ॥ १९ ॥ स्वेद स्नेह कथमी दृशः प्रियतमे त्वं श्रेष्ठ वक्त्रे विभो कस्माद्दे
पितृ प्रीतिरिन्दु वन्दने भोगीन्द्र प्रीते र्वयः ॥ रोमाश्चः कथमेष देवि न गवन् गङ्गा भ
सांसी करैरिस्थं भर्तृरि भाव गोप न परा गौरी चिरं पातु वः ॥ २० ॥ मुक्ता मातृ कपालः

सुक्ति पुत्रावच्छीष महीनि भावमौ जालनि भाद्रशोमणिनि भाभोगे नरो भोगिनि ॥
 नृत्याव नैसिर्वर्तनै रितपयः संमुदिनोद्दालिताः खिलनोभवमूदि पातु भवतोग
 गापयोविन्दिवः ॥ २० ॥ वक्रंसीत करोधरोधनरसः कामप्रदोविग्रहः स्यासोगं चयह
 सरोरुहसुद्रुत्याणिः स्मिताभामुचिः गन्धश्चः पीनपयोधराधिकरुणं पृथ्वीनितम्ब
 स्थलीत्यक्षौ पूर्यतिपूजयः स्मरभयादुर्गाश्रिताः पातुवः ॥ २१ ॥ स्नानद्यागगानाः
 यकेसयुलकागौरीमुखंभोरुहेसक्रोछः कुसुमायुधेसकरुणाः पादानतेवज्रिनि
 ॥ सस्मेरागिरिजासरिविधुसनयाशैलाधिनाथेत्वहंभूमीद्रुप्रदिशतुशर्मविपु
 लंशम्भोः कदाक्षयणः ॥ २२ ॥ देवादिकपतयः प्रयातगिरितः खंमुखेलांभोः

निप३

युवः पातालं व्रज मे प्रविशत क्षोणीतरे भूधरा ॥ ब्रह्मज्ञानयदूरमात्मभावा
नोभस्यतो नृत्यतः शोभोः संकटमेतदित्यकरुच्यः प्रोत्सारणानंदिनः ॥ २३ ॥
पारो कंकरा मुत्फरसाः फुतिर्नेत्रे रसस्यावकं कठः कुण्ठितकालकुटविष
मोयस्त्रंगजेन्द्राजिनं गौरीलोचनलोभनाय सुभगो वेषावरस्यास्ति मे गणेश ॥ ह्यसः
विभावीतः पद्मपतेर्हसो कुम्भः पातुवः ॥ २४ ॥ संचाता एव उम्बरव्यसनिनो गद्गस्य च
रात्रमिष्यी नृत्यद्रुजयारमणालम्बुधोरुत्सजिताः पातुवः ॥ येषामुद्धततादावेनर
गितिव्यसेषु भूमीरुता मुञ्जनेषु विदौ जसापुरसौ दमो हिलो कितः ॥ २५ ॥ आर्षुर्घी

ज३

सभात

५७

इति सप्तमसूत्रहरसां व्यालस्तथासूत्रकं व्यालो वहि मयंगजारिवृषभं
॥ इत्यं दुःखमेहमिहसिं नृनुविष्णो न व्यमेत्कथं सतु विष्णुविवेकचारुवनात्वापातुरि
त्येव च ॥ २७ ॥ अर्द्धदानववैरिणागिरिजया पृथुशिवस्या श्रुतं देवे स्थं भुवरात्रयस्य
रहराभावे समूचीलानि ॥ गंगासागरमम्बरं शशिकलारोषश्च पृथ्वीतलं सर्वजन्तु
महीश्वरत्वमगामन्वांसाचमिद्वाननं ॥ २८ ॥ ॥ अथ गंगोरास्य श्लोकाः ॥ ॥ वन्दे न
गङ्गा नाथं स्मार्थमनघं दारिद्र्यादावानलं तदग्रादग्राद विधूयमानं समलं संसार
सिद्धौ स्तरि ॥ यं न न्यासुरकोटयः प्रतुवरं सिद्धिं लभन्ते यरां सिन्धूराहृता विग्रहं परि
पतदाना मुधारावृते ॥ २९ ॥ ॥ इत्येवमगङ्गा त्वरात्संस्कृतिं यत्सहचरं कुम्भायुग्मदधौ

राम

५७

वहिर

नः प्रेषभागरि प्रक्षप्रति नटविकटमोत्रलाभिरामः ॥ देवः शम्भोरपत्यं भुजगपः
तितनृत्यदि सुहस्तस्तैलो क्वाश्चर्यमूर्तिः सजयति जगता निम्बरः कुंजरस्यः ॥ १२ ॥
अथकीर्तिवत्सनं ॥ ॥ इन्निन्दति चन्दनं नमहते विदुषि बंके रुहं हारं भारमवेति नैव
कुरुते कर्पूरपूरे मणः ॥ त्वर्गा गामवगाहते हिमगिरिं गाछं समालम्बते त्वत्कीर्तिर्विरहात्
रे वनमनागे कच विश्राम्यति ॥ ११ ॥ वीरक्षीरपयोऽसि सान्द्रलहरीणावण्यलक्ष्मीमुखस्य
कीर्तिस्तुलना कलझमलिनोऽथ नैकथं चन्द्रमा ॥ स्यादेतन्वदराति सौधशिखरप्रोद्भूत उर्ध्व
कुलप्राप्तयप्रमतिः पतेश्चिदपुनस्तस्यां कषायीमृगः ॥ १२ ॥ वीरश्रीकुतुपेद्रसहिन्पतेः
पौठप्रतापोवरः कन्याकाचनमालवक्षितियतेः साम्राज्यलक्ष्मीरियं ॥ तस्यास्य क
करग्रहस्य समयेतत्कुम्भसंस्थापनं कर्तुं मण्डपवच्चनं विराजितुं विप्राविषयं प्रेषिताः ॥

॥३॥ किं वृत्तान्तैः परगृहगतैः किंतु नानासमर्थैस्त्रिभूमीभ्यां प्रतिमुखमुखतोरादिरायात्मस्य
 नोवाः गेहे गेहे विपणिषु तन्वाचत्वरोपानगोभ्यामुन्मत्तैर्बभूवुर्गतिं तव गोवत्स्य भो नो वकी
 त्ति ॥४॥ गायत्रिकिन्नरगाणाः सह किन्नरीभिः श्रीरामचन्द्रशिषरेषु हिमाचलस्य ॥ शेषे नु
 कुदचयलेन मरणालनालनीहारहारहरहाससितं यत्तत्तत् ॥ ५ ॥ नन्कीर्त्तिपरिघाटरी
 कुतरुचिव्रह्माण्डभारोदरे जंवालान् विलिहन्ति पायसविद्यालकावालका ॥ तं
 दृष्ट्वा मुखकान्तिभोजिकनकान्मालोच्य भो हान्यपि सलीलाज्जनत्रमेणवणिजः कं
 दन्ति नन्दन्ति च ॥ ६ ॥ श्रुत्वापि दूरे तव देव किर्त्तिकेसीचतुर्प्रीतचवधुषीमे ॥ तयो
 विवादपरिहर्तकामः समागतो हनुवदरिनाह ॥ ७ ॥ मरुखतीस्थिता बक्रेलक्ष्मीर्विच
 स्मानिते स्थिता ॥ किं कीर्त्तिः कुपितो देव यरादेतो न्नरगता ॥ ८ ॥ उन्नाकीर्त्तिलतागू

तौ सव नरो सिता च दानो दै प्रै रुत भ म वा यति क्षु वि त ता प्रा प्रा न भो मं
 द प ॥ चू मे स्य प्रति प द ल व नि ता नि श्वा स जै र्च पि ता रु द्यै को ल कि ते नु ना
 कुं श्री म व मे प्र भो ॥ २ ॥ ५ प्र द्वा लां कु लें श्री दि शि दि रि द श नै रे भि रं सां ज ग नां
 तो हा ता लां शु गो रं सु र ग प रि ग तो र त्र पा ता ल कु द्यौ ॥ अ मि त्रा का रा दे रो वि क
 रि त कु रं मा वे रि मि त्रा र का लां ना थ न्य की ति क शी फ ल मि दं चि म्य मि ने
 : सु धा प्रा ॥ १ ॥ १ ॥ रौ लू षी त व की ति र द्रु त क रि दृ ष्ट स म स्ता दि रो मे रु र्व रा प रं
 प री त्य प रि त स्म रं ती सु मा रु ज्य ता ॥ श्री मं ती प रि त प्र न ति त न नु भ क्ता व ली नाः
 किं के स्ना रा मि स्म रं ती क रो ति ग ग रा भू म ए ला व ड लं ॥ १ ॥ १ ॥ न्य की ति र शि
 नः स मी प म ग म त् का ति प्र ति स्य द्र या दृ ष्ट न च क लं कि न पु न र सो स्ना तुं ज ग मां

बुद्धिः ॥ कृत्यान् अघतोद्भवेन मुनिना पीतो कृतं तत्तमयः पुराणं ब्रह्म कमण्डलुं कल
 पितुं ब्रह्माण्डमप्युच्यते ॥ १२ ॥ अनिःसरति मणिगेहगर्भात्कीर्तिपरं वामसमीपदुः
 निः ॥ तैरं च लं नीमपि च त्रिलोक्यं त्वत्कीर्तिमाहुः कवयः सन्निभः ॥ १३ ॥ आकारमि
 पालय शस्त्रदीपं विभूजय शीहन केशिरांसि ॥ विश्वं भगभंगभयेन ध्यानाकारि
 कर्त्तुं भुजगेश्वरस्य ॥ १४ ॥ ॥ अथ प्रतापवर्त्मनः ॥ ॥ मार्तण्डमण्डलसमं भवतः प्र
 तापं ये वक्ष्यन्ति न हि ते कवयः प्रवीणाः ॥ अम्भोनिचौ विलयमेति परं पतद्गपारं
 प्रयानि जलधेः सुभवत्प्रतापः ॥ १५ ॥ देवैश्च द्विजयप्रणा मन्त्रविलसन्स्रुजो राजद्रज
 स्पक्षतलवानपांशुपतलप्राप्तिनिमेषक्षणाः ॥ सुत्रासावहुमन्यते फणिपतिपाताल

पूले स्थितं सोऽमुदामकरीन्द्रद्वेरतक्कात्तमहस्रेक्षरां ॥२॥ कूर्मः पादोत्रयविभुजगः
 पतिरसौ भाजनं भूतवात्री तैलापूरः समुद्राकनगरिरत्यवृत्तवर्तिप्ररोहाः ॥ उपोति
 अरुणो बुरो विगंगनमालिनि बाँक जलदे ज्यमानारात्रु श्रेणी पतझी ज्यलेतिरघुप
 नेत्वत्प्रतापप्रदीपः ॥३॥ म्वप्रतापएव त्ततपतप्र स्त्रीक्षारस्मिरपिदिक्षुनिनोत्तै ॥ वाः
 वतिप्रतिदिनं मुकुटे रात्यघरो अयजितकुहिनां ॥४॥ ॥ अथ संग्रामवर्णनं ॥
 संग्रामाद्गरामागतेन भवतालोपे समारोपिते देवा कर्मयेन यन सहसा यद्यतसमा
 लादितं ॥ कोदरोडनराः शरैररिसिरस्तेनापि भूमराडलंतेन त्वत्त्वो योचकीर्तिरतु
 लाकी त्वा वलो कत्रयं ॥५॥ अज्यतां कुम्भभिन्नियुतमदमदिरामोदमभाः करीश्रायु
 ज्यतां स्यन्दनेषु प्रशभजिन्नमहश्चराडवेगास्तुरङ्गाः ॥ कुतैत्री लोत्तलानां वरानिव

ककुभासंतराले सृजन्नः पादाताः संचरन्तु प्रशममसिलसन्ध्याणयोऽथाश्ववारः ॥ १ ॥
 अथर्थाः प्राजिचर्यान्तविविधगुणाद्रुमागत्य दृष्ट्यारुह्यं त्वो नष्टमेतज्जगदिति
 पुगुषु संतमात्रतत्रतत्र ॥ वप्रित्तिकोपयुं जेतुरगरुपुते मातरी श्वाप्रतापे क्रोभे
 ज्ञात्वा न्यशोधौ विधुरतिलिका प्रातर्कं कृत्वा तः ॥ ३ ॥ अथेष्टानां विज्ञापिते
 नीया ॥ ॥ नित्यं ब्रह्म यथास्मरन्निमुनयो हंसा यथा मानसं मानदाः स्फुरन्तस्तद्वा
 कीवरा युतां ध्यायन्ति रेवांगजाः ॥ युष्मादृरन्ति लालसां प्रतिदिशं युष्मानस्मरा
 मो वयं धन्यः कोपित्वा सरोत्रमवितायत्रावयोः लोभमः ॥ १ ॥ कतिनसन्ति जेनी
 जगति तले तदपि तद्विरहाकुलितं मनः ॥ कतिनसन्ति निराकरतारकाः कम

लिनिरविना विना ॥२॥ आस्तावद्वचनरनचनाभाजनन्विदरे दरेचास्तानवतनुः
 परीरुंभसंभावेनापि ॥ भूयो भूयः प्रणतिभिरीदं किनुयावेति देयाः स्मारे स्मारेत्यजन
 गगानेकोपिरेखाममापि ॥ ३ ॥ नाहवनेतवचरायाद्वं हं मदेत हेतोः कुन्मीपाकं गुरु
 मपि हरेः आरकं नापनेतुं ॥ रत्नारामासु इतं लुटां नन्दनेनाभिरंतुं भावो वेभावे हृदये भ
 वने भावये हं भवतां ॥ ४ ॥ अस्त्रिय अपि सवत्र जीरं नीरजलतिजं ॥ रमते नमरीलस्यः
 मां न संमान संमान संविना ॥ ५ ॥ यद्यपि दिशि दिशि तरुः परिमलमुक्ताः पारिजाता
 याः ॥ तदपि स एष रसालः कोकिल हृदये सदा वसति ॥ ६ ॥ यद्यपि पथि पथि नः
 नवः प्रीतिः स्वस्या न जायते पथि के रत्नदपि ॥ स धन्य न्यो विदपीयं गृहमेत्यधग
 स्मरति ॥ ७ ॥ यद्यपि दिशि दिशि सरितः परितः परिपूरतां भसः सति ॥ तदपि पू

सभात.

६९

रन्दरतरसीसंगति सुखदायिनीगङ्गा॥८॥ अष्टद्वेददर्शिनोत्कृष्टाष्टद्वेदविशेषः
मीरता॥ आष्टद्वेदचष्टद्वेदभवताविद्यतेसुखं॥९॥ अथागौः स्मरतेवद्वचक्रवाकी
दिवाकरं॥ सतीस्मरतिभर्तारंतथाहंतवददर्शनि॥१०॥ अथकेनकस्योक्तय॥ ॥
पत्राणि कृण्वकशतैः परिवेष्टितानि वार्त्तामिनास्तिमधुनारजसाभ्यकारः॥ अमोद
मात्ररसिकेनमधुयुतेननालोकितानिनचकेनकिदूषणानि॥११॥ एनासुकेत
किलनासुविकासिनीषुसौभाग्यमद्भुततरंभवतीविभर्त्ति॥ यत्कराकैय
धितमात्मवपुर्ज्ञानरत्नामेवमेतमुपक्रमतेद्विरेफरः॥१२॥ एनाथाः पः
सवः किरातपरिषांनैषागुराग्राहिणीसंचारोस्तिमनागरस्यविषयोः

राम

६९

हिनं मुनिनामराः॥ चूमेनातिसुगन्धिनाविलुमिदं दिक् चक्रमाप्नोदयना
मूलं परिदृष्टते तु कुरुः कस्मै किमाचक्षते॥३॥ ॥ अथ भावीवर्त्तनं॥
अवश्यं भावनोभावा प्रतिकारो भवेद्यदि तदाहः रवे न्नलिप्य। रत्नररा
मयुचिष्ठिरः॥१॥ अथ भाविनो भावा भवन्ति महताः ~~विशेषः~~ मपि॥ ननु त्वं
नीलकण्ठस्य महाहिरायनं हरेः॥२॥ विष्णोर्विरुद्धेन पयःपयोनिधौ सुधौघ
सिन्धौ न सुधा सुधानिधौ॥ नवोदितं सिन्धुति कल्पपादे च न हेम हेमप्रभः
वेगिराययि॥३॥ कैवर्त्तक कर्कराकप्रहरणयुतो मिजालात्तरे निपतितः राफ
रोयसकः॥ दैवात्पुर्निपतितो गिलिरोयकेन वक्त्रे विष्णोर्वदकथं व्यवसा

समाप्त.

६२

यसिद्धिः॥४॥गुणोपिदोषतोयात्रिवक्तिभूतेविधातरि।विधातारानुराः
गेनदोषोपिगुनजायते॥५॥यन्मनोरथरातैरगोचरंनस्युरांतिकव
योगिरापियता।स्यप्रवृत्तिरपियत्रउल्लभालीलयेवविदित्तद्विधिः
॥६॥रामोपिभर्तागणकोवसिष्ठः।सुर्योभिषेकीशुभगसुलग्नः॥सुरवे
नसुप्तादिनमेकसीतानकर्मराः।कोपिवलितमर्धः॥७॥यत्रभवति
यत्रैवाप्यंभ्रतिवताध्वंविनापियत्नेन॥करनलग्नतमपिनसंयप्रपि
नवितव्यतानांरिति॥८॥प्रतिकूलतामुपगतेहि।विश्वेविफलत्वमेतिय
उसाधनता॥श्रवलंवनायदिनभर्तरेभूभपतिप्यतः।करसहस्रम

६३

राम

६२

पि॥१॥ यदपि जन्म बभूव यो निच्यो निवश नं जगती पतिमस्तके॥ नदपि
नाथ पुरा कृत कर्म स्मापतति॥ इमुखे खलु चन्द्रमाः॥१०॥ इह खलु वि
खमः पुरा कृतानां फलति हि जंतुषु कर्मणां विपाकः॥ हरिश्चिन्ति शिरः
नियानिरेक्षतः शिव शिवतानि लुप्यन्ति गृध्रपादः॥११॥ मातुलो यस्य गोविन्दो
पिता यस्य च नं जयः॥ सोऽपि मृत्युवशं यातः कालोऽपि इति क्रमः॥१२॥ सा
क्षात्मघवतः प्रोत्रः पुत्रो गारादीव भ्यं चितः॥ स्वहोयो वासुदेवस्य मन्त्रः
पर्युपासते॥१३॥ न केवलं मनुष्येषु देवेषु पितृभ्यः॥ सति मित्रे च नादि
क्षेच कर्म प्रावरणं हरेः॥१४॥ तातः क्षीरनिधिः स्वसा जगधिजा प्राता सुः

नं गृह्यते

रेशमः सौजन्यं सह कौतुकेन अविनाशस्य द्विजोषादपि ॥ धिक्कर्मः
 एतत्सर्वकम्युरधुना पाषाणिकाणां करे विश्रान्तः प्रतिवासरं प्रति गृहं
 भैज्येन कुक्षिं भरः ॥ १६ ॥ अरक्षितं तिष्ठति देवरक्षितं सुरक्षितं देवहृतं
 विनश्यति ॥ जीवत्यनायोऽपि वने विलग्नितः कृतप्रयत्नोऽपि गृहे न जी-
 वति ॥ १७ ॥ भगवन्तौ तु गन्तव्ये सूर्याचन्द्रमसावपि ॥ पश्यगच्छतं यथा-
 न्ननियतः केन लक्ष्यते ॥ १८ ॥ लघुजन्म सह श्रिया खयमपि त्रैलोक्यः
 भूषाकरः स्थित्यर्थपरमेश्वरो भवगतिरेतन्नापि मूढाहृतः ॥ रुद्धिरीतक-
 रिस्त्रिधापि न गतः क्षीणः परप्रयुक्तः प्रायः प्राक्तनमेव कर्म च बलः क-
 कल्पकर्तुं क्षमः ॥ १९ ॥ दाता बलिः प्रार्थयिता च विशुद्धीनं च भुक्ता जि-

मरवस्य काले ॥ न मोक्षतस्यै प्रवितव्यताये यस्य परलंबधनमेव जातं
॥१९॥ पादव्यासंक्षितितलगुणैर्भूद्वि कृत्वा तु मेरुः कान्तं येन क्षपितं तमरा मध्या
मं चामविष्णोः ॥ सो यंचद्रपततिगगनादस्य धर्मयूये दूरा रोहो प्रवति महः
तामप्यहित्रं राहेतुः ॥२०॥ पीयूषं वपुषास्य हेतु रूदया विस्वस्य नेत्रोत्सव
त्तप्रभानुकरैरयं त्रिभुवरां ज्योत्स्नाकरैः सिंचति ॥ सर्वसा प्रतिरोधः
कोचतमसंसायचन्द्रोद्यमोऽपि ग्वातारमिहापिलक्ष्मिलिवितं यस्य
प्रवृत्तमनः ॥२१॥ इच्चैः स्थानकृतोदयेषु हविष्ये ज्योतिर्निरुद्यत्प्रभैः
अक्रायेः किमसीरुगवितरथां प्रोतिदद्यामिरपि ॥ यावत्लोकतमोः

सभा

६४

व१

पहेन भन्ता लक्ष्मी तद्विस्तार्य ते तावत्तु न्यक्तं प्रयाति मर मो वृद्धिं स
रत्नाकरः ॥ २२ ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः शूरो वा पथ पण्डितः ॥ देवो यस्य
दुष्टान्येषी करोति विफलं क्रियो ॥ २३ ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः शूरो वा पथ पण्डितः ॥ देवो यस्य
राः स्य कर्मभिः ॥ प्रायेन हि मनुष्या सां बुद्धि कर्म नुसारिणी ॥ २४ ॥
४ ॥ भीतो वा डव वा सुनिर्जल निधेः शंभोः शिरःस्थी कृतं तत्र न्य
व कर्मौलि वा सुनि विषज्वाला भयनालितः ॥ तस्मात् लोक मगादि
वो निपतिनं तत्र वराहो मूर्खं प्रयोग दृष्टियत्र भाग्य रक्षितस्तत्रैव
आन्य पदः ॥ २५ ॥ ॥ अथ विद्याधिकार स्मृतं ॥ ॥ अक्षर एण परिः

सभा
६४

ज्येताम्बराडम्बरैरलं॥ रांतराम्यरहीनोपि सर्वज्ञः किञ्च पुज्यते॥ १॥ गु
 णिगणगणानारम्भेपततिनकठिनीसुसंज्ञमायस्या॥ तेनावायः
 दिसुतिजीवदवदभ्याकीदृशीभवति॥ २॥ अनक्षरान्वीज्यच
 नाधिनाथानविद्यानहेयाकृतिभिः कदाचित्॥ आपुक्तमुक्ताः
 कुलटाः समीज्यकिम्मार्यनार्योहितथाभवन्ति॥ ३॥ विशेष्यत
 रासि किञ्च कृपनासेभावनेर्लक्ष्यसेसभ्यनेतवन्नाषनेहितचि
 योचन्यावदान्माभुवि॥ कात्रानाकुवकुम्भकौरालदृशानोहानिः
 रेतावताषटानाहृदयेचयत्प्रगायरोन्नितगरंगोदयः॥ ४॥ माते
 वलक्षतिपितेवहितेनियुं केकात्रेवचात्रिरमयत्यपनीयदुःखं

समाप्त

६५

॥ लक्ष्मी तनोति वितनोति यदि दुःकीर्ति किं किं न सा धयति कल्प लतेव
विद्या ॥ ५ ॥ तर्धद्रयेषु यिषैव द्रव्यमाह रनुत्तम ॥ अहम्यत्यादनर्घ्य
त्वादक्षयत्याच्च सधदा ॥ ६ ॥ सपिद्यायदि काचिन्नवरा कोदर पुर
तो ॥ मुकोप्यरानमात्रातिरासरास इति कुवन् ॥ ७ ॥ विद्यन्तैव च नृप
त्यंचनैव तुल्ये कदाचिन्ना ॥ अथ देरी दोष ज्यते राजा विद्वान्सर्वत्र पू
ज्यते ॥ ८ ॥ विद्याया रास्यते लोके पूज्यते चोत्तमैः सदा ॥ विद्याहीनो
नरः प्राज्ञः स नाम ध्येनरा नन ॥ ९ ॥ किं कुलेन विरागेन विद्याही
नस्य देहि नः ॥ अकुलीनोपि विद्वान् ॥ १० ॥ लदेवैरपि पूज्यते ॥ ११ ॥ राम
वलीयलित कायोपि करोति श्रुति संग्रहं ॥ नतत्र धनिनायं

॥ २ ॥

राम

६५

नियत्रयानि बहुमितां ॥ ११ ॥ मूराश्च कृतविद्याश्च रूपतयश्च याः स्त्रियः ॥ यत्र य
त्र गमिष्यन्ति तत्र तत्र कृता लया ॥ १२ ॥ किं जाते विहृमिः पुत्रैः शोकसंतापका
रकैः ॥ वरमिकः कुलालम्यीयत्र विष्णुमतकुलं ॥ १३ ॥ कुलं निर्मूलं रूपमः
त्यद्भुतं गेहसंभोधिपुत्रायुतं यो वनं च ॥ सुखं वेदि जातेन किंचित् स वस्यः
ततः किंततः किंततः किंततः किं ॥ १४ ॥ विद्यानाम नरस्य कीर्तिरनुलाभाय
क्षयेत्याश्रयो धेनुः कामदुधारतिश्च विरहेनेत्रं नृतीयं च सा ॥ सत्कारा
यत्नं न कुलस्य महिमारत्नैर्धिना भूषनं तस्मादन्यमुपेक्ष्य सर्वविषयं वि
द्याधिकारं कुरु ॥ १५ ॥ विद्यानाम नरस्य भूपमधिपं प्रहृष्टगुप्तं च न विद्या

समाप्तः

६५

भोगकरी पुनर्यशस्करी विद्यागुरुणां गुरुः ॥ विद्यावंधुजने विदेशागमने वि
द्यापरंदैवं तं विद्याराजमुपूजितानरो विद्याविहीनः पशुः ॥ १५ ॥ विद्यादप्यम
तं ग्राज्यं वा लादपि सुभाषितं ॥ नीचादप्युत्तमापि विद्यास्त्रीरत्नं दुःकुलादपि
॥ १७ ॥ हर्तुं याति न गच्छति चरं किमपि संयुक्ताति यत्सर्वदाप्यर्थिभ्यः प्रतिपा
द्यमानमनिसंप्राप्नोति वृष्टिं परां ॥ कस्यापि तेनैव न प्रयाति निश्चयः
विद्यारथ्यं तं मर्दुनं ये प्राप्ता न प्रतिमानमुत्तमं नृपाः कलैः सहस्य ई
ते ॥ १८ ॥ वसुमतिपतिनानासाख्यतीयलवतारि पुनापि न नीयते ॥ सब
विभागा हरिर्धिबुधवो धनुषैरपि सेव्यते ॥ १९ ॥ ॥ अथ गुरोर्पुत्राणां ॥ ॥

राम

६५

पंचैतान्यपि सृज्यंते गर्भस्थस्यैव देहितः ॥ आयुः कर्म च विस्तं च विप्रानि धनं
मेव च ॥ १ ॥ लिखिता चित्रगुप्तेन ललाटेक्षरमक्षिका ॥ तां देवोऽपि न राक्षोः
तिष्ठति ॥ २ ॥ लिखितं पुनः ॥ ३ ॥ प्रवित्तं यथा ध्यायेन्न नासौ भ
वति चान्यथा ॥ नीयते तेन मार्गो राख्यमस्मात्तत्र गच्छति ॥ ४ ॥ येन यत्र च
भोक्तव्यं सुखं वा दुःखं मेव च ॥ स तत्र वधारज्जेव बलादेवेन नीयते ॥ ५ ॥
लाङ्ग्ये त्वं च वषाणि दश वर्षाणि तादयेत् ॥ प्राप्ते तु क्षौरं सर्वेषु पुत्र्यं मि
त्रं वदाचरेत् ॥ ६ ॥ लाङ्गनाद्वह्वोदोषा तादनाद्वह्वोगुराः ॥ तस्मात्सु
त्रं च शिष्यं च तादयेन्न च लालयेत् ॥ ७ ॥ दानेन तपसि सौम्यं च यस्य न

समाप्त

६७

प्रथितं यशः॥ विद्यायाः सार्धं लाभे वा तस्य जन्म निरर्थकं॥१॥ पूर्वशिष्यो
पदेशेन दुष्कास्तीप्ररोनच॥ असतां संप्रयोगेन पणितेष्ववतीदति॥
८॥ इष्टभाष्यो राः मित्रभृत्यश्चात्र दायकः॥ तस्मिन् वगृहे वा सोमृत्यु
रेव नरांशयः॥२॥ नदीतीरेषु ये वृक्षा य नारीणि रक्षुः॥ मंत्रीहीनो भ
वेद्राजा तस्य राज्ये विनश्यति॥१०॥ गुरां पृथ्व्यमोरुच्यं शीलं पृथ्व्यमा
कुलं॥ सिद्धिं पृथ्व्यमविश्यं नो गच्छेत् पृथ्व्यमाधनं॥११॥ अगुरोः स्यात्
तं रूपमसीलस्य हतं कुलं॥ असिद्धिस्तु हता विद्याः॥ अग्नौ च हतं य
नं॥१२॥ गुरोः भूषायते रूपं शीलं भूषायते कुलं॥ सिद्धिं भूषायते वि
पृ४

समाप्त
६७

शांभोगोभूषयतेवनं॥१३॥विद्यायासहकर्तव्यंनृयाकुशिष्यते
 ॥विद्ययालेलितोसुर्वःपश्चात्संपद्यतेरिपुः॥१४॥यस्यनरायतेरी
 लंकुलेविद्यानरस्यचाकस्तेनसहविश्वात्सपुमान्कुक्षीद्विचक्षरा
 ॥१५॥काप्रीतिःसहमाजालैःकाप्रीतिरवनीयते॥गनिकालनिः
 श्चकाप्रीतिःकाप्रीतिर्भिद्रुकैःसह॥१६॥विद्याभूषराधीराणाराः
 जाभूषणमंत्रिणां॥भूषणचपतिस्त्रीणांरीलंसर्वत्रभूषण॥१७॥
 मुर्योपिपुर्ववदृष्टातंदनादपिरीतलं॥यदिपश्यतिविद्वांसमन्य
 नेपितृघातकं॥१८॥रूपवाणपिमूर्तिश्चापिपिपुलासभा॥

सभातः
६८

संरक्षतेत्येकां जिह्वां भार्यादुश्चारिणि यथा ॥ १९ ॥ सुखार्थी संत्यजेद्वि-
द्यां विद्यार्थी संन्यजेत्सुखं ॥ सुखार्थी नः कुतो विद्या विद्यार्थी न सुखं
कुतः ॥ २० ॥ यस्य पुत्रो न विद्वान्मृतमूरो न च परिदत्तः ॥ अथ कां न कु-
लं तस्य न सूचयेत्पसव्वरी ॥ २१ ॥ नदीनां न्वन्मयीनां च नृणां शक्ति-
पाणिनां ॥ विश्वास्तो नैव कर्तव्यः स्त्रीपुंराजकुलेषु च ॥ २२ ॥ हं सो न भा-
ति वलिभोजनवृन्दमध्यगोमायुमण्डलगतौ न विभाति सिंहः ॥
जात्यो न भाति तुरगः खरयूथमध्यविद्वान्न भाति पुरुषेषु निरक्षरै-
षु ॥ २३ ॥ कुले कलंकः कदले कदम्बता सुतः कुत्र हि न वने दरिद्रता

राम
६८

॥ रुजः शरीरे कलहप्रियागृहाश्रमो दुर्गतयः षडेताः ॥ २४ ॥ अजराम
रवत्प्राज्ञः विद्यामर्थचर्चितयेता गृहीत इव के रोषु मृत्युना धम
माचरेत् ॥ २५ ॥ प्रशक्तः सर्वतः साधुः कुरु पाचपतिवृत्ता तन्नाधिना
देवभक्तेभ्यः निर्द्वेष्टनाः ब्रह्मचारिणः ॥ २६ ॥ रूपयौ वरागलं पद्मा विरा
लकुलशोभवाः ॥ विद्या हो नो नरो भन्ते निर्गन्ध्याः किं शुकाश्वा ॥
२७ ॥ इह तु न गतैः प्रयाति पूर्वो जनरहितास्तु विदुषाः प्रयातु
षद्भ्यां ॥ गिरिशिखरगतपिका कपन्तिः पुलिनगतैर्वसपेति राज
हंसैः ॥ २८ ॥ वरं वराज्यं न कुराजराभ्यं वरं न मित्रं न कुमित्रमित्र

सभात

५२

॥ वरं न दारानकुदारदारावरं राशिष्यः न कुशिष्यरिष्यः ॥ २२ ॥ कुराज
राज्येन कुतः प्रजासुखं कुमित्रमित्रेन कुतो हितनिर्वृत्तिः ॥ कुदारदारी
दारे कुषुतो गृहरक्षिः कुशिष्यमध्यापयतः कुतो यत्नः ॥ ३० ॥ परोक्षः
कार्यं हेतारं प्रत्यक्षे प्रियं विनं ॥ वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पश्ये
मुखं ॥ ३१ ॥ अचलोकमलाकस्य कस्य मित्रं महीपतिः ॥ शरीरं अस्थि
रं कस्य वस्या वरांगरागा ॥ ३२ ॥ सासु सुचिंतितमापि प्रतिचिंतनीयमाः
राचितोपिनृपतिः परिरांकनीयः ॥ अद्वैतस्थिता युवतयः परिरक्षणी
याः शास्त्रे नृपे च युवतो च कुतो वशित्वं ॥ ३३ ॥ महानदी प्रतरागमः

कस्य

राम

५२

हा पुरुषविग्रहः। महाजनविरोधश्च न कुर्यात्तया तु मानवः॥३४॥ मा
रुहे द्विषणां शौलं जीर्णं नावनं धीरुहित॥ कूपेनालो कये त्रयेन यात्मा
नं विनाशयेत्॥३५॥ संकटेन च गन्तव्यं विषमेन कदाचनः॥ महा
पथेन गन्तव्यं चात्मनः पथं॥३६॥ परस्त्रीसंकटं पुत्रीरक्षा च विषम
ः पथः॥ विरया महापथं प्रोक्तं स्वपथ्यायः पिता सुतः॥३७॥ निःसारस्य
पदार्थस्य प्रायेणा दुःस्वप्नो महान्॥ ननु वर्त्म च निस्तुष्ट कया दृष्टं
स्य प्रजायते॥३८॥ ॥ अथ मिश्रश्लोकाः॥ ॥ स्त्रीविनश्यति रूपेन
ब्राह्मणराजसेवया॥ गावो दूरप्रचारेण हिरण्येण नलिप्तया॥३९॥

सभातः
७०

हृ३
त्रिंशदशानंदेषि मध्यममस्ति नित्यसः ॥ तदितं शिखितातेन जिह्वे सं
चारकोशालं ॥ २ ॥ आयाजस्तोमसीपंतवगुणविमलान्यंति तो वादकः ॥
मार्काये हि भव्यो भवति गतरसे रुग्णुते रोगमैः ॥ नाहं जाने चिकि
त्सां स कलगुणानि चेदुर्दरिद्रत्ये रोगो मम कया र्जुनेन्द्र प्रबलमही
पने कल्पतां सा चिकित्सा ॥ ३ ॥ इत्तुं कुशले रोगिणि शिष्ये तपादपस्यः
काकः कुशापि फलमाला भते स पदः ॥ सिंहे वली गजविदारणादारु
रोगापि सीदत्यस्ते रुरतलखलु पक्षहीनः ॥ ४ ॥ सद्यं शजातं गुणको
टिनम्रं चनुः परंति वृत्तिवामहस्ते ॥ शरः परा प्राणा हरस्तु स येत्यप

राम

७०

सपातादधमोगरीयान्॥५॥ दरिद्रताधीरतयाविराजते कुरुपतारीलः
 तयाविराजते॥ कुंभोजनचोस्तयाविराजते कुवस्वजासुत्रतयाविराजः
 ते कुरुवस्वजासुत्रतयाविराजते॥६॥ जातः सकालो यत्रासीदवज्ञाकल्पशोरिव जन्म॥ इदं व
 रफलेभ्योपि स्पृहया मोघुना वेयं॥७॥ गुरावञ्जनसंसर्गाद्याति संघ
 पिगो वं॥ पुष्पासालानुषङ्गे न सूत्रं सरसि चान्यते॥८॥ किं वीरे भुववि
 नसन्ति सहस्रसंख्यायासां दलनिचपरोपयकृतिं भजन्ते॥ एकैव बहिषु विरा
 जति नागवल्लीयानामरीवदने चन्द्रमलं करेति॥९॥ तां वृंलं मुखरो गराश
 नकरं सवर्द्धते जसां नित्यं जाठरवद्भिष्टुज्जननं इगं भिदोषाग्रहं॥ वक्राल

सभात

७९

कराणप्रकर्षजननंविद्वतनृपाग्रेरुकायस्यायतनंसमूहवकरंलक्ष्माःसुरय
स्यास्पदं॥१०॥मुनीचैवानुमाञ्जरीविशतेराजमन्दिरं॥बहिस्थस्यकरिन्दु
स्यकिंमूल्यमुपहीयते॥११॥कःशूरेविजतेन्द्रियःप्रयतमाकानुव्रताकिं
चनंविद्याकिंचनंविद्याकिंसुरयसप्रवासवसतीराज्यंविमाशापरं॥को
लाभोगुणसंगमःकिमसुरवंप्राप्तेतरैःसंगतिःकाहानिःसमयच्युतिर्निर्दि
पुनताकाद्यर्मतत्वेरति॥१२॥सकिमुत्सहेतसुधांसुःस्मरहरभालानलज्वा
लां॥शिशिरैःशीकरणिकरैःसिन्धुतिसुरणिमृगानैवेत्॥१३॥गुरौःसर्ध
शकल्योपिसीदत्येकोनिराश्रयः॥अनर्थमपिमानिकंहेमाश्रयमपे

राम

७९

क्षते ॥१४॥ वृथा दृष्टि समुद्रेषु वृत्तं प्रस्य भोजनं ॥ वृथा दानं समर्थं वृथा
 श्रूरे विप्रसृतां ॥१५॥ अनाहूतं दैत्यप्रगुणा गुणालो भोगमवतः समीः
 हेतौ मयं दद्विह परिहोसं प्रथयति ॥ विदग्धत्वा मे वंदनं पिकथयाम्य
 चरतथा यथानस्यादालीकपटकरतालीकद्वरया ॥१६॥ निष्पन्नं शि
 शिरेन धीवरगणैर्निर्मितं निष्कुम्भं कं व्याधेर्निर्विहगनीरम्युरविना
 निर्मारकंदन्निभिः ॥ निःशालूकमकारिभूकरमगौजा मैकमान्त्रेण रोहि
 जीमूतपरोपकाराण्योदात्तेन मां पूरय ॥१७॥ किंकवेत्तस्य कायेन
 किंकाण्डेन च नुष्पतः ॥ परस्य हृदये लग्नं न धूर्त्तयति न हि ॥१८॥

अपहरति महत्प्रार्थनां किं न जने अथ यति गुरुल उवाच त्वहं किं
 न वेदि ॥ तदपि वद वदान्य त्वां प्रहं मां जाह र ॥ पिह भूति वपूरीरथी
 करोति ॥ १२ ॥ अतिवोचे श्रोतारिव रुग्णं प्रयाति वै कल्पे ॥ नयन
 विहीने भर्तारिण वरयमिव वंजना क्षीणं ॥ २० ॥ इयमुदरदरी दुरत
 पुरा यदि न भवेद मिमारा भङ्ग भूमिः ॥ क्षणमपि विषमं सहित को
 वाकुटिल कटाक्ष निरीक्षणं खलानां ॥ २१ ॥ नावन्महत्वं पाण्डित्यं कु
 लिनं त्वं विवेकिता ॥ यावज्ज्वलति नाङ्गं पुत्रतः पश्येत्तु पावकः ॥ २२ ॥ अथ
 नोपि यदि निजो पक्षि कीर्षा मोरा हानिरिति मीतिरनीतिः ॥ श्रीधरोपि
 हि वलेः श्रियमिदं न मान मातनुत वामन मेव ॥ २३ ॥ अपमानं पुरा

त्वमानमुत्सृज्य दूरतः ॥ त्वकार्थसाधयेत्प्राज्ञः कार्यहानितुमूर्यता ॥
 २४ ॥ शीतेतीते वरानमेषानंवाससांते निरांतलीलारंभः कुवलयेह शौंशेव
 नात्तेविवाहः ॥ सितोर्ध्वः पयसिचलिते वाङ्मये चर्मचित्रं योगाभ्यासस्तरुणा
 समये धिग्विदुष्य प्रकारः ॥ सर्वमेतद्विरुद्धं दानैर्देत्यादवशरसप्रचुत
 : किं करोति ॥ २५ ॥ आहारे मुचिता धनो मधुरतावाचालताकोकिलेवभ्यो
 निर्म्ममतावरे सिकता शीचेपराधीनता ॥ इत्थं तद्गुणमण्डितैपिकव
 नौसेत्यज्यतद्यद्वंदनं वदन्तेखगुखञ्जरीधकृमिभ्रुकचित्रागतीः कर्म
 णां ॥ २६ ॥ नागाभातिसदेनकं जलरुहः पुरेण्डुनाशर्षरीशीलेनप्रसुदा
 जवेनतुरगौ नित्यासर्वमन्दिरं ॥ वारणव्याकरनेनेहसिमिधुनेन्य

सभात
७३

: सभापणितैः सत्तुवेराकुलंत्यया गुरुमातिजे क नये विष्णु ना ॥ २४ ॥
विस्मयः सर्वथा हेयः प्रत्यूहः सर्व कर्माणां ॥ तस्माद्विस्मयमुत्सृज्य सा
ध्यसिद्धिविधीयते ॥ २५ ॥ कंडुकर्माभिद्यते मन्त्रश्चतुः कर्माः स्थिरो
भवेत् ॥ द्विकर्मास्त्यपि मन्त्रस्य ब्राह्मण्यतनं न हति ॥ २६ ॥ समीहितं यत्न
लभामहे वयं प्रभोऽक्षदोषस्तकमने ममः ॥ दिवाप्यलूके यदि नाव
लौकते तदा पराधः कथं मे शुभमालिनः ॥ १ ॥ यत्रैव नैव यदा करीरवि
तपे दोषो वसतु म्या किं नो लूकोप्यवलो कते यदि दिवा सूर्यस्यः
किं दुषरां ॥ वर्षाणो वपन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषरां यद्वात्रा निज

तम
७३

भालमध्यगिरिवतंतन्मार्शितुंकः क्षमः ॥ २८ ॥ मद्रत्येषु दिगम्यत्वं मजि
नि प्राप्ता सह आक्षता स हस्ते राहयो पिर्यास्यति दिवं मा सो प वा स व्रतान् ॥
संतापः ७ गृहपाकपात्रमजहात् साहीन्द्रमत्सेवनात् त्वत्सेवा निरतस्य किं
मम पुरा भविष्यति ज्ञायते ॥ २९ ॥ ज्ञातः श्रुतीकदरानवसाद्रे न्यचर्यात्कपोली वत्सा
भावदिगात् वसन्तो मेहभावाज्जगद्वान्युष्मत्सेवापरिचयवशादीश्वरत्वं हि ज्ञातं मयापि
त्यममग्नपतेनादुच्यते ददासि ॥ ३० ॥ मेहे हे मरा की व मूर्यक व धू मूर्षी वे माऽर्जुनिका मर्जा
रीव शुनी शुनी वाटुहिणी वाच्यः किमने जनः ॥ मूर्ध्नि पन्नशिभूजसूचि जहतः लं प्रेक्ष्यः
प्रिहीरवैलूता नुयितान संवृतं संवृतं मुखी चुह्री चिरं रोदिति ॥ ३१ ॥ कन्या निष्वाशि
ता श्रेष्ठा वधूः श्रेष्ठा प्रवेशिता ॥ अन्नं संगृहीतं श्रेष्ठं चर्म श्रेष्ठो दिने दिने ॥ ३२ ॥ सद्भाः

य

सभात
७४

पु२

वेन जये मित्रं सद्रुवेन तवाभ्युदयान् ॥ स्त्री भृत्यान् दानमाणाभ्यां दाक्षिण्येनेतरं जने ॥
३३ ॥ निष्प्रपञ्च शिरिरे ॥ द्वाविमौ रूढौ लोके शिरः शूरौ करौ परां गृहस्थश्च निराश्रयः
यतिश्च सपरिग्रहः ॥ ३४ ॥ आरंवारि न चिन्तितं नानिताः क्रूराश्च न कादयोऽश्वं वद्धिः
चिकदम्बुरम्बरविलम्बासोऽपि दूरीकृतः ॥ मयं मोनिधि मत्स्यरं कम्भवताम्पः कृतो
लीलया संपन्निः शफरोऽर्जुनं विजयेद्देहप्राणप्रपारावधिः ॥ ३५ ॥ रांभोजनं संकथनं
संप्रश्नोऽथ समागमः ॥ ज्ञानिभिः सह कार्यं निनयिते चः कदाचनः ॥ ३६ ॥ स गतिः श्री
यसी राजन् विगुरो वपिवभ्युषु ॥ नृषेदपि परिश्रमं न परे हन्ति तराङ्ग ॥ ३७ ॥ वंशः
पाशुरयं दूरावृत्तयूतो जीर्णविराट् इमे कीलाः कुशितया विराति न महीसं
ताप्रमाना अपि ॥ आरोह्य वसाय साहसमिदं कर्तुं प्रवृत्तान् ठीइरे श्रीर्जिकते
कृतान्नमहिषगैवेयघटावः ॥ ३८ ॥ आघ्रातं प्रतिचुं वितं पुनरहोलीठं पुनश्च

राम
७४

स्वितं निक्षिप्तं भुवि निरसेनामनसा दानात्मना सर्वदा ॥ हे मया पीक्यत वै वदेव कुरा
लं यद्वा नरेणामुगाध्यतः सारविचारमूढमरासाय चर्षितं नारमना ॥ ३२ ॥ आसी
त्पूर्वविमलजलचौमंडनं भूपतीनां गाराणां श्वप्रचुरमुकुटेकाशुनेन प्रसंगात्
॥ तत्रैव विदुः कथमिह भवान्काचवरोऽनसा द्भिर्लीकरो मरकटमरो काम
वस्थागतोऽस्मि ॥ ४० ॥ विदध्यस्य च भुक्तस्य दत्तस्य च लिनस्य च ॥ प्रमात्यस्य च
उष्टस्य मूलादुद्धरणां वरं ॥ ४१ ॥ स्थानं प्रक्षान्तं भवेत्तदनाके शान्तवानराः ॥ इति
विज्ञाय मतिमान् स्वस्थानं न परित्यजेत् ॥ ४२ ॥ यशः पुराणं कलं प्राणिपुत्रैर्न्ये
त्रिभिर्धिस्तथा ॥ सुकृता देवताभ्यंते न च पार्थ ॥ ४३ ॥ यावत्तैश्चिद्वि
मस्तु गोहारागिरेः ॥ ततः स्थितिः प्रच्युता वर्तिष्यति इमे कथं कथमपि स्थप्रेपि

लभात

७५

मैवं कृथाः ॥ भ्रातस्ते मया यो वयं यदि न वं न मानुसकीर्त्तनात् के शृङ्गार मया यरा नृ
पतयो गी करीष्यन्ति न ॥ ४४ ॥ ॥ अथ स्नेहवर्त्तनं ॥ ॥ सरिवि साहजिकं प्रेमदू
रादपि विराजते ॥ चकोरी मय न दंष्ट्रमानन्दयति चन्द्रमा ॥ ११ ॥ केन्दो मम राडल म
म्यं चिक्क चरविः पद्माकरः कस्थितः का भ्रागां समयो मयूर गिर करः कालिः क
वाला मती ॥ दूरं प्रस्थित हं स वृन्द मनु लंका सौ सरो मानसा यो यस्या भिम तो स
तस्य निकटे दूरे पिसं वल्लभाः ॥ १२ ॥ मिरी कला पी गगने च मे घाल दान्तर मानु अ
ने च पद्म ॥ १३ ॥ शरिर्दिलक्षः कुमुदश्च तोये यो यस्य प्रीतिर्न हितास्य दूरं ॥ १३ ॥ दूरस्थो
पि समीपस्थो यो यस्य रुदि पर्वते ॥ यो यस्य दूये नास्ति समीपस्थोऽपि दूरतः

राम

७५

॥४॥ अथ धूर्तानां वञ्चना ॥ ॥ जहासि सह सासनं मरिचि पृथुति ख्यातं नम
 स्यतिकृताश्रुलिः स्मितमनो रमं भाषते ॥ ददाति कुशुमं फलं शिथिलयत्यभी
 ष्टां क्रियामहो न परिचीयते कूजनवञ्चनाचतुरी ॥५॥ ॥ अथ विवाजं तरं पर
 स्यपितासं वंघ्रिनां विजृम्भिकरोति ॥ ॥ कुलममलमनीहिरव्यातिसशमभ
 मोगगराननमपि समोजेशो त्रियाराणं पुरातन ॥ इति सकलकुलीनस्तु व्यसं
 वध्यतस्ते समजमिचराशकः श्रीमतिकिर्तिविहृत ॥६॥ कन्या श्रीरिवरुपिनी
 गुणवती शुद्धकुलं भूतमेवित्तरोय सुवर्त्मभूरिविमला कीर्तिश्च दिव्यापिनी ॥
 मित्राणां अरिरोमणि त्वमचुनालद्यनिपश्चात्सुनासं वध्येन भवाद्दरां परमहे
 रत्नानिलन्यं किम् ॥७॥ वंशोयं रविरोधलद्यमहिमः प्राप्नोति पुनर्भूपा
 लेन भगीरथेन नयति मन्दकिनी मेदिनी ॥ प्राप्ताया गुणसंपदो हि भवतं

समाप्त

७६

सर्वभूतानां नृणां वंशं तानां चतुराणां नो न चतुरो वा त्रींस्मदादेस्तुका ॥ ३ ॥ कन्या श्रीः कु
लमूचलं त्रिभुवणोपीताम्यरे वाहते दिव्याङ्गा भरणेषु सुभगाणि ॥ श्रीपाञ्चजन्यकर
॥ स्यामलः किन्तुकलानिधिस्तुरायने रोषे त्रिलोके यशस्कं नाङ्गं गुरु उच्यते न विधि
नासंबन्धेनैव विधिः ॥ ४ ॥ साधिपसपर्वतोचसुमतिदानं नयरेयचित्तयत्पादास्तुर
जः करोतस्तकुलायाताः पविपवित्रावयं ॥ सत्त्वं मे गृहमागतोत्पिक्कपया श्रीराम
चन्द्रप्रभोतन्मां केवलकन्ययैव जनकं भृत्यं सन्माप्यं कुरु ॥ ५ ॥ प्राप्तासर्वगुणान्वि
तावरं वधूः सीतावती रानी रमा वा कं श्रीजसुरवंशतं सुललितं भुक्तं संषष्टि चो ॥ ६ ॥
नन्दमुदयधनैश्च विविधैश्चातंकुलं कीर्तिमत् श्रीमत्पराजकुले प्रसन्न हृदय

राम

७६

किंकिनलवृंमया॥६॥इन्देकारिसमर्प्यतांकिमुचितंयस्यांगरोत्थर्षणिवाखोलङ्गरा
द्वेवेदपचिनिर्यस्यात्तिकल्पद्रुमः॥अनाथैरपिमुष्टिरस्ति कियतीयस्यास्तिगेहेसु
चातस्मादस्यनतिःपरासमुचितावद्धांजलेरग्रतः॥७॥किंनेमहेमगिरिरागरजताद्रि
रावायत्रस्थिताहितरवस्तपव॥वन्दामहेमलयमेवलदाश्रमेरासाकोटनिम्बकु
टजान्यपिचन्दनानि॥८॥॥अथदरिद्रताध्वनमाह॥॥विधातुर्ध्वकन्येसुगति
रपराङ्मूर्तिरभूतयोराष्टौवैद्येदांश्रयेरांसाकोटनिम्बेयामेकागुरुकुलविहीना
यस्यदौ॥ततःपश्चात्तापादिवजानवचुनाकुलीनंविद्वांसंवरसिहसृगेन्यगृह
यते॥९॥परीज्यसत्कुलंविद्यांशीलंरौप्यंस्वरूपतां॥पतिर्ददातिनिपुनान्कन्या

मिवदरिद्रतां ॥२॥ एकः कर्ममहीपतिः प्रतिदिनं लक्षादि कथाचक्रः कसैकं वित
रिष्यतीति चमरा कश्चित्तां वृथा मातृधाः ॥ अस्मै किं प्रति याचकं सुरतदः प्रत्यं
जं किं रविश्चन्द्रः किं प्रति कैरं संप्रति लया गुलं किं मे भो धर ॥३॥ कियतीद सस
हस्ती कियती लक्षाचकोटि रपि कियती दौ दार्यो भत मनसा कियति त्ना वसुम
ती कियति ॥४॥ कालः संप्रति वर्तते कलियुगः सत्यानरा इह मादेराश्च प्रलयं
गता करभरैर्हो गताः पार्थिवः ॥ नाना चौरगता मुरात्रि पृथिवी मार्यो जनः
कीयते पुत्रस्यापि न विष्य सन्निपितरः कष्टं जगद्वर्तते ॥५॥ सीदती सन्नो विल
सं त्यलक्ष्यः परे शुभे त्रीस्वजनेषु वैरं ॥ पुत्रा मृशते जनकश्चि तायुः परयति लो

काः कलिकौतुकानि ॥६॥ गतागीतानासुं निरिवलिनिगमोदूरमगमद्विलीनाः स्म
 त्यर्थाः कचिदपि पुराणं व्यपगतं ॥ इदानीं रैदासप्रवृत्तिवचनैर्मोपदवीतदैवजानी
 मः कलियुगतवैवेषमहिमा ॥७॥ चर्मप्रवृत्तिनस्तपः प्रचलितं सत्यं च दूरं गतं पृथ
 मन्दफलानृपाः कपटिनः रात्रिर्भृता ब्राह्मणाः ॥ लोकास्त्रीपुरताः स्त्रियो विचयः
 लालौल्यगतास्तापसाः साधूः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्रायः प्रवृत्ते कलौ ॥८॥ यस्मि
 न्नेवाचिकं प्रीतिमरोपयति पार्थिवः ॥ कुलीनो वाप्य कुलीनो सन्नियो भोजनं भवेत्
 ॥९॥ आसन्नमेव नृपतिर्भजते प्रतुष्यं विद्याविहीनमकुलीनमसकृन्तोपि ॥ प्रायेः
 रात्रिपतयः प्रमदारताम्रयः पार्श्वतो भवति तं परि वेष्टयति ॥१०॥ क्षमावलमूका

नां राक्तानां भूषाणां द्यमा ॥ द्यमावशीकृते लोके क्षमया किं न सिध्यति ॥ १११ ॥ उपकारकमा
 यते भृशं प्रशवः कर्मफलस्य भूराः ॥ अणुपायिनी बहूनां नितिति द्या सममः
 रितासा च नः ॥ ११२ ॥ कृमो नवाचां गिर सो न भूलि न चित्रता यो न तनो विमदः ॥ न चापि हिं
 सादिरनर्थयोगः श्लाघ्या परं कोठ जये हमे को ॥ ११३ ॥ द्यमा यनुर्गृहीतस्य दुर्जनः किं
 करिष्यति ॥ अभूरोपतिते वक्षिः स्वयमेवोपशस्यति ॥ ११४ ॥ द्योति तुल्यं तयो नास्ति ना
 शं तो व्यात्यरमं सुरवं ॥ नास्ति नृणां परो व्याधिः न च धर्मादया परः ॥ ११५ ॥ भिक्षो कंथा
 स्तेष्वेते न हिराफरिव चेजालिकैषास्ति मत्स्यं ते मीमशा वतं लाः पिवसि मधुसमं वे
 रमेयारमवेयासि ॥ दत्तारिणां गले घृकृति तवरि यवो येन चौर्यं संहते चौरस्त्यं युः

नामर

तहेतोः कितवदतिकथं नास्ति जाने विचारः ॥१६॥ मिदो मां सनिषेवरां प्रकुरुषे किंतेः
नमश्च विंशं च पितवप्रियं प्रियमहोवेश्यागङ्गाभिः सह ॥ वेदव्यरुचिः कुतस्तव च
नं पूतेन चौर्ये नवाचौर्ये धृतिरिग्रहापि भवतो न ह्यस्य कान्यागतिः ॥१७॥ मारी
दीश्वरमेहिवत्सकचिरादह्मराप्यवालानि मानायातस्तव वत्सदास्यति स्थिताये
चेयकं वाससी श्रुत्यैवंगृहिणी वचांसि निकटे कुप्यस्यमिः किंचने निश्वस्य शुतः
लघुनः पुनः पाथः पुनः प्रस्थितः ॥१८॥ दराडी खराड मिदं प्रयत्नयदिवत्वाङ्गे गृहा
णाक्षकैरिक्तं पूतलमत्र नाथ भवतः पृष्ठे पलालोचयः ॥ दं पत्न्यै रिति जल्यितं नि
शियदाचौर प्रविष्टस्तदालक्ष्य कथं मन्यतस्तदुपरि दिक्चारुदन्निर्गतः ॥१९॥

दोनःपरिरेषमश्रुकागतःस्थुगावशेषंगृहं कालोयंजलादागमःकुशालिनीवत्सः
 स्यवार्त्तापिने॥यनासंचिततेलविन्दुघटिकाभंगेतिपय्याकुलादृष्टगर्भभनार
 सांनिजवचुंश्चक्ररंरोदिनि॥२०॥देवत्वद्वारिकायां गिरिगहनतटीसंविरा
 निपटीरुपेतीहिहारात्यदविवरवधूत्यादराष्टीइयदिक्षुः॥चिदाद्रास्रस्तव
 स्ताविगलितकवरीहंतगत्तुनराक्तारीतिन्वामाश्रयित्रीरतिविरतिहृतांभीति
 कालेपिभेने॥२१॥द्वित्रैःकेलिसरोरुहंविचनुरैर्दुर्मितिमसिअयंकण्ठान्मैरि
 कसालिकातदभुजस्थत्कापदैःपञ्चकैः॥अत्रकान्तवियोगकातरभयादूरणि
 सारातुरातत्वंगीनिरुपायमध्वनिपनंश्रीणिभरंणिनि॥२२॥न्यंचेनीचजना

पुराणारमसादस्मात्सुमंदादरः कानोमाननदनदमानहानिदियतिभूः किंत्वदेक
प्रभुः॥ गुजापुंजपरंपरापरिचयाभीष्टिजनैरुश्रितं मुक्तादामनधामधारयति किं॥
करोरुकरङ्गीहरां॥ २३॥ अस्त्यघापिचतुससुदुपरिषापय्यंतमूद्धीतलसंत्येवा
त्रविदग्धकेलिनिपुनाः केचित्क्वचिद्भुजः॥ एकस्तत्रनिरादरो यदि भवेदन्यो
नवेत्सादरो वादेवीवदतां बुजेव सति त्वेको ना मजी नोजनः॥ २४॥ त्विदे राजा
तस्य भवत्यवज्ञाप्रज्ञाचिक क्वापिनरस्य नूनं॥ निजाङ्गनाय यपिरूपरारिस्तः
थालो कः परदारक्तः॥ २५॥ देवत्यन्करसीरदे दिशिदिशि प्रारब्धपुण्याभनैर्वचकाश्च
नरान् कान्तिनडितिरुगामी मृतं वर्षति॥ स्फीता कीर्तितरङ्गिणी समभवत् प्रागु

रागग्रामभूः पूर्वा चाधिरारः शरामविदुषांदारिद्र्यदावानलः ॥२६॥ नात्र व्याचराराः
तन्निपुरतो नैवात्र दावानलो नापूचावचभीतिरतिविपुलानो वागुणभंगुरः ॥
त्यालोक्यकुरंगं केराविधितेन वत्र नाथाभयो को जानाति यदत्र दास्यति विधिः
ः स्वर्भानुदंतवृतां ॥२७॥ लक्ष्मीश्चेन्नां सरस्य निटुमयं यद्यतिनो दादारतात ॥
पित्रितयं भवेच्च कुरु चित्तुरैरगलैरिह ॥ सौजन्यं न विजं भते तदपि चेन्नास्ति
वक्ष्ये मतिस्तस्मिन् परमेश्वरस्य कृपया त्वयो वसं भाव्यते ॥२८॥ चन्द्रेलाञ्छनः
ताहिमंहिमगिरौक्षारं जलं सागरे वद्धश्च न्यनपादयो विषधरै रंभोरुहं कुराह
कैः ॥ स्त्रीरत्नेषु जवाकुत्रेषु पनं चित्तु दारिद्र्यतास्तर्ध्वरत्नमूपप्रवेण सहिते निः

नुरागं संप्रसादस्मात्सुमंदादरः कानोमानंदं मानं हानिरित्येती ॥ दर्शमेकं यशः ॥
२२ ॥ गोपालाः पशुसंगिनेगुन ~~कथा~~ कथामंदाः पुलिंदाइमेतिर्यं चोहरिणादयो गि
रिनदि वृक्षादयो चेतनाः ॥ तद्गोष्ठे न विदां करोतु कर्ममारा धागुरा नु ज्वलानेता हक्
यदियादवेन्द्रन मवेत्यं विज्ञचूडा मणिः ॥ ३० ॥ यस्मिन्चाप्रियमन्विष्टं तस्य कुर्यात्सदा
प्रियं ॥ आधो मृगवधं कर्तुं सम्यगायति सुखरा ॥ ३१ ॥ यत्रास्ति लक्ष्मिर्द्विजयान्नत्र न
भ्यागते ज्यत्र न तत्र लक्ष्मी ॥ ३२ ॥ यत्र न तत्र विद्या नैकत्र स र्धत्र गुरात्र यं वा ॥ ३३ ॥
वृक्षं क्षीणफलं भ्यजेन्न विहगा मृच्छं सरः सारसाः पुष्पं पश्युषितं त्यजेन्न मधुपा
दाधं वनात्तं मृगाः ॥ निद्रयं पुरुषं त्यजेन्न विनता प्रहृष्टमियं मंत्रिणाः कार्याका

सभात
८९

र्यनशांतेभिरमनेकस्यास्तिकोदाहृतः॥३४॥ आयातरेस्मसीपंतवगुणविमलान्तरि
नोवाटकम्रीकाव्येहव्येहिभयोभवतिगतस्वरुगुतेरोगभर्ता॥ नाहं नोनेचिकित्सासक
लगुणानिधेइदिर्युत्तरोगे श्रीमभार्गुनेत्रुप्रवलमहिपतेकल्पेतासाचिकित्सा॥३५॥
गाम्यतेयदिमुगुन्द्रमंदिरलभ्यतेचागजोक्तिकंतनः॥ कुक्षुएलयगतेतुदरयतेवत्सपु
दनवचमकेवल॥३६॥ रात्रुनायमरातामृगदराकंदपीकोदंदतोमीवीराप्रमहाव
वर्धिविदुषोमीरांगृहतामनो॥ आश्रयमगुजेन्द्रनभवतोयडाप्रदंददृयंनानात्वो
तमेकमेवजातामयेत्रयाणामपि॥३७॥ रक्तेनैवलिलोचनेनकरुणारत्नाकरेराचचा
दृश्यतेनरदेवरत्नमुद्राविदुषितोदानपाः॥ किंमिताः प्रथमेसुखाभिरभवत्तदाका
नलैः किंपरेभस्मत्वमासादिताः॥३८॥ वैश्यावदत्रिकफरिनामहृदि कारुतुज्योत्

राम
८९

निर्विदो ग्रहगतिपरितर्कयति॥ भूतभिभूत इति भूतविदो वदन्ती कर्मेति मुद्रमतयोः
नयो वदति॥ ३८॥ चत्वारः प्रथमचुविदमलतारको गुणी शरायः शोराः सरोज कारक
चत्तैराङ्गिराः पागायः॥ भालेषकुतुलो लिखन्निशुगपद्यपरायवर्षावलीः कसमूरीः क
मयोधरयुगेगंराद्वये चक्षियः॥ ३९॥ क्षरिनात्मगतोदकायहिगुणादन्नाः पुरातेरि
लाः क्षीरात्तापमवेज्यते न पयसा ज्ञात्मा कुरानौ हुतः॥ गंतुमावकमुन्मनस्तदप्रवृ
ष्टानुमित्रापदयुक्तं तेन जलेन रास्यति सतां मैत्री पुरास्तादृशी॥ ४०॥ अग्निदाहेन मे
डः खंनडः खंदेदभेदनैः॥ एतदेवमहडुः खंगं जरासह तोलनं॥ ४१॥ विज्ञप्यस्त्यं
वदसि बहुधा दीयते दीयते ते दारु पाणा भवति च परं भूपमैकं चतुर्लिंगं॥ द्वादश

र्थे द्रव्यमपि वरौ पातने रवरा ने च नो जानीमः कथयति न यान् कस्य चातोः प्रयोगः ॥४२॥ द्वारि प्रविष्टा सहसा ततः किं दृष्टः प्रभुः स्मिरमुखस्ततः किं ॥ कथा श्रोता श्रोत्र
 रमाततः किं वना पशता यदि जाठरीनः ॥४३॥ ~~कथा श्रोता श्रोत्र~~ सप्तैतानि न पूर्यते पू
 र्यमाणान्यनेकराः ॥ ब्राह्मणो गृध्रश्च मोरा जापयेधि रुदरं गृहं ॥४४॥ चनेषु जीवितये
 शुद्धीषु भोजनवृत्तिषु ॥ अतृप्तमानवाः सर्वे यातायात्यंतियांतिय ॥४५॥ सन्नोषन्निषु
 कर्तव्यः स्वपारे भोजने चने ॥ त्रिषु चैव न कर्तव्यो दाने तपसि पापैके ॥४६॥ नाहुता
 पिपूरः पदं रचयति प्राप्ता कक रां हठात् पृष्ठान् प्रतिवर्त्तिकं पमयते स्तवं समा
 लम्बते ॥ वैवर्णिस्त्वरत्नं मुचति वलनं संदाक्षमन्दाननाष्टैर्कैः नोः प्रतिभाविती ॥

पुत्रिस भंवाणी नवो छायेते ॥ ४१ ॥ देवतां जय २ लुब्धकवधूः पारोकिमेतत्फलं दत्ता
मेकैः सह जं ब्रवीमि नृपते यथादरात्पृच्छसि ॥ गायत्रित्वदरि प्रियाश्रुजटि नीतीरेषु
मुधाङ्ग रागीताभ्या हरिणा भृङ्गं चरन्ति न भृङ्गं तेनामिषं दुर्बलं ॥ ४८ ॥ मृगैः मृगैः
गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिस्तुरङ्गैः ॥ मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः समानशी
लव्यसनेषु सख्यं ॥ ४९ ॥ श्रमन्त्यं गा प्राचीरसपतिरिव प्राण्य कनकं गत द्वाय श्रद्धे
वुधजन इव ग्राह्य सदसि ॥ क्षणात्क्षीणस्तारानृपतय इवान् यमपरा रा राजते
दीपाद्रविणारहिता तमिव गुराः ॥ ५० ॥ वहवः फणिनः सन्ति मे कर्मक्षणात् तत्परा
ः ॥ एक एव हिरोषोयं चरणी पदराक्षमः ॥ ५१ ॥ शूरो सिद्धत विज्ञो सिद्धदर्शी यो
सि पुत्रकः ॥ कुलैतस्मै भजा तोसि गजो यत्र विहन्यते ॥ ५२ ॥ न दुर्भिक्षे भिक्षामिल

तिदुरवस्थाः कथमृतां लभेतां कर्मापिपि जपरि वृद्धं कारय कः ॥ अदत्तै वयासं
 ग्रहपतिरसावंस्तमयते कथामः किं कुर्मामृहिणि गहनो जीवन् विधिः ॥ ५३ ॥ आ
 रिक्तानि वचनामृज्ज्मेवता निवामाशयेन विधिने वनि मारितानि ॥ आलोक
 नेपियदिगोकुलनाथवाधाराधा कथं रुदयसौख्यवमादधातुः ॥ ५४ ॥ रयामत
 यास्थूलतयादानलोलुपामधुपाः ॥ धावतश्चभराजधियाहताभूदंततोमहि
 षः ॥ ५५ ॥ यदि वैमनसि प्रशान्तिरुच्चैः कुरु कल्पद्रुमदानकौरालं ॥ न भवेदि
 तिवावदस्फुटं कलिकर्त्ताप्रतियामिमदिरं ॥ ५६ ॥ यदपि भेकगरोनतिषे
 वितं प्रकटककोटि सप्तनितं ॥ ददपि पंकजमेति मधुव्रतः सुरससौरभसं
 दरताम्रयं ॥ ५७ ॥ मान्यान्वितो हि जगतिर्षूदः कृतिरेतो गोपाले संश्रि

तनुः कमलाप्रियम् ॥ सत्येन दत्तरति रात्रि रसो वणे द्वा स राजते हरिरेष विभुः पृथि
यां ॥ ५८ ॥ यत्रागमोक्ति प्रतिभूः परेशः साक्षी यमो यत्र च पत्र लेखी ॥ लाभो यति को
टिगुणोति पात्रे विभेति दानुं कनकं मनुष्यः ॥ ५९ ॥ रुद्रस्यापि दिगम्बरस्य कृपा स्वर्ग
मराः कोटि शोचा च तेन कदापि कश्चन महानराश्च सदा भुंजते ॥ एको हि वसुधा
तल सवपुणः श्रेष्ठस्य पात्रे सदा याचिषेव कथं च मन्य भूपति तमः श्रीरुद्र नृमी
पतिः ॥ ६० ॥ कोति भोतरः समर्थानां किंदूरैश्च यसायिनां ॥ कोविदे रः सविद्याणां
कः परप्रियवादिनां ॥ ६१ ॥ राजमंत्री कविर्चेष्टदुर्जनधारपाल धनि विप्रराज्ञिः
नः ॥ स्वाङ्किरा प्रवलपुत्रममगायैरिणो न सुखदास्तयोदराः ॥ ६२ ॥ भिक्षा मृता
भिक्षु कलोकमाता इर्मिद्वराष्ट्रमिजराभिभूता ॥ अतः परं मुन्दनमेव का

समाप्त
८४

यिं प्राणी तमातः खलु शास्त्रादृष्टं ॥ ४३ ॥ मम गुरालाधिमा भवन्न तस्या गुराणाः
रिमानदूषणां तवेदं ॥ न च रमणा विचेष्टितं सखीदं भवति विधिरुषितो वि
पक्षपक्षः ॥ ४४ ॥ नाथ त्वभावरसि कप्रमदा गुरो यं जीयात्कदापि भवितामः
यि पक्षिणातः ॥ एतस्य यत्पवि स मस्तकला विदोपि ग्राम्या हरति हृदये त
दयं विषादः ॥ ४५ ॥ मरौ नास्त्यो वसलि लंकु दुःखपिलभ्यतो ॥ तत्कु दुःखो कमुष्टं
च न करोति विभ्रष्टता ॥ ४६ ॥ पायं पायं पिबपि वपायः सिन्धु सिन्धु चाङ्ग मङ्ग
भूयो भूयो कुरु राक्षसञ्जने मञ्जुनीयं ॥ एषा मेघा मसमपदुःखः रिपता ध्वः
न्यवं च्युः सिन्धु ईरी भवति भवतो मारवः पांथ पांथ ॥ ४७ ॥ रांखाः सति सहस्र
सो जलानि चेद्दीची हृता घटिताः पर्यंतैषु लवति कन्दल शतैः कल

राम
८४

तस्मात्तलीः॥ एकः कोपिसपाञ्जजन्यऽदभुदाश्चर्यमासतीयः संप्रर्तप्ररक्षसैम
श्रुतिपैः श्वासानिलैः पुर्यते॥ ५८॥ लज्जेकोटिताकिसत्रकुलिरौमान्यः कपाता
वलीमर्यादेवविलंछितासरिवपुनः केयंकलिदात्मजा॥ आदिमारवहृदष्टि
रेवकिमियं व्यालावापुणः प्राणाएवसमर्पिताः सखियुगास्तस्यैकिमेषान
नुः॥ ५९॥ सत्यं जल्पेपि दुःसहाखलगिरः सत्यंकुलं निर्मलं सत्यं निःकहना
पयंसहचरी सत्यंचदूरं लरितं॥ तत्सर्वं सखिविस्मरामि त्रुतिटि श्रोत्रातिथिर्ज
यते चेनुनादमुकुंदमंजुमुरली नित्वा रा रागोदुरमः॥ ६०॥ दुर्वारः स्मरमाग
गाः प्रियतमोदूरं मनोत्पुत्सुकं गाछं प्रेमनवं वयोति कठिनाः प्राणाकु
लं निर्मलं॥ स्त्रीत्वं धैर्यं विरोधिन्मथ सुदृक्कालाः कृत्वा तेः क्षमी नोस्वरयं

सभात.

८५

चतुराः कथंनुविरहिः सोऽव्यहं मया ॥ २१ ॥ स्मर्त्तव्या वयमिनु सुन्दरम् रिव प्रस्ताः
वतो प्रित्यया सत्यं नाप्ययदि प्रदास्यति विधिर्याति स्मरत्वं मम ॥ एकं त्ति द्विपि ज
न्मनि प्रियतमे जाति स्मरत्वं कथं प्राणाः पांथ सहत्यैष च लिताः का द्या पि जन्मे
कदा ॥ २२ ॥ दातान दापयति दापयिदा न दत्ते यो दा न दापन परो मधुरं न वक्ति
॥ दारं यदाप्यनयिषि मधुरं च दारं श्रीगय पप्र नि किल सत्युरे व व सति ॥ २३ ॥
कावेरी तीर भूमी रुह भुज गवधु भुक्त मुक्ता वशिष्ठः कार्त्तिकी वीन पीन स्तन द
रात वसां दोलन स्यन्द मन्दः ॥ लीला लाटी ललाटी लकल लित लता लास्य लीला वि
लोले हा कष्टं दो क्षिणात्यः प्रसरति पवनः पांथ का ता कृतान्तः ॥ २४ ॥ इष सि मे
लय बासी जाल मार्गे प्रविष्टो विकच कमरे गु व्या किरन् मोह वूर्त्ति ॥ सपदि रा
मिनदी पो वायु चैरो व धूनां हरति सुरत लोद मुक्ता फलानि ॥ २५ ॥ यः कुत्रे

राम

८५

पाणिहिराणादिति सुसिद्धं भूखण्डमात्रविभयः परशोकश्च ॥ तस्यात्मजः संत
तमिच्छति राजशब्दं ब्रुविजगद्भुजनिहंतनिराश्रयासि ॥ २६ ॥ ॥ अथ संसर्ग
दोषः ॥ ॥ संतप्रायसि संस्थितस्य पर्यया नासापि न जायते मुक्ताकारतया त
देकनलिनीपत्रास्थितं राजते ॥ स्थाभ्यां वै यच्च सागरेषु मुक्तिमध्यपतितं तद्भा
यते मौक्तिकं प्रायेण धर्ममध्यमेन समुत्तमैः संसर्गात्तोजायते ॥ १ ॥ हीयते हि स
ति स्नातहीनैः सह संगमात् ॥ समैश्च समतामिति विशिष्टैश्च विशिष्टतां ॥ २ ॥
अथ विवाहानंतरं वरः दूरिप्रविष्टे पठति ॥ ॥ द्वारः हे मम यं सुवर्णं रचितं मा
निकदीपो ज्वलन्ना नासज्जनपूरितं प्रतिदिशं गायन्ति दिव्याङ्गनाः ॥ अङ्गं च
न्दनचर्चितं सुललितं शोभाकरं मण्डपं द्वारं देहि सर्वे विलाससहितं परमा
मिकात्ता मुखे ॥ १ ॥ द्वारं शोभितं मण्डपं शयविपुलं नीलोत्पलालंकृतं स्तोभैः

समाप्त-
८६

काश्यनभूषितं सुरुचितं विद्युत्प्रभाभात्करं चत्वारः कलशाः सुमंगलधरावेदी च
दिपान्नाला आयातो गुरुवधुवर्गसहितो द्वारं प्रिये दीयतां ॥ २ ॥ द्वारं चन्दनच
र्चितं मणिमयं दिव्याङ्गरापरितं जेरीरां खमृदङ्गभूष्य पट हैः शालाङ्गकोला
हलां ॥ ५ ॥ अतुत्साधमंगलानि वधुरंगा यन्निदिव्याङ्गनाः द्वारं देहि ममायसु
दरि तरविपरयामिकाता मुरवं ॥ ३ ॥ ॥ अथ याचकानां याचकार्यप्रश्रुतिः
॥ ॥ आसीत्सत्ययुगे वलिल्लादनुजत्रेतायुगे राघवोरामः सत्यपराक्रमोऽपि व
लवान् वरसंस्तुते द्वापरे ॥ दाता कोपिनो वात्सि सांप्रतममी जीवन्नि के नार्थि
नाम त्वैवेकरुमये न धिना तृष्टस्त्वमेकः कलौ ॥ १ ॥ शालाङ्गावलया निवा
डयुगले करौ च काचमयं मन्यं ते वहुभूषसां च वनितादी नदि जानां पु

राम
८६

रा॥ तामालोक्य चित्तानि हे प्रवलयान्नुवति मुक्ताश्रयं यद्गाराद्वह्नुदानरीलानृप
तेन भगवन्नीलायितं ॥२॥ मेरुर्गिरिगंतो हि मालयगिरिप्रालेयभूषो नवचंद्रः
श्रीलहजो पियाचकभयात्क्षीणतममनीलतिः ॥ कौपीनं कृतवानहरी
भगवान् विष्णुर्जलं सेवने वरान्क्षारमेवेयतामुपातं कौनामदानं क्षमः
॥३॥ ॥ नमो ब्राह्मणे ॥ ॥ पीयूषेण कृतार्थितादिष्वदोलक्ष्माः हरिप्रोणिता
चन्द्रेणाञ्जितेष्वशङ्करविभुः कल्पद्रुमेर्वाश्रयः ॥ आत्मानं परिकल्प्य तोयनि
धिनां केषां न किं किं कृतं तस्यागतिं करोदपदि न कैरुद्धी कृतापांगुलिः ॥१॥ वं
पं ते गिरयः पुरन्दरप्रिया मैत्रा कमुपापुराः कंदत्यवधरं स्फुरंति वदवावक्त्रे

सभात०

६७

न तावदयः॥ भो कुम्भो द्रवमुच्यतां जलनिधीः स्वभ्यस्तु ते स्वां प्रतं निन्दुतुः स्वथवा हुव
लिकमालाहोषो हरिः सीदति॥२॥ इराडा धीयस्यादरदलितनीलोत्पलरचादधी
यास्यं दानं स्नयय प्रयासामपि सिवे॥ अने नाहं धं न्यो भवति न च ते हानि रिथ से सः
धयायस्माद्विक्रमशालिवाहरा मही पृथुश्च भोजादयः॥३॥ अत्यंतं चिरे जीविनो न वि
हितस्ते विश्वजीवानो मा मा कुरोः कुवलो मरा प्रभृतयेः प्रत्रष्ट भूतो गुणः॥४॥ तत्त्वं वेः
ति हरिन्नैवेत्करि मरो हत्याद्विपेन्द्रपानो दधीयेत महार्घतास्य विडुषामग्रे तदीयं परं
॥ अज्ञानं गुणं लोकसक्ततनूः सीमंति नीनां गुरोः कंठं संश्रयते प्रवक्ष्यामि न

राम

७७

सार्धं सतु प्रत्यहं ॥ ॥ ॥ ॥ अथ समुद्रान्धोक्तयः ॥ ॥ हं हो वारिणि च विधेः समुचिते येन
स्मिरन्ना करोरत्नैर्वेदपमन्यसे दद विभो नै नत्तदं विन्दति ॥ परया लंकरां पुंरपुरे
विन्नामणिः कौस्तुभं विष्णोर्दक्षिणी न केतनरियोः शिर्षकला नानिधिः ॥ १ ॥
सोपामानिति रोहितानि पदवी च न्नातु सैर्ननैः कालुष्यं पयसा विलोक्य न के
रुडुयह सागता ॥ माधुर्यं रामधुवतोत्तमगिरौ पप्र निमग्नं जले मेकाणामिह व
क्षितं परमहोष्ये वनष्टं शरः ॥ २ ॥ वातोष्णस्मितकलोलधिकृते सागरगर्जितं ॥ य
स्यतीरे तृषाकातः पान्थः पृथुति कुपयं ॥ ३ ॥ त्यक्त्यस्तु विप्रमयनाय नमो मनि
त्यः कल्याणिनी भवतु मे क्लिक्कुक्तिमाला ॥ प्राप्तेन स कलमेन परलं पयोधे

सभात.
८८

यदारुसैर्गुलचरै न विदारितोस्मि ॥ ४ ॥ ग्रावातो मरायो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः परो
मानुषीमुक्तौघाः सिकटाः प्रवालति कारौदारममः सुखा ॥ तीरे कल्पमहीरु
हाः किमपरं नाम्नापिरत्ना करोदरे तौ वरसायनौ निवृत्तवस्त्राणापिनोरय
म्यति ॥ ५ ॥ उड्डीनं विहगैर्मृतं जलचलैः क्षांतर्गलंकृतैः महीनैः पृथुपं
कपीहलुब्धनात्रयस्मिन्मुहुर्मुर्द्धितं ॥ तस्मिन्नेव सरस्य कालजले देनाम
म्यतश्चेष्टितं येनाकुस्मानि मग्नवन्त्य करिणां यूथैः पयः पीयते ॥ ६ ॥
अथ महतां समीपप्रशंसा ॥ प्रकुर्वता संगतिमिदुना मृना किं किं न लब्धं न
गदीश्वरेण वै ॥ कलंकहानिः सुरसिंघुसंगमः कलाक्षयित्वंच यदंतथाश्च

तम
८८

कैः ॥१॥ किं ते न हे मगिरिगार जतादिनावायत्र स्थिता हितर वस्तु एव ॥ वंदामहे म
लय मेढल दामा यरा साषोट सिम्य कट जा अपि च न्द नानि ॥२॥
अतिनिकट स्थित दूषरां ॥ न वेति योय स्य गुण प्रकर्ष सतं सदा निन्द नात्र सि
तां ॥ यथा किराती करि कुम्भ जातां मुक्तां परित्यज्य विनर्ति गुंजां ॥३॥ अतिपरिच
याद वज्ञा भवति विशिष्टे वस्तुनि प्रायः ॥ मलये निवृष्टं श्रीचन्दनं तस्मि
न्धनं कुरुते ॥४॥ अतिपरिचयाद वज्ञा संतततामना निरम्बदरो भवति ॥ लोक
ः प्रयागवासी कूपस्नानं स प्राचरति ॥५॥ ॥ अथ काका न्योक्तं यः ॥
गात्रं ते मलिनं तथा अवण्यो रुद्धे गृहे कुरुतं भज्यं सर्वमपि स्वभावच प्रलङ्घ
येष्टितं ते सदा ॥ एतैवायमसंगतो स्य विनयेर्दोषेकमूलैः परं यत्सर्वत्र कु

संभान०

७९

हुम्बवत्सलमस्तेनैव च न्यो भवान् ॥१॥ ॥ अथ वृषभस्य ॥ मार्गकर्मसुर्ग
मेजलभृते गार्गीशतैराकुलेखिने शोकटिके भरे निविषमे दूरंगते रोचसि ॥
सदेनैव दहवतीमिमहती कृत्योदितानर्जनीयस्त्वभूविषमे विहाय च वल
वोढुं क्षमः को युरं ॥१॥ अथ परगृहामनागमनं ॥ ॥ एहि स्यागतमावि
रासनमिदं कस्माच्चिरादस्यते कावार्त्तापरिदुर्बलो सिनितरां प्रीतो सिन्नेद
रानात् ॥ इत्येवं समुपागतं द्विजवरं सं प्राषयं त्यादे रात्रेष्वायुक्तमरां किते
नमनसा गहिषु गंतुमदा ॥१॥ आयाते च तिरहितो यदि पुनर्दृष्टेऽन्यक
र्थे रतो व्याजस्मैरमुखो विरिषवदनः स्य केशवोदीमुहुः ॥ अन्तर्ध्वंसः ॥

राम

७९

निवातमिच्छति तृणाद्याधीतियो भाषते भूयानामपराधविर्त्तनपरस्तन्नादिरं न बुजेत ॥ २ ॥
अथ स्त्रीरया कीर्तिवर्त्मनः ॥ इग्रा इमुदन्वतो जलमति क्रामत्यनालं वने व्योमिन्नाम्यति दुर्ग
मंसिनि भूतामूद्धानमारोहति ॥ व्याप्रेयति विषाकुलैरहरह पातालमेकाकिनी कीर्त्तिस्तोमद
नातुरेव कृतकं मन्ये भयं योषिता ॥ १ ॥ इन्द्रादामुघटवर्द्धिता चतुर्गतिप्रभृदिमण्डलेका
लेका लेशामिकजाग्रदग्रभृद्व्याकीर्त्तकोलाहले ॥ कर्त्तव्यामुद्दस्य वीवुवडवद्वेयदेत
ः पुरादायातासिचदबुजाक्षि कृतकं मन्ये भयं योषिता ॥ २ ॥ मुक्तिस्तीवर्त्तपूरी मुनिरुदयव
वयः पक्षतीतीरभूमीसंसारपासिधोः कलिकलुषतमस्तोमस्तोमार्कविष्वे ॥ इन्मीलदुच
पुन्यद्रुमललितदले लोचने वश्रतीनाकासेरामे निवरे शमिहलकलयता संततं सञ्ज
नाना ॥ ३ ॥ अथ शशिदशोका ॥ ॥ यशैवाः समुपासने शिव इति ब्रह्मेति वेदोति नो वो
दाबुद्ध इति प्रमाराय वः कर्त्तति नैयारिका ॥ अर्हन्ति न्यथ जैनशासनतराः कर्मेति

समाप्त
२०

मीमांसकाः सोयं वो विदधातु वा दित फलत्रै लोका नाथो ॥ इति ॥ १ ॥ ते कोपी ला धना
सायवहि परं चात्री फलं भुञ्जते तेषां द्वारिण दन्ति वाजिनि वलं तैरे बल धाक्षितिः ॥
तैरे तत्समलं कृतं निजकुल किम्बाम हुषु महे ये दृष्टा परमेश्वरेण भवता तुष्टेन रु
ष्टेन ॥ २ ॥ दीर्घा पुर्ण वस इरे रिपुगणा विजित्य राज्यं कुरुदी नानाथ ज नोपकारक
रणे स्थित्य तत्त्वं भव ॥ चरणी विस्तुर वी श्वर स्य चरणे भक्तिः सदा बद्धं तां पाशात्सा पर
मेश्वरी प्रतिदिनं कल्याण मुक्ति प्रदो ॥ ३ ॥ गामाह ज्यदि गत संगति करं च म्मि स्थिरो
बोन्नर प्रयो नदि जरा ज भूषण करं परमतिरिक्त प्रिय ॥ ४ ॥ चैरापत तुग्र चार दल ना
दिव्या गणानंद नरा जने पूजय रां करं जहिरि पुंगु क्रीष्ट पूरी फलं ॥ ४ ॥ संधारण

राम
२०

वतीस्वभावकुटिलागंगाद्विजिह्वा परागीवक्तो कैर्मलिनशरीकपिमुखेन नदीचम
कोष्ठेष ॥ इत्थं दुर्जेने संकटे प्रतिगृहे वास्तव्यमेतत्कथं गौरीन्यत्तकपोलपाणि कर्म
लाचिनास्विनायातुवः ॥ ५ ॥ कृत्वा त्रार्थं यमेदिनि च न पते वीजं वला ॥ ६ ॥ लोपुते
शान्महि बंधुषोऽस्ति भवतः फलं त्रिभूलादपि ॥ सत्ताहं न व नक्त को यं करेण क
दोपि गोरक्षरोदग्धाहं न व भिक्षय कुरु कृषिगौरी वचं यातुवः ॥ ५ ॥ नो न व्यासमु
पासते यदि तदालोकापे वा दादुयं साचे तदीक्रियते भविष्यति तदाराज न्य वीजं
भयं ॥ इत्थं श्रित्तितया श्रिरं नृपतेर्निश्वासकोष्ठीकृतो नेत्रांतं प्रति जिह्व
शोरा शालिलसंघाश्रुलिः पातुवः ॥ १ ॥ ॥ अथ सूर्यश्लोकाः ॥ ॥ भक्तिपुङ्गाय

दत्तं मुकुलपुर्णकुलीकोटरनोर्दलीनालक्ष्मीमाधुषका माइवकमलवनीः
 धातनकुर्धनेयाकोलाका लाभ्यकारा ननयति तजगत्ताद्यतधंसकल्य
 कल्याणवः क्रियासुकिशलयेरुचयलेकराभास्करस्य ॥१॥ सिन्दूररुह्यो
 स्पृशन्ति करिणा कुम्भस्थमाद्योरशाभिर्हि पल्लवशंकया वितनते तैसा
 न्द्रकुमश्रेणिषु ॥ कान्ताकुंकुमशंकया करनलेमृदन्ति लग्नचयने ज
 प्रथमोद्भवमकरं सौरचिन्तातुवः ॥२॥ आभ्यन्मन्दरकंदरोदरद्विरी
 व्यावर्तिभिर्द्यौरिचैः कलोलैरलमाकुलं कलयन्ती लक्ष्मा मुखं भोरुहं ॥
 डीत्तुब्धानेरलाविकसिता श्रीत्यासमाकुचिता कोटरा ज्वलिता मुख

मुकुलिनासौरे ईशः पानुवः ॥३॥ यावद्वाभास्कारप्रभवति भुवनेयाव
 दाकाशगङ्गायावद्भोगोनगायोगगनगरापतिर्गोपतिवामत्येव ॥४॥ याव
 दुष्मापिनाकीहुरितनुकमलावेदसिद्धात्तवाणीतावत्यं पुत्रपौत्रस्य जन
 परिवृते भुज्यतां राज्यालक्ष्मी ॥५॥ जम्भारानी भकुम्भोद्भवमिषदवहन
 दसिन्दूरैर्गारक्तासैषोरिवोच्चैरुदयगिरिनदी पानुधारादवस्य ॥ आया
 न्यानुल्यकालः कमलवनकूचतोवारुणवोविभुत्पै भूयात्पूर्भास्यो
 भुवनमभिन्नवाभानवोभानवीयाः ॥६॥ ॥ अथ पुराणलक्षणमाह ॥
 कृष्टेभक्तिः प्रचूरविभवः सगतिः सज्जनानां विदुर्लोकीवचनेषु नोदुम्ब

रोवागिविलासः॥ साक्षी भार्या चरणकमले मानसं सङ्कुराणं शुद्धं रीलमति
 रमलिनं प्राप्य तेनाल्यपुरोपः॥ १॥ चर्मज्जन्म कुलोदारीरयदुतासौ प्राग्यमा
 युचनो चर्मनैव भवेन्निनिर्मल यशोविद्यामही संपदः॥ कान्तारे शुभ
 ह प्रयेषु सततं धर्मः परिभ्रायते चर्मः सम्यगुपेक्षितो भवति हि रच
 गीपवर्गप्रदः॥ २॥ यत्राणां चैव मद्भिन्नगण्डकरतौ स्तिष्ठंति निद्रालस
 द्वारे हेमविभूषिता स्वतुरगा जेषन्ति यदृष्यता॥ वीराणां वेगुमृदङ्गं रां वि
 यतवैः सुप्तस्य यद्वोध्यते न त्सर्वं सुरलोकराजसहस्रं चर्मस्य वित्पुर्जि
 नं॥ ३॥ आरोग्यं विदुज्जानता सञ्जानन्त्री महाकुले जन्मा॥ स्वाधीनता

पुंसां महदैश्वर्यं विनाप्यर्थैः ॥ ४ ॥ सुकुले जन्मविभूतिरलोकचाप्रियत
मागमसौत्यपरंपरा ॥ नृपकुले गुरुता विमलं यशो भवति पुरायनरोः
फलमीदृशं ॥ ५ ॥ जायं चिरं हरति सिंचति वाचि सत्यं मानो विविदिशतिः
पापमपाकरोति ॥ चेतः प्रसादयेति दिक्षु तन्नोति कीर्तिं सत्संगतिः कथय
किं न करोति पुंसां ॥ ६ ॥ दृष्टिहेदविचौ द्विजातिमररो मित्रा पृवादाररो स
प्राप्ते मररो कुलत्र हररो स्वामी गृहे गोग्रह ॥ प्राणत्राण परायणो कमनस
येषां नरास्तं हस्तानां लोकविशेषे ते च मनसा सूर्योपि सूर्योन्नरं ॥ ७ ॥ दा
रापुत्रो नराणां स्वजनपरिजनैर्धन्यवर्गः ॥ प्रियो वा माता त्रापिता वारवः

सभात
२३

शुरकुलजनेर्भोगमैश्वर्यविन्नं॥सूर्येपितर्योन्तरं॥विद्यानीतिर्धिमल
नयनेचैवनेमानगर्भमिथ्यामरुतासमयेधर्ममेकःतहारः॥८॥
वरोरौराजुजललागिप्रचेमहोसिबेपद्यनसंकटेव॥सुप्रमत्त
विषमस्थितेवा लक्ष्मिपुण्यानिपुणकृतानि॥९॥अथवीरक
॥॥सिक्तायांवीरकंठस्थलवहलगलङ्कचारंवुवर्षैर्माघन्मान
ऊकुंमोदलनविलुलितैर्मौक्तिकैःपुष्पितायां॥संग्रामोद्यानभूमौतु
रगरुपुरमुत्कोत्वातकृष्टस्थलायांजातंत्वत्तवकृबल्लःफलमरुतसाखा
ददृदद्यंजयश्रीः॥१॥रक्तंनक्तंवरोद्यःपिबतिवमतिजग्रस्तकुंतेःसंकुत

राम
२३

क्रव्यं न व्यंगही त्वा प्रणयति मुदिने मत्तवेला लवालः ॥ श्रीवत्सक्रीड
मत्तिनरुधिरमधुवसात् पूतनाङ्गा यो मिन्धो मांसमेदः प्रमुदितमत्त
सः मरु राक्तिस्तु विंति ॥ २ ॥ दीपः शुद्धे गयोगात् वदन् लहलहं - काजि
ङ्गाग्रलीढ वस्त्राणं दौघ्र विंङ् प्रवलतर प्रवज्जोष्ठ राग्निः ॥ ३ ॥ लिंगाः ॥ का
लीकं कालशेषा मत्तुलगलचलन्मुक्तमालाकरालागुंजा संयादिनेत्र
मज्जिनवतनानौ मिथामौ मिहस्तं ॥ ४ ॥ कोप्येष खंडितशिराधिकसन्मुख
श्रीः प्रारद्यता राडवविधिः सुरका मिनिं मि ॥ आलोक्यते निजकराभिर्ग
यानुरूपव्यापरिते क्षणानि वेदित सत्वसार ॥ ५ ॥ दंष्ट्रा र्त्तिकटवत्तकं

समाप्त०

२४

दलगतजिह्वस्यहव्यासनाज्वालाभासुरभूरीकेसरसलसारस्यदैतैःस
ह॥ उक्तायान्तिचरांसिचस्यवित्तनैनादेः पुचराग्निलुप्रकुभ्यत्कारि
कुम्भकूतकुहरयत्तेररादोरायः॥५॥ किंचित्कोपकलाकलायकल
नाहंकारविभ्रुनोविक्षेपादकरोदसारद्युपतिलंकायतेः पुत्तनं
॥ त्रंदनेरररत्कदोद्रविद्यद्वारस्युष्टुगुलुंशेक्रीउत्कपिविश्चस
त्यणिजरादुहिममदीपिच॥६॥ त्रिद्वेदानुरूपेदिलनयनसा
नेमिहिकेरोपमेया न्याससखासुतिर्यगालितरविरथेरासुरोरक्षमा
रां॥ कुर्वन्नेकाकुस्यवीर्यसुतिप्रिवमरुतां कंधरादीदुभाजां त्रुः

राम
२४

कारै श्रीममेभिः पतति विजतयः कुम्भकर्मन्तमाभीत ॥ १ ॥ प्राच्यन्मानंग
कुम्भस्थलवहलवृत्तावासनाविद्वगं च व्यासक्तव्यक्तमुक्ताफलसामर
लीकरालः ॥ एतीवेचव्यवेचाः स्वभुजवलउदग्रस्तने जखिधामगुंजो
मिरीणोहरिमहचरीगर्भपात्रं विचने ॥ ८ ॥ पंधास्तास्रवांभः प्रतिबुह
रलघूघूर्णधारामिचीरः कोपायंतेषुगज्जालयघनघनन्योन्यसंघ
हचराः ॥ कृष्णक्रोचाग्रदूतः कुररातनिधनोत्पातनिर्घातवातः केन
सिन्नुसिंहनादप्रतिरसितसिखोडुडिमिताडितोरं ॥ १२ ॥ ३ ॥ कृत्योत्कृत्यो
कृत्यकृत्तिप्रयममपृथुहोदभूयांसिमांताज्यंसम्यहीकूटपृष्टाद्यवत्र

तभाग

२५

चसुलभान्यग्रयूतीनिजम्भा॥ अत्रेष्टायंतलेत्रान्युकतितदरानः प्रेतरं कारका
दं कस्यादस्थिभ्यसस्यस्यपुनगतिमपि कया मयग्रमस्ति॥ १०॥ अत्रेः कश्चि
तमंगलप्रतिमराः स्त्रीहस्तारक्तोत्पलव्यक्तं तमे मृतांगः पिवन्नवसरसो
हृद्यपिरागुंदधानः॥ तन्नैर्हीणतपेककुम्भजुषः संभूयकाक्षैः पिवन्नः
पात्रंतेहसुरकपालचस्थैः पीताः पिशाचो गणाः॥ ११॥ उक्त्यज्यलिता
रावाकथमपिप्रेतारोनायैरिमीयेसीमपिमयी निगार्यसहसहददज्य
मानोदरः॥ चावन्यल्पवनेमुहुर्निपतिप्रोमिष्टतिप्रेताने विषकोरकः
तिसंयनेनखिजठरं मुष्ठाचलन्मस्तकः॥ १२॥ सरोषदद्याचूनलोहिताक्षे
यैकोदलेखाभुक्तेरीर्ध्वहृदिः॥ तस्तारगांभयतिष्ठसर्वदेव्यासविक्रो

राम

२५

न कंठे हंकार गवै द्विषतां शिरोभिः ॥१३॥ अन्योन्यास्फालमिन्द्राद्विपरधिरुव
सासान्द्रमतिकपकेरग्राणां स्पन्दनानामुपरि कृतवदं न्यासविक्रातपत्त
॥ स्फीतासृक्पाजगोक्षीरटतिचशिवाभूर्यनृत्यन्कवंचे संग्रामे कल्प
वंतः प्रविचरतुमलं स्वर्णिना पांडु पुत्रा ॥१४॥ ॥ इति श्रीतमानुरंगे जग
नाथमिश्रविरचिते नीरश्लोकावलीर्नानामपंचोत्तमः परिच्छेदः ॥
अथमिश्रश्लोकाः ॥ ॥ केषाचिन्निजवैरमनि स्थितवतामालस्यनिद्राव
तां दृश्यंते फलिताद्रवपलेराचूला मूलमिश्रयः ॥ अर्धिलंघयतां गिरिं पुं
खनतां पृथ्वीतले चावतामुद्योगव्यसायसाहचर्यां तन्माप्तिर्यस्य च्यते
॥१५॥ वयसि गतेनः कामविकारः क्षीतो विनैवः परिवारः ॥ शुद्धे जीरे कः

नभारा०

२५

कासारः ज्ञातेन त्वेकः संसारः ॥ २॥ संसा संघ घने बुद्धिः सामतिः साचः
भावना ॥ सहायास्तादृशा एव यद्दृशी न विनयता ॥ ३॥ माताप्येकपित
येको न मत्वस्य च यद्विज्ञे ॥ अहं मुनिमिराजीतः सच नीतोग वासने
॥ ४॥ न वासनायां सते तं शृणोति न्यहं चराज न सते तं मुनिना ॥ न तत्
दोषेन च मे गुणा वासं सर्गजा दोषे गुणा न वंति ॥ ५॥ स्वरणस्वरविन
रत्तरत्ताश्च मुक्ताः परिणतवदराणां विभ्रजे मोक्षगृह्या सपदि स्मरति चो
ताः प्रत्यभिज्ञाय मुक्ता इति किरति किराती हने कांतार मेव ॥ ६॥ दीर्घश्रु
मनसा हरं ज्ञाच बहु भाषिणी ॥ शुद्धमद्वयसंयुक्तं दूरतः परिब्रजे यतः ॥ ७॥ मु
जानमश्च मुक्तं ते गजं कामातुरं वृषं ॥ अन्यंतरंगतो भूपदूरतः परिब्र

एष

२५

ज्जयेत् ॥ ८ ॥ गाह्मीर्यं भवतोयशोत्रसुखमान्यत्रेजसांसंचयोदानं भूयदि
दृष्टिदेवराकलेनकांतिरेकत्रैव ॥ आत्रेसागरसागरेरासधरसूर्योस्मरे
वारिदेमेदिन्याप्रतिभासनेनिजागुरोभूमीपतेसाप्रत ॥ ९ ॥ राजनरोजमः
ऊराङ्कुरकवेः किंपलिकायामिदंश्लोकः कस्यतवेषदेवमृगुनः संपद्यतांघ
द्यते ॥ १० ॥ रासागरविन्दसुंदरदृशोद्राकचामबादोलनाहुद्वलहुजवल्किंककणा
ररात्कारक्षरावार्यता ॥ ११ ॥ दातानीचोपिसेवाः स्मात्रिफलो नमहानपि
॥ जलार्थीवारीधित्यत्कायस्यकृपंनिषेवते ॥ १२ ॥ अनवसरेगुरावागापि
हृदयादवतार्यतेहार ॥ यश्यशलाकावसरेभृतेपिभूयैः प्रसार्यतेत्य
करैः ॥ १३ ॥ कल्पद्रुमेपिनजानातिनेददातिवृहतातिः ॥ अयंनुजगतीजा

समाप्त.

२७

निर्जानातिचददातिच॥१२॥ इत्सीवन्यः स्फटिकचतितेभिन्निभावे
 मेचविस्मं हृद्वाहंतापुतिगजइतिनक्षिषांमन्दिरं वा द्वापाताद्विहित
 दशनस्तपुनवीज्यसयामन्दमन्दं स्पृशति कश्चिन्मिश्रं यानि क्रान्तं क
 ॥१३॥ सत्यासक्तमनागुणाकारकलाकीर्त्तिनादीनाशयोरिह चंसप
 रायराश्रुमनोवन्द्यैरले वन्दितः॥ नानास्थानकलाप्रधानमहि
 मानित्यंसदा नन्दकः श्रीमन्माधवचैकमायसमः कोनिहृदयं
 श्रीरातिलेराजते॥१४॥ नजसि यपिलक्ष्मीकीर्त्तिमासायदानैवज
 नितदपि कीर्त्तिः सिन्धुपारंजलाक्ष्मीः॥ कथयकरहहेतु श्रीरवेरात्म
 दीयेवसहृदयपद्मेनन्दसुत्रं मुनिः॥१५॥ त्वयिववतिनोमेघसः

समा

२८

वैष्णविताङ्गमाः॥ अस्माकान्दजातीतीनां पूर्वपत्रेषु संदायः॥ १५॥ ५
दीरितो र्यः प्रभुना पिवुष्यते हृया अनागाश्ववे हेति नोदितोः॥ अजन्त
मयूहति पशितो जनः परे हि न ज्ञान फला हि बुद्धयः॥ १७॥ एकतो दि
वसान् बालाग रायत्येकतो यमः॥ न जाने कस्य वा पूर्वयास्या मोमं दि
रे वयं॥ १८॥ सुजीर्णमन्त्रं सुविचको रौः सुतः सुला लिरितास्मान् नृपति
ः सुसेवतः॥ सुचित्यवोत्कं सुविचार्ययत्कृतं सुदीर्घकाले पि न याति
विक्रियां॥ १९॥ पृथ्वी श्रीमदङ्गभीममहती तद्वृष्टनं वारिचिः पीतो मेव
लशोद्भवेन मुनिना सवो मिश्रवशो न वरः॥ तद्विशोर्धनुजाधिनाथ जयिनः

सभात

२८

पूर्वपदं ना भवेद्देव ओ न सिवर्न ते न व सदा त्व नो म हा मा परः ॥ २० ॥ मु श्र
ति मु श्र ति को शं न्य ज ति क्ष मा सु ॥ अर्जु न दे व कृ पा नै भ ज ति च प्र का न्य
परि वर्गः ॥ २१ ॥ मार्गो मूरि मरु जालं स्थाल तु वि श्व प्रे पि नाल म्य ते ती व्रो व
ति स मि र राः च चि द पि द्वा या भु तो न दु मा ॥ अ गार धु क रा त्कि र नि वार वी
र धो न य त्व व रे त द्रो षो ष हि ता य पू र य च रां पा र्थे द पा षो भ रैः ॥ २२ ॥ को
शे यं कृ मि जं सु व र्णं मु प ला डु र्घा पि गो रो म नः प्र का न्ना म र स रं श श ष्ठ मु द धे
रि दि व रं गो म या त ॥ का ष्ठा द गि र हि तः प्र रा द पि क णिं गो रो च ना प्र
का रं च गु रो द रा च गु णि नो ग ॥ दू ति ज न्म न ॥ २३ ॥ पु र षे ग्र मि ज न्ते

राम
२८

वामहतिमितायच्छनपाणिप्रादायन्यायगर्भद्विजहृतुहृतमुकधूरधूद्योप
करां॥द्वारद्वारप्रवृत्तौवनमुददरीपूरसायदुर्वाचौप्राचीप्रसीत्येदेह
शेनपुनरनुदिनंतुल्यकुल्येदीनाः॥२४॥पठतोनास्तिशुर्यत्वेजापताना
स्तिपातकैः॥मौनिनःकलहोनास्तिनास्तिजागरतोभय॥२५॥राजिच
र्मिणिचर्मिष्ठाःपापेपापाःसमेसमाः॥लोकात्तदुवर्ततेयथाराजा
स्तथाप्रजा॥२६॥वत्तापादपरित्राणांवहुक्षीराचधेचवः॥प्रोषचवी
जमाहारंयथाहाभ्यंतथाहरेत्॥निद्रमनौषधंचर्मगृहद्विद्वंचमैथु
रं॥कुतुक्तंकुश्रुतंचैववंचनंनपुकाराययत्॥२७॥पठकःपाठ

समाप्त०

२२

कथैवयेवान्ये शास्त्राचिन्तकाः॥ सर्वेच्युतनिनो मुर्याः यः क्रियावान् स
पंडितः॥२२॥ सर्वेयत्र विजेतारः सर्वे पणितमो निनः॥ सर्वे महत्त्वमि
द्वन्तिनद्वन्द्वमसीदति॥२०॥ चनचान्यप्रयोगेषु विद्यासंग्रहशेष
॥ आहारे व्यवहारे च न्यक्तलज्जसदा भवेत्॥३१॥ मौलिः त्यक्त्वा किरीट
कान्तिरुत्तिरः केयुरभयो भुजौ नभस्त्यागिले कंच की प्रभतयो देवोपि
विज्ञायते॥ इत्येकल्यनयः कुरीलचन्द्रपाहंकारदाष्टाष्टान्तात्
भवतो भविष्यति मघीमाश्रावसेषवपुः॥॥ इति मिश्रश्लोकाः॥
अथाङ्गीकारप्रशंसा॥॥ अद्यापि नो नृतिहरः किल कालकूटकुम्भ

राम
२२

विभर्ति चरणि खलु पृथ्वेकेन ॥ अत्रो निधिर्ब्रह्मतिष्ठः सह वा दवा ब्रह्म महीकृ
तं लुप्ति कृति नः पलिया लयन्ति ॥ १ ॥ रथश्चैवं चक्रं भुजगयमिताः स यत्
रगा निगलस्यो मागोश्चरत्तारहितः सारथिरपि ॥ रविर्यात्येवा तं प्रतिदिनं
मपारस्येन मसः क्रिया तिष्ठः स त्वेव सति महता नो य करणो ॥ २ ॥ दोषा
करोपि कुटिलोपि कलं कि नोपि मित्रावसानस्य मये विहितो दयोपि
॥ चन्द्रस्तथापि हरवत् प्रतापुष्येति नैवाग्निनेषु गुणा दोषा विचारणा
स्यात् ॥ ३ ॥ राजन् भोजकुले प्रतापसकले चूडाममरो----- युक्तं स
चरितं तवोपरि यत्तु नृपत्रावपि ॥ मा भूत्तद्वदना विलोकनव

तथात

१००

राष्ट्रीशिविलम्बः शरीमाभूच्चैयमरुं चरी भगवतीडुः शीलता भाजनं॥
४॥ ख्यातः राजो नर्गा को विधुर विमुक्तिनो मा चमो गोप जातो वेश्या
पुत्रो यद्विष्टो सुरजयतिथ्यमः सर्वभक्तो हुतासः॥ व्यासो महोद
री जेलवरा जलनिधिः पाराव जातारुद्रो भस्मास्थि धारी त्रि
जगति वसतः कस्य दोषो न जातः॥ ५॥ विप्रदानं परउपकृतिः सा
धुता मित्रवर्गकार्ये दक्षो नृपतिवचने ज्ञानि तीर्थे च दास्यं॥ शिवा
मेतां कलयति सदा लेखनी कर्षा मूले स्थान प्रष्टे मम मुखसमं

राम

१००

तावकं वो प्रवीति ॥५॥ ॥ इत्यंङीकारश्चोकाः ॥ ॥ अथ इहानां दानप्रशंसा ॥
॥ ॥ नाहंवदीनभरादोपहपटकुराणिनागमी ॥ ॥ नाहंवोरोलवा
लो नखलोहरकीशानापिलोलीनगादि ॥ निक्षुराणे च यशस्ते सुमतिकविवरे
साधुवृत्तिदिजोहराजंते धर्ममूर्तेः क्षपराकनृपदेर्दानपात्रैक्यं स्यात् ॥१॥ भ
रपण्डितयोर्मध्ये वरं भरादो न पंडितः ॥ भराश्चराहयले भेन उं मपिनदिजः ॥
॥ २ ॥ वंद्यविंदति यत्र मातृपदवीशिखेरलंपुंभिश्चेत्प्रतिपत्त्यतेरतिकलाके
राहशामादरः ॥ विश्रान्ताय दिद्यापरीषु कविताकाव्येन भवेन किं भूयाले
यवरो समस्तं भुवने वैदग्ध्यमस्तंगतं ॥३॥ पदकूटिकावेसरिकाव्यं च

सभात

१०१ दासीवह प्रदोभूयः॥ अकपटचेतकयुगलं कटकेतुखदायिनः पंच॥४॥
कंटाडुद्वहनेरामेह यदधिवरा त्ववाणि वक्रं मना गीशानां न वचक्रं आ
भजतुमालदगीरि मा मुत्रात॥ यश्चा ते पुण्यपत्तु मां प्रतियतो गाथा वलीं
नृक्षया वक्रं मयपि वक्रयत्यनु भवंत्ये ते पितो या तनां॥५॥ श्रीमद्भिर्द्विगा
वयव्यतिकरत्रासादवजायसे द्वेषां भः परिपूर्णं करीकुहरे नृक्षयते स
रिभिः॥ इत्यालोचयमे न मुद्रितपुखि चस्मा तु किं विद्यते मातभारति राम
भरतं त्यज पुनः स्वर्लोकां प्रारोहय॥६॥ ॥ अथ मालाभ्यन्योक्तयः ॥ १०१

अवतिष्ठदयहारीकेपिकस्यापिहेतुः नखलुगुविशेषः प्रेमवंचप्रयोगे॥ किशलयितवना
नैकोकिंलालापरमेविकस्मिन्नवनान्नेमालनीकोत्रहेतुः॥ कुसुमस्तवकनम्रानासंते
वपरितोलताः॥ तथावित्रमरभ्रांतिहुरत्येकैवमालती॥२॥ ग्रासाङ्गलितशिक्षुस्यकिं
न्यूनं कलीरागभवेत्॥ पिपिलिकातुतेनैवकुटुंबं प्रतिपालयेत्॥३॥ सुहृदिनिर
न्तरचितेगुरावतिभृत्येप्रियासुनारीषु॥ स्यामिनिशक्तिसमेतेनिवेश्यः स्वसुखीभ
वति॥४॥ दातरीदमनिदयालौगुरावतिभृत्येप्रियासुनारीषु॥ सुहृदिनिवेश्यः सु
खीभवति॥५॥ ॥ अथकायस्थानांप्रशंसा॥ ॥ कायस्थेनोदरस्थेनमातुष्मासंन
भक्षितं॥ माजाकीहिदयालुत्वंतत्रहेतुरहंनतः॥१॥ वारयतिनान्यलिखितं

लिखितमनेनापिवाचयति नान्यः॥ अयमपरोत्यविशेषः स्वयमपि लिखितं न वा
 चयति॥२॥ काका लौ ल्यं यमा चौर्यं स्थयते दृढं घातिनं॥ आद्यदाराणि संगृह्य
 कायस्थः केन निर्मितः॥३॥ विनाममं विनामासं परस्य हरणं विना॥ वि
 नापरापवादेन दिविरो दिविरोदत्ति॥४॥ ॥ अथ वैशाजां प्रसंसा॥ ॥ वै
 यनाप्यजमस्तुभ्यं कामिता शेषमानवा॥ त्वयिविज्यस्तमारोयं कृत्ता न्नः सुष
 मे चते॥५॥ किरातकैवर्तवणिग्जनानां कादूनसक्तिपरबंचकाणां॥ वैशोपि रण
 किदास्यति याचकेभ्यो गोमर्तु कामेदपहर्तु कामः॥६॥ चितां प्रज्वलितां दृष्ट्वा
 वैशो विस्मयमागतः॥ नाहं गतो न मे श्राता कस्येदं हता लाघवं॥७॥ सत्को

रण
 १०२

रां लोलनेत्रं कुलशुवति सुखं दृश्यते सानु कंठे रसात्तामर्द्धलज्जां चित्तमधिपुलकं दृश्यते
पीनमंगकीवाना- द्यते नैर्भिरनिहितचनं काष्ठमूलमितीये ॥ पूर्वाभिदो कलानां
सकलसुखे निधिर्वैद्यविद्याभिवंश ॥ ५ ॥ ॥ अथ कायस्थसंन्यासिनां प्रशंसा ॥ ॥
गीतापुस्तकहृषसाधविद्यवासा लाविशालागले गोपीचन्दनचन्दनं सुललितं भाले च
वक्षस्थले ॥ संन्यासी रगवाकहारघटवातेली नरो चीवरः श्रमार्थी गलमर्द्धनं धरमिदं स
र्वचरित्रं कले ॥ १ ॥ ॥ अथ विद्यवानां प्रशंसा ॥ ॥ गत्वा द्वारवतीं नया मिदिवसान्
नाराधयन्ती हरी गत्वा वानरा नेन जीविनमिदं मुं चापि भागीरथी ॥ प्रातः प्रातरि

तथात

१०२

प्रवर्तितकृपानिर्वेदमातन्वतीरंजाननमतेजारज्जसूरतप्रीतासुखापातुवः॥
॥१॥ कटिर्मुष्टिग्राज्यादिपुरुषभुजग्राह्यपुदरंस्तनौघृणालौजघनमधिगंतु
व्यवसितौ॥स्मितंभेरीनादंमुखमपियन्नन्नद्रयकरंतथाप्येषारंजापरिभवति
संतापयतिच॥२॥ ॥अथराज्ञापत्रप्रशस्तिः॥ ॥स्वस्तिप्रबलतरदोर्दराकृष्णको
दरादोर्दराश्चकारादुरवसितारातिप्रशस्तीमुदकंत्रितचरा मरालोदुतचूलिजा
लवहलान्वेकाराकुलिताहितनगरागरीनेयनांबुजारधाटीधौतधरणिताला
कुतयशोविरादांमुविरादीकृतावलयामलयहिमालयांतरालभूषालमालिप्त

१०३

शिरंजितपादपीठेति॥१॥ स्वस्तिप्रबलनरदोर्द्धरागकृष्णकोटरोगद्वलचराकारखंडिता
रातिमरालीमराकंठितचरणितलोडुतविशदशुबलयभूपाणिमौलिमालामंजु
मंजरीरजःपुंजरंजितचरणारविन्दचित्तनानंदतुंदिलेखु॥२॥ स्वस्तिश्रीमच्चतुःस
मुद्रमुद्रितारखंडभूमरालीमरानीभूतशकचक्राक्रमनमितशिरःकोटिकोठी
रकोटिसंदीपमानानेकमणिमरीचिमंजरीपुंजरीतमंजुपादामुजेसु॥३॥ अ
विरलमदजलविलुलितविपुलकोलपासितुंगमातङ्गसंघटितररागजयती
कृतावराणीयकेषु॥४॥ प्रचराभुजोदराखणितारिमरादुमराहिकखराभणि
नविपुलकपापालिशालितुंगमातङ्गसंघटितररागजयतीकृतावराणीयकेषु

ममाल
१०५

चरणिमालेषु ॥५॥ असमसमरसाहसैकमधुशरणागतवज्रपंजरप्रतिज्ञापर
तुरापसाधनेजनविश्रामपूरयकीर्तिधर्ममूर्तिमहाराजाधिराजश्रीअमु
कप्रतापेये ॥६॥ स्वस्तिविमलतरततरणिकुलकिमुदवनविकाराज्ञैकहि
मकरगारगाविरगापुलकितकमलारान्नयनावलोकनापहृतनिवि
ललोकशोकाभकारदमाभारसंहारावतारसंस्कारसंरसंतीरिताशेषसं
सारकूपारपासादूनोत्सुकशुकादिवह्लादियानपात्रचिन्मात्रानंदसं
देहानिपूर्वप्रकीर्णयशश्चन्द्रचन्द्रिकाविराजमानानितैर्युद्गाति

राम
१०५

लज्जावनतीकृतकन्दर्पाननमहदैश्वर्याचरीकृतपंचाननस्वर्गाप
वर्गविवेचनविलक्षीकृतचतुरासनाशेषविष्णुविनाशनाचरीकृ
तकुंजराननवाग्विन्द्यासीकृतसहस्रागानब्रह्मचारीचर्यानिज्जि
तषडाननजनकशरीनावनयावनीकृतदराकानमचर्या
निज्जितकांताहरणसंजातरोषोत्कर्षविवर्द्धमानसंग्रामनिष्
तितदसौननातिसुन्दराननस्मितावलोकनानन्दतुन्दिलीकृ
ताशेषानुगप्रतापशमर्पिततीव्रप्रतीक्षभूषमन्दलीमुख

समाप्त०

१०५

द कोटिरत्नमञ्जुप्रभारञ्जितचरणनखः ज्योतिःसंवर्द्धितसिं
हासनपादपीठेपातनितान्तावनतकोटिविभीतसंघट्ट
संजातत्रात्कारमुखरितिसंदोहमंजुलस्यशेषधरामराउला
खण्डलस्यश्रीमद्रामचन्द्रस्यनिरिविलुप्तवनकोशारविन्द
गलयदिविलुप्तलोकपावनामन्यमन्दाकिनीमकरन्देपरद्व
द्वंद्वमहंवेन्द॥७॥स्वस्तिश्रीमत्प्रबोचसुधानिधिनिदिव्यास
नावधानविधानविद्यस्तसमस्तप्रत्यर्षिसमूहसमूहप्रवि
रामतिविरचित्रानेकोपायकोतीकृताशेषाचलसेषाचल

राम

१०५

समानसारमानसारविन्दलीलायितहरध्रुमरध्रुमरहितम
नोदृष्टिविचित्रितत्रिविक्रमविक्रमनिरुपमत्रिदत्तपुरधूनी
हारयरात्तामप्रतिपत्रयीविद्यानवद्यविद्वज्जनाशक्तोपवीय
मानसप्रासुनीपाशुरमणीयकविनिन्दितकंदर्पवैवर्च्यतमुपर
परंपरप्रसूतजगन्मूलकाराश्रीपुरुषोत्तमपुत्रश्रीदुर्गापुत्रत्र
यीसमुद्ररापरायराप्रचरापुतापमार्त्तसुप्रबलजलनिधि
मंथाचलीकृतनिजभुजवीर्योपाज्जितविषदाशजपक्षिशालि

सभात
१०६

मिति तदीयविरुद्धकलवरगेश्वरश्च जगन्नाथपादय कर्मरुद्राज्यप
रं परासं पादितमणिमयपादक ~~कर्मरुद्र~~ ककटकठारिशालिमेति
तदीयविरुद्धनवकौटिकस्मिटे श्वरश्च जगन्नाथपादय यप्रप्रस
दादिनिजभुजवीर्यपाज्जितगौडावराणि गंगातरंगावगाहन
गंगागर्भवितीर्णमुक्तातुलापुरुषमहादानादिविविधमहाय
नसंतन्यमानानन्यसाधारणपुरायनैपुरायनरलीकृतपुरुष
महादानादिविविधमहादानसंतानसंतन्यमानानन्यसा

राम
१०६

चारणपुण्यनैपुण्यतरलीकृतपुरुहूतमनोरथषट्त्रिंशदायुध
समरविशिष्टपरिपरिपांथिभूषणपरिग्रहसकलगुणशालिनी
रकैदासरसारंकभयंकरकलिकालकार्त्तन्यादिविविध
रुदावलीविराजमानमानोन्नतमहाराजाधिराजगजपिबी
रश्रीश्रीमन्मुकुण्डदेवविषमसमरविजयिनाशिवमिह॥८॥
स्वत्तिविविचविद्यालंकारशरदमलरोहिणीरमसारमणी
शोदारदासोदरसुंदरमकरन्दमधुवताशेषपंडितप्रचण्ड

समाप्त

१०७

मण्डलाखण्डस्वयंशयूरकर्पूरपूरिताशावलयाश्चलयहिमा
लयांतरालभूपालमौलिमणिरंजितपादयोडेति॥१॥ ॥
अथब्राह्मणांपत्रप्रशस्तिः॥ ॥ स्वस्तिविमलतारुणासमूहबूहीष्
तासंख्यशिष्यशार्ङ्गमुखव्याख्यातानवयविद्याद्योतिमानंतगण
पद्याद्यविराजितसरस्वतीश्वरपरपरोपन्यासविनारितांतष्क
रयामलनिर्मलीभूतमनस्त्रितनचैतन्यचमत्कारचातुरी
चतुराजनेषु॥१॥ स्वस्तिश्रीमङ्गोपालबालोदारपादारविन्दमक

राम

१०७

रंदचंचलीलेरीकलोपानकर रास्पर न्नो विहगविहगविश्रा
मकल्प दुमेषु ॥२॥ स्वस्ति श्री सदाचार चर राचार चारि अपवीत्री
कृत धरित्री न लेति ॥३॥ स्वस्ति श्री सत्यनिष्ठा निजकुलकमलकलि
काप्रकाश नैक दिनकरेति ॥४॥ स्वस्ति श्री सत्यनिष्ठा गरिष्ठ भूयिष्ठ
चानुष्कष्टंदावलीजीराजित चर रापीठ श्रीरमार मनपादार विन्द्यभ
मपरमसज्जनगण नागुगरो ॥५॥ स्वस्ति सदाचार सच्चरित स
त्यनिष्ठा गरिष्ठ प्रतिदिन वेद वेदाङ्गाध्ययनाध्यापनोपाज्जि

सभात.

१०८

तयराः पूरकपूरपूरितारोषु ॥६॥ ॥ अथ सुभाषितं ॥ मैने मै नीगु नीगु
शावान् पंडिते पंडिते सो दीने दीनः सुखिनि सुखवान् भोगिनि प्रप
भोगः ॥ मूर्खे मूर्खे भवति सुयुवा वाग्मिषु प्रोठवाग्मी चन्यः कोपि
त्रिभुवनविजयी यो वचूते व धूतः ॥१॥ दाक्षिण्यं स्वजने दयापरि
जने शब्दजने दुर्जने प्राप्तिः साधुजने स्मयः स्वलाजने विद्वज्जने
चाञ्चवं ॥ शौर्यं शत्रुजने कामागुरुजने नारीजने धूर्तताये च
वंपुरुषाः कलासुकुलास्ते ये बलाय स्थितिः ॥२॥ मित्रं स्वहृ

श

राग

१०८

तयारिपुंनयवलेखुधनेरीश्वरं कार्येनद्विजमादरेणयुवति
प्रेमागुरोर्द्विभिवान्॥ अत्युग्रंस्तुतिभिर्गुरुं प्रणतिभिः स्मरन् विदधा
प्रिबुधं विद्याभीरसि कं रसेन सकलं रीलेन कुर्याद्वरां॥ ३॥ अः
धी॥ लाघवमूढितो निपतनं कामातुलोलां हृन्निस्त्रायुहं
वनमुन्मना विकलनांशोकाकुलः संशयं॥ लुब्धो कीर्तिमत्संगरः प
परि भवंडुश्चान्यदोषेरतिंडुर्वागप्रियातांडुरोदरवर्तः प्राप्नोति

समाप्त०

१०२

कष्टं मुहुः ॥ ४ ॥ नीतिर्भूमिर्भुजां न निर्गुणवत्तां कीरं गणानां च तिर्दिप
त्योः शिशवो गृहस्य के विता दुद्रे प्रसादो गिरां ॥ लावण्यं वपुषः त्म
निः सुमनसां शान्तिद्विजसाक्षमाणाक्तस्य द्वविनंगृहाश्रमवत्तां स्या
स्थां च त्तां मण्डनं ॥ ५ ॥ चर्मः प्रागेव चिन्त्यः सचि वसति गति भावि
नीया सदैव ज्ञेयं लोका नुवृत्तिं वरचरणा यनैर्मण्डलं वीक्षणी
यं ॥ आहो यो रागरोक्षो मृडय रूष जुषे यो जनीयौ त्व काले चात्मा
यत्ने रारोक्षो रागिरसि पुनः सा पिना वेदाणीयः ॥ ६ ॥ कार्य

राम

१०२

एतेन यशः कृत्वा गुणचयोदं तेन सत्यं क्षुधा पर्यादाद्य स नैर्धनानि
विपदास्यै र्यप्रसादे द्विजः॥ ये भून्ते न कुलं मदेन विनयोऽश्च स्या
पौरुषं दारिद्र्येण जनादुरो मम तया त्यात्मा प्रकारो हतः॥ १॥ मुरविशा
न्नस्तपस्वीदिति पतिरलसो मत्सरो धर्मसीलोऽस्मान्नीगृहस्थः प्रभुरपि
कृपाः शान्तविद्धर्महीनः॥ आज्ञाहीनो नरेन्द्रः अचिरपि सततं यः पराजो
षभो जीवद्वारो गीदरिद्रः स च युवतिपतिर्धिविदु म्य प्रकारः॥ ८॥ स्त्री
णां यौवनामर्थिनामनुगमो राज्ञः प्रतापः सतासत्यं च लघुनस्य सं

सभात.
१९०

वृत्तिरसद्वज्जेतुवातुस्वरः॥साचारस्यमहाकुलंपरिरातेर्विद्याकुलस्यैकतापू
जायाचनमुन्नतेर्गुणाचयःशान्तेर्विवेकोवलं॥२॥विद्वान्संसदिपाक्षि
कःपरवशोमानदीदरिद्रोगृहीद्व्याधःकुपराःसुखीपरवशोवृद्धोन
तीर्थीश्रितः॥राजाडुःसचित्तप्रियःकुलभवोमूर्खःपुमानस्त्राजितोवे
दात्तीहलसक्रियःकिमपत्तंहास्यास्वदंभूतले॥१०॥क्षान्तिश्चेत्कवे
नकिंकिमरिभिःक्रोधोस्तिचेदेहिनाज्ञातिश्चेदनलेनकिंयदि
सुहृदिव्योषधैःकिंप्रलं॥किंसर्पैर्यदिउर्जनःकिंसुधनैर्वि

राम
११०

आनवद्यायदि ब्रीडाचे त्वि सुभूषणो न कवितायद्यस्ति राज्येन किं
यदि सुहृदि द्यौषधैः किं फलं ॥ किं सप्रेमं यदि दुर्जनः किं सुधने
विद्या नवद्यायदि ब्रीडाचे त्वि सुभूषणो न कवितायद्यस्ति राज्ये
न किं ॥ ११ ॥ स्वर्गः किं यदि वसु भानि वचूः किं वा विभूषा विधि
र्लवणं यदि किं सुधा चरक वेष्टु गारग भोगिरः ॥ मृत्युः किं यदि
न गुरोष नु गतिः किं धिग्यदि प्राप्तिं पारार्थं किं निवेतनो यदि भ
वान् किं कल्प मूमीरुहः ॥ १२ ॥ स्तवस्य नश्यति यशो विषमस्य मैत्री न

सभात-
१११

सक्रियस्य कुलमर्षपरस्य धर्मः विद्यापरस्य वासनिनः कृपरास्य ना
मराज्यप्रमत्तसत्तिवस्य नराधिपस्य ॥ १३ ॥ वैशंपायनरत्नं नटं कुपठितं स्व
याय हीनं द्विजं युद्धे कापुतं पंह्यंगतरयं मूर्खं परिब्राजकं ॥ राजानं श्वकु
मन्त्रिणः परिवृतं देशं च सोपद्रवं भार्यां चैव न गच्छितां पररतां सुअतिशी
घं बुधा ॥ १४ ॥ सूनूः सच्चरितः तरवीसहचरी स्वामी प्रसादो न्मुखः सिग्धो व
भुरवंचकः परिजनो निःलेशो लेशमनः ॥ आहारो रुचिरः स्थिरश्च वि
प्रवो विद्यावदातं सुखं ॥ नृपे विप्रपक्व हरिणि हरे संपद्यते देहि

राम
१११

नां ॥१३॥ रीलावलं बन्नमहन्निशमिद्वृत्तिना विज्ञानुरूपमशनाभरणा
दि कार्यं ॥ वार्यचउर्जनसमाजनिजप्रशमाहास्यादिसज्जनवचो हृदये
निधेयं ॥१४॥ वाङ्मासृजनसंगमेघरगुरोप्रीतिगुरौ न प्रताविशायं च
स्वने स्वयोषिति रतिर्लोकाय वादाद्भवं ॥ भक्तिः शूलिनिशक्तिरात्मदम
ने संसर्गमुक्तिः खले चैते ये पुवसन्ति निम्नलगुणान्ते भ्योन्तरे भ्योन्तरे
॥१५॥ मोक्षकः प्रवचनपटुर्वीतुलो जल्पको वाचस्पतः पार्थिववत्तिच
जनीदूरतश्चाप्रकाशः ॥ दाता भीरुर्यदि न स ते प्रायसे नाभिजात

समान.
११२

सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः ॥१६॥ दौर्मित्रा नृपतिर्विन
तिरयतिः सगात्सुतो लालनाद्विप्रो न च युनात् कुलं कुत नयाहीलं व
लोपाशानात् ॥ क्षामिषाद न वेक्षणादपि रुषिः स्नेहप्रवासाश्रयान्मेजीवा
प्रगाथात्समृद्धिरगयात्यागात्पुमादायुनं ॥१७॥ बालोपि नाचमंतयो
मुजयति भूयतिः ॥ मरुतीदेवतापेक्षानररूपेण संस्थिता ॥१८॥ अः
मूर्चिर्वचनायस्य मूर्चिर्भवति पूरुषः ॥ अचिश्चैव मूर्चिः सशः कथं
राजानंदैवतं ॥१९॥ रक्षाचिकारादीशत्वाद्गुणानुग्रहकारणात् ॥

राम
११२

यदेव कुरुते राजा तत्प्रणमि स्थितिः ॥ २० ॥ राजानामचरत्येष भूमौ साक्षात्
सहस्रह्व ॥ न तस्या जामति कै म्य प्रतिष्ठेयुरिमाः प्रजाः ॥ २१ ॥ नृपाणां च नरा
णां च केवलं तुल्यमुद्दिता ॥ आचिकां तु दमार्धे यमा ज्ञाया न परक्रमः ॥ २२ ॥
सदानुरक्तः प्रकृतिः प्रजापलनतन्परः ॥ विनीतात्मा हि नृपतिर्भूयसी श्रियमः
भुते ॥ २३ ॥ प्रजापीडनसंतापान् मूढो नो ह ताशनः ॥ राजकुलं श्रियं प्राणान् न ना
द ग्धा विनिवर्त्तते ॥ २४ ॥ निर्विघ्नो हि यथा सूर्यः फल्गो यो भयंकरः ॥ तथैवा
उम्बराद्वा जानघरैरभिभूयते ॥ २५ ॥ पुष्पैरपि न यो दुष्टां किंपुनर्निशितै

सभात.

११३

शरैः॥ जये भवति संदेहः प्रधानपुरुषेक्षये॥ २५॥ तावद्भयस्य भेत्तव्यं वा वद्
चमसामतं॥ अगते तु भये यश्चात्प्रहर्त्तव्यमभीतवत॥ २६॥ इन्द्राभ्युत्तुत्तं ज्वलना
त्यतापं क्रोचं यमाद्वैश्रवणाच्च वित्तं॥ आस्तादकारित्यमवगाढरश्मौ दादाय राज
ः क्रियते शरीरं॥ २७॥ उत वा नाने प्रतिरोपयन् कुसुमितान् चिन्वन् लघून् च प्र
यत्नं उत तंगान् च मम च नतान् समुदयन् विशेषयन् संहनान्॥ कुशन् कंठ
किन्तो वहिर्निगमयन् स्रजान् च मुहुः सेचयन् मालाकारद्वयप्रयोगानि
पुरोगराजाचिरं रांदति॥ २८॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञो जय होमपरायणः॥ आशी
र्वादिपरो गित्यमेष राजः पुरोहितः॥ ३०॥ क्रमागते हिते मतिः सर्वभावपरी

राम

११३

क्षकः॥ श्रीरोयथोक्तवादीचदूतएवविधोमत॥३१॥प्रवीणोवाक्यदुर्धामानुस्वामि
भक्तश्चनित्यसंयुषिणीयते॥अलुचःसत्यवादीचभांडगारीकइष्यते॥३२॥
इक्षिताकारतत्त्वज्ञोवलवान्प्रियदर्शनः॥समयज्ञःस्वामीभक्तःसोमाभ्यःए
धिवीपते॥३३॥चर्मशास्त्रार्थकुशलाःकुलीनाःसत्यवादिनः॥समाःशत्रौच
मित्रेचनृपतेस्तुःसभासदः॥३४॥काणाकुजाश्चखंजश्चतथावृद्धाश्चप
गवः॥एतेचान्नःपुरेणित्यनियोक्तव्याःसोमाभृताः॥३५॥नियोगिभिर्वि
नाराज्यमस्तिभूतेहि केवलं॥तस्मादमीविधातव्यारक्षणीयाःप्रयत्नत
ः॥३६॥कुरंयसनिनलुब्धंममप्रगभमथाकुलं॥मूर्खमन्यायकर्त्तारं

धिप्रत्यनिजोजयेत् ॥३७॥ विषहीनो यथा नागो मदहीनो यथा गजः
 ॥ सर्वेषां वश्यतां याति दुर्गा हीनस्तथा नृपः ॥३८॥ नगजानां सहस्रेणानलक्षं
 न च वाजिनां ॥ तथा सिध्यन्ति कार्याणि यथा दुर्गा प्रभावतः ॥३९॥ रातमेको
 निसंघत्ते प्राकारस्थो चतुर्धरः ॥ रातस्मा दुर्गा प्रशंसन्ति शास्त्रविदो जनाः
 ॥४०॥ दुर्गा बहुविधो ज्ञेयः पर्वतस्य जलस्य च प्राकारस्य च काष्ठस्य
 च मेरुपिभवेत्कचित् ॥४१॥ प्रज्ञागुप्तराशिरस्य किं करिष्यन्ति संहताः ॥
 गृहीतकृत्रहस्तस्य वारिधारा इवारयुः ॥४२॥ न सा सभा यत्र न संति पृथक्
 वृद्धाननैरेन वदन्ति चर्म ॥ नासौ चर्मो यत्र नैवास्ति सत्यं नैतत्

त्यं यद्दले नाम नुविद्धं ॥ ४३ ॥ नरपति हितक कर्त्तृदृष्टं तं याति लोके
जनपद हित कर्त्ता मुच्यते पार्थिवे न्येः ॥ इति मति विवादे चर्त्तम
शो समानेनृपति जनहिताधी इत्युक्तं प्रः कार्य कर्त्ता ॥ ४४ ॥ मन्त्रि
णां मित्रसंधाने मिषजं सांनिपातके ॥ कर्मणि च्यवते प्रजासु
स्थः को नाम पण्डितः ॥ ४५ ॥ तुल्यार्थं तुल्य सामर्थ्यं समं जं च वसा
यिनं ॥ अर्द्धराज्य हरं भृत्यं चानह न्यात्सुहन्यते ॥ ४६ ॥ प्रसादो नि
फलो यस्य यस्य क्रोधि निरर्थकः ॥ नतं भर्त्तारमिदं तिष्ठं पतिमिवाङ्गनाः ॥ ४७ ॥
अविवेकिनिभूपा लेनश्च त्रिगुणो गुराः ॥ चित्तोत्साहो युरं वीर्यं भर्त्तरी

तथात
११५

वनपुंसके ॥ ४४ ॥ अग्निभूतोयवज्ञातोयोराज्ञातोयोज्ञाद्वारिति ह्यति ॥ स तु
राज्ञः श्रियं भुक्तेनामिमानाकदाचनः ॥ ४५ ॥ राजा मातरीदेयां च कुमारे सुव्य
मंत्रिणि ॥ पुरोहिते प्रतीहारे समं वर्तेत राजवत् ॥ ४६ ॥ अं भाणि द्विवरां कामं को
पेयं किं काश्रयं ॥ भृकुटिं वातमुद्रां च तत्तस्मापे विवर्जयेत् ॥ ४७ ॥ स्वयंतथा
न कर्त्तव्यं गुणारथापनं बुधः ॥ अथ गुणारथापनं युक्तापरद्वारा प्रयोजयेत् ॥
॥ ४८ ॥ राजस्तु दर्शनं कुर्यात्तत्तात्वावसरसो ह्येवं ॥ गुणादिख्यापनात्तत्पूर्वमु
पनीतो महाशयैः ॥ ४९ ॥ दर्शनं नाचमद्वारा राज्ञः कार्यं विपश्चितैः ॥ गारिहो
पतिनीचश्चेदुपनीतो लोपुर्भवेत् ॥ ५० ॥ राज्ञो रत्यंतमित्रं वस्तेन मैत्री

राम
११५

विक्रयेत् ॥ अर्जयेत् विरुद्धेन अतिशया घातकारिणा ॥ ५५ ॥ प्रस्ताव नक्ते सुदिनेन
च संभाव्यते तथा ॥ आवा न सुच सवा सुप्रसुप्त रव चेष्टने ॥ ५६ ॥ हनु मे षो यशरति
श्रोत्रः संकुचन्यपि ॥ बुद्धि मत्तः सह ते च निषाद्य हृदि किंचन ॥ ५७ ॥ दिवानिरीः
आवक्त यारात्रौ नैव च नैव च ॥ संचरति महां धूर्त्तैर्वटे वस्य चिर्यथा ॥ ५८ ॥ सिध्दं
वजः श्रोत्राणां सादित संगारः ॥ अट्टपार सामर्थ्या सदर्यः को भवन्नरः ॥ ५९ ॥
ययो देव समं वि त्रययोरेव समः श्रुतं ॥ विवादश्च निवाहश्च तयोरेव परस्यरां
५० ॥ मंत्राणां बालिः साधुस्त्रीणां च युवतिः सभा ॥ पुरस्कृत निरशा बुनायेता
राजं विपत्तयः ॥ ५१ ॥ मंत्रिणा च महीपाल चित्तं विघटितं क्वचित् ॥ बलसंयुक्

सभात
११६

टिकत्येवकोहिसंघातुमीश्वरीः॥५२॥यानमध्यास्तथानार्थामृगयागीतवादिने॥
एतानियुक्तासेवेतप्रशंगीघत्रदोषकृत॥५३॥कोहंकोदेशकालेसमिविषम
गुणाःकेरयःकेसहायाःकाराक्तिःकेभुपायाफलमिहमकिंकीटशीचाम्भिरं
पत्र॥संपत्तेकोनुबंधुःप्रतिहतवचनस्योत्तरंकिंनुमेत्यादित्येवकार्य
सिद्धाववहितमनसोनामहास्याभवन्ति॥५४॥चिरेणमंत्रंसंघीयात्तचि
रिणचकृतंत्यजेत्॥चिरेणविहितंमित्रंचिरंवारणमर्हति॥५५॥वंधुना
उह्यंतेवभृत्यानांस्त्रीजनस्यच॥त्रयन्नेषपराचेपुचिरकारीप्रशस्य

राम
११६

समाप्तः

११७

॥४॥ ससिलादग्निरुत्थितेति पादे कंस ॥ दामोदरकराद्यातविष्कलीकृतचेतसा
॥ इष्टं चाश्रुमत्तेन शतचंद्रन भक्तलं ॥ ५ ॥ वाणाकवेः ॥ शतचंद्रन भक्तलमिति
पादे कंसः ॥ श्रीभगवाण्मर्त्तसंतापमून्यरथांतरस्थयोः ॥ अन्योन्यालापसुखिभोयूना
अन्धायतेरविः ॥ ६ ॥ यूने अन्धायतेरविरिति पादे कंस ॥ सीतासमागमोत्क
राठकर्त्ता नाकसूचनः राघवस्य शराभारै समुद्रादग्निरुत्थितः ॥ ७ ॥ समुद्रा
दग्निरुत्थितेति पादे कंस ॥ स्वतिक्ष्णत्रियदेवाय जगदेकाभूभुजे ॥ यद्यशः पुरा
लीकात्तर्गगनं प्रमरायते ॥ ८ ॥ गगनं प्रमरायतेति पादे कंस ॥ यत्करोठगरत्नं वि
राजति शीघ्रं च मन्दाकिनीऽसंगे गिरिजाननं कटितते शार्ङ्गचर्माम्बरं ॥ मायाः ११७

यस्य भवन्तु राक्षसकलन्तमै नमः शभवे जम्बुवन्त जलविन्दुवन्त जलजवज्जं
वालवज्जालवन्त ॥ ९० ॥ जम्बुवज्जलविन्दुवदिति पादे कंस ॥ कम्पूरीतिलकं ल
लाविरचितं नासाप्रणिनिस्तुलं वक्रं कम्बरकेशपाशमनिशं दृष्टीगिरीशं पुरः ॥ पुंसा
मानसमस्य नं च न विद्यो घत्सेत्ययं जं बुवज्जलविन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जा
लवन्त ॥ ९० ॥ शार्ङ्गचरसूनुः ॥ रथस्य कंचक्रमित्यादि ॥ ९१ ॥ क्रियासिद्धिरिति पादे कं
स ॥ इदं श्लोकं त्र्यंगीकारश्लोके गतं ॥ इह तस्मान्नलिखितं ॥ मगो मृक सप्ततालप्र
माणं कल्याणप्रदः सर्वप्रसन्नकेशः ॥ विन्दुः पिबुः पिबुरथैकविन्दुः अर्धो लुब्धे साधु
नीचो प्रकोरो ॥ ९२ ॥ पुर्णपादत्रयसं ॥ विजेत व्यालं काचरगातरणीयोजलनिधि

सभात.

११८

विपक्षः पौलक्षोर रा भुवि सहाया अकपय त तथाप्ये कोरामः सकलमवधी प्राक्सकु
लं क्रिया सिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोप करो ॥ १३ ॥ क्रिया सिद्धि रिति पादे कंस ॥
वनुषोर्ध्वमौघी मधुकर मयी चल दृशां दृशां कोरो वागो मधुरि तिरखासै न्यमव
ला ॥ तथाप्ये को नंगस्ति भुवन मिदं व्याकुलयति क्रि ॥ १४ ॥ क्रिया पादे कंस ॥ अ
स्माकं जल जीविनां जल मिदं सत्त्वादि राजव्रजेः पातयं पररक्त सक्त मनसा
मस्मत्पतीनां अयः ॥ नत्वे वं महराज देव नृपते त्वज्जे न्रयात्रोत्तवे मत्सीरो
दिति मक्षिका जहं सति चारं त्राम भुवः ॥ १५ ॥ श्री आनंद देवानां ॥ मत्सीरो
दिति पादे कंस ॥ स्फुरि ते जठरे विस्फोर्न वनीत भुजः शिशोः ॥ मक्षिका पाद दद्या

राम

११८

तेन कं पितं भुवरात्रयं ॥ १५ ॥ शार्ङ्गधरस्य ॥ मदि कायो देति पादद्वयं स ॥ रामाभि
षेके स यद्विद्वलायाः करञ्जुतो हे मघा दे स्तरुण्याः ॥ सोपागौ मार्गिप्र करोति रा
वृठठठठठठठठठठठः ॥ ठठठठठति पादे कंस ॥ इत्यस्य सकचग्रहमास्यं च वति
प्रियतमे हठठठठः ॥ हुहुहुहुहुहुहुहुहुहुहु कुजितं भवति मानवनायाः ॥ १६ ॥ हु
हु इति पादे कंस ॥ प्रलयमहायकलावतिगोलानाचम्य सकलभूमिरुहं ॥
विलसति यदवदहना वलिरिहः परंशरगां ॥ १७ ॥ हायकलावतिगोलानाच
म्यकुडम्यपुत्रिकायाः ॥ सुरतायगौ मस्तमे जगदानं हे नवे ॥ आनुषंगिक
लयस्य भोजराज भवादृशः ॥ २० ॥ सरस्वतीकुडम्वपुत्रिकायाः सुरताय नमः

सभात

११२

तिप्रथमपादयंस०॥ अतसीपुष्पसंकाशं ववीज्यजलदागमि॥ येविद्योगे
पिजीवन्ति न तेषां विद्यते मया॥ २०॥ आद्यनापदद्वयंस०॥ मम करग्रहणाय
पराङ्मुक्तं यदि न राघवतोऽप्यधिरोहति॥ सखितदैवमंभूतममजीवि
तं शशकपृष्ठमयंकठिनं च नुः॥ २१॥ शशकपृष्ठे तिपादेकंस०॥ ॥
अथ प्रहेलिकापप्रति कूटाख्यानां॥ ॥ अयं दोदूरगामी च सा करोता च पं
डितः॥ अमुं स्वः स्फुटवक्ता च योजानाति स पंडितः॥ अत्र लेखकपत्रं प्र
कटीकृतं॥ १॥ कृष्णमुखी नमार्ज्जुनी दिक्षि क्षान्तं च मयि रणी॥ पंचभुक्ता
न पाश्चारी यो०॥ अत्र लेखणी प्र०॥ वने जाता वनन्यक्ता वने स्थितिः

राम

११२

तिनित्यशः॥पण्यस्त्रीनचसावेश्यायो॥अत्रनौकाप्र०॥३॥गोपालोनैवगोपा
लान्निशूलीनचशंकरः॥चक्रपाणिमनिविष्णुयो॥प्रहोदाप्र०॥४॥चक्रःत्रि
शूलीनहरोरगविष्णुत्वद्दन्दचारीनृपतित्रयोगि॥महावरिहो नचभी
मसेनोसीतावियोगीनचरामचन्द्रः॥प्रहोदाप्र०॥५॥इष्टिष्टंशिवनिर्मा
ल्यं वमनंशवकप्यर्तः॥काकविष्णुसमुत्पन्नापंचैतेतिपवित्रकाः॥६॥इ
ष्टिष्टंइष्टंशिवनिर्माल्यंगंगावमनंमधुशवकप्यर्तःपद्याम्वरंकाकवि
ष्णुसमुत्पन्नापिप्यलादयः॥इतिप्रकटीकृतोयमर्थः॥विजितात्मचवेदेषि
गुरुपादहतेजनःहिमापभाप्रित्रचरेद्यमंकोमाप्रिनन्दति॥दन्तिनः॥१॥विनागरुडेनजितः॥

दुस्मादात्मनोर्जनस्मद्वेषीकर्णस्तदुरुःसूर्यस्तस्यादह तस्तत्किरणाह नो जनः॥ हिमापहा
 ग्निस्तदमित्रं पानीयं तद्वरा मेघा इति प्र०॥ काचिन्मृगाक्षी प्रियविप्रयोगो गतुनिशाचार
 मपादयंती॥ उद्गातुदायकरेण वीणां मृगाक्ष्मालोकाशनैरहासीत्॥ ८॥ वीणां किम
 र्थमहासितारायनो यंगीत प्रियो मृगाक्ष्म गोमत्युपुक्तं गीतमाकर्षयितुं ततश्चेदवर
 तितदा चन्द्रानिःकलङ्कोऽस्मात्॥ सत्सुखसाम्ये च लभते प्रियविप्रयोगे जसंतापकरी
 मेहीमांशुरतोऽस्य शत्रोऽयन्ममसामुखसाम्ये माभूत्॥ इति वीणां महासीत् इति प्र
 कटीकृतोऽयमर्थः॥ त्रसण्यालिंगितः कंठेनितम्बस्थलमाश्रितः॥ गुरुणां संनिधानेपि
 कः कूजन्ति शुद्धमुहुः॥ अत्र नूतनं घटः प्र०॥ अत्र वल्लोकात्मनो वचां गुजाफलवि
 लूषिता॥ निःश्वस्यरोदितं लग्नाकुतोयाचकुटुम्बिनी॥ धर्मदामस्य॥ रावरस्त्री

पुत्रजायायाः स्तनौ गुंजाफलं कृतौ दृष्ट्वा कुतो निश्चयस्य सरोदः ॥ यतो मृत्युत्रयनामनु रक्त
स्तथा क्षीणतागतः यथा गजा नृविनिहत्य गजमुक्ताफलहारैः स्तनौ भूषयितुं नालं ॥ अ
तो निः प्रयासग्राह्यैर्गुंजाफलैर्भूषयति ॥ पुत्रे च क्षीणे सति तदज्जितनिर्वाहवृत्तेः स्त
नस्यापि कुटुंबस्य जीवितं सन्देहः ॥ अतो व्याधुः कुटुम्बिनी दुःखार्त्तानिः प्रवस्यरो
यितुं लग्ना इति प्रकटीकृतो यमार्थः ॥ गीत्वा किमपि व्याधुः शृगं जग्राह तस्य सा ॥ न
मद्यस्य मीहोद्यतकरमेणीमपि लज्जिता व्याधी ॥ २ ॥ शर्कं चरस्य ॥ अत्यार्थः ॥ व्याधुः
किमप्यदुतंगीत्वा गीतमुद्धना विलीनचीत्तस्य हरिणा स्य शृगं जग्राह ॥ किमर्थं
तो मङ्गीतं सुखितस्य याचकास्य मे इदं शिरोदानं शोद्यतकरां ममीज्ज व्याधुः सार्थ
चारिण व्याधी लज्जिता यति यं हरिणा दाता इयं च हरिणी पति भक्तादातुर्जाया मत्का

नोराचकः नहं चयाचक जायावरमेतेपशवोनवयं प्रनुषा ॥ इति प्रथमोऽर्धः ॥ अथवा
 चजायायाः परिणीतः पुर्वपुरुषः सविद्यमानः संगृहीतो द्वितीयः पुरुषः तं च विलोक्य चिति
 तं प्रवर्तयतो निजकान्तवियोगात्तु हि सुः शिरोदानाद्योद्यतकरोपति मन्त्रावरमिषं
 हरिणीपरिणीतमिषमररोपिजीविता संगृहीतमन्त्रकाचासतीनाहं मानुषी इति
 लज्जिता ॥ द्वितीयोऽर्थः ॥ अथवेति चिति तं तया यतो ये प्रियमररोपिजीविता संगृहीतमन्त्र
 काचासतीनाहं मानुषी इति लज्जिता न कर्मानगीतं कुतंतस्य दानुत्तस्य करीत्युपरोयाः
 श्रीयेकरो मन्त्रप्रसारितो वा येन नीरसकठिनकुरितलस्य मृदुस्य पुरुः का प्रसारितः अनु
 चितं कृतमेन मूढेन कृतं प्यनुचितं गीतारसज्ञः स्वभावकपराजाननमृगायुधपतिर्नि
 जमिरोदानाद्योद्यतकरो जातः अतो व्याधौ स हरिणी चतुरं जात्वा तं च वं मूढं जात्या ९२९
 गीचिह्नं लज्जिता ॥ तृतीयोऽर्थः ॥ इति प्रहेलिका ॥ ॥ अथापमृतिः ॥ अचिरस्थरवर्गपादा

रसभाववती जन्मनोहरति ॥ तत्किं तरुणी नहि नहि बाली बाल्यप्रचुरशीलस्य ॥ १ ॥
सीत्कारं शिष्ययति ब्रह्मस्य धरं ततोति स्मै गमाश्च ॥ नागरिकः किं मुमिलितो नहि
नहिलविहमनः पवनः ॥ २ ॥ जन्मदामस्येति ॥ वर्षति मेघेनितरां मयति तया ने
वशक्यते स्यात् ॥ इत्कंठितासितारले नहि नहि सरिविपि हलः पृष्ठाः ॥ इत्यप्य
ति ॥ ॥ प्रहरति नयि च वाराः केवलमवले निवेष्टोपि ॥ वर्षति परं रादेव
ः क्षरादापि मृगास्ति विप्रयोगेन ॥ अथ कृतः ॥ केशवं प्रति तं दृष्ट्वा द्रोणो हर्षम
पागतः ॥ हरंति कौरवाः सर्वे हा केशव कथं गतः ॥ ५ ॥ केजलेशवं मृतकं द्रोण
ः काकाः कौरवाः मृगालाः इति सुबोधमेतत्पद्य ॥ अथैवमत्युनिपत्रम
भरतिः पीतमहानगरास्थ ददाह ॥ यस्य वक्षस्तनयं गृहं मंजापातु शिवः शिव

तथा
१२२

लोचनवर्जः॥५॥ दूरान्वयः॥ स कुरुः व. सुपान् पातु॥ यस्यावरं घीतं यस्य गृहम्
सुनीयस्य पत्रमहीनगत्यातिरस्य व. बुरवायस्य तनयं हरलोचनवर्जिद्व
दाहरति सुकोधमेतत्तद्यः॥ लक्ष्मीयादौ निर्धेयादौ नादो वादो चित्तं वचः॥ नि
निधीवरेष्वेव जडेष्वेव निमज्जति॥ लक्ष्मीयादौ निर्धेः समुद्रस्य जादौ जल
जतुः श्रुदो वचो वादो चित्तं न॥ यतो धीवरेभ्यो विच दारोभ्यो विभ्यतीज
लेषु कदर्येषु निमज्जति तिष्ठति॥ इति सुधाचमेतत्तद्यः॥ पानीयं पातु मि
ष्टानि च नः कमललोचने॥ यदि दास्यति नेष्टामि नो दास्यति प्रियवामहं॥ य
दि दास्यति नेष्टामि न दास्यति तदापि वाम्यहं॥ इति सुको०॥ नदी जलं के राव
नारी केतुर्नगाक्षयो नाम नगारि मूह॥ यदि दास्यति १२४ वामरावेषधरः ५

राम
१२२

थी जित्वा कयंने धृति जायगावः॥ भारतस्य॥ नामधेयः नदीजभीषणकोह
स्यमानो नानावेषधरः स्त्रीरयणीलीले केशवनातिवैतुहः नरचक्रजः नगाक्ष
यः श्रुजुननामः॥ यत्किं भूतः नगारिसूनुः इन्द्रपुत्रो हो कौलवाः अश्व
प्रमाथीहताश्रयवोयुष्मान् रजित्वागाग्रने धृति॥ इति तु बो॥ चंचदाय
शनीरात्रोरजयुतं संप्राम्य जोद्रासितं नित्यं षोडशशिरागपधूरुचिरं धात्रा
निरासे वित॥ क्षीराभोत्रिचगृहं सहस्रदलसत्ययुक्तं विष्णोति यत्न्यायाद
ः कुसलांगसगिशयनतन्त्रीलजो विमहः॥ शङ्खधरस्य॥ अस्य व्याख्या॥
तन्त्रीलरोचिः श्यामप्रभमहरोजकुक्ष्यलक्षणावोयुष्मान् रपायात् किं भूतं
कुसलांगसगिशयनं लक्ष्मीसनाथराय्य॥ सहस्रदलसत्ययुक्तं विष्णोति
सहस्रफलरादिव्यशयनशेषस्थितं पुनः किं भूतं ~~सहस्र~~ क्षीरी गोधिगृहं

समान

१२३

उभयसमुद्रनिवासिनं पुनः किं भूतं धात्रानाभीरसीरहस्येन ब्रह्मणा न्यनिर्तं
मेवित्तमध्यासितं किं भूतं शोभनान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान्
विद्वन्निः श्रद्धा नयना विद्वन्निः द्वादशनीलान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान्
युतं ॥ अथ सप्त उजाद्रासितं सप्तकमलशोभि तं सप्त उजाद्रासितं सप्तकमलशोभि
रिमुखा निब्रह्मणाः एकनाभी सूर्यरह एकं मुखं विद्वन्निः एकं मुखं विद्वन्निः
यं सप्त उजाद्रासितं ॥ किं भूतं शोभनान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान्
स्ताः द्वादशनीलान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान् द्वादशनीलान्
द्वन्निः एकनाभी सूर्यरह एकं मुखं विद्वन्निः एकं मुखं विद्वन्निः
सुवो ॥ विद्वन्निः नयना आकरं पंकजं च अथ यतिचरणा ब्रह्मचरं राग
यपयोधैः ॥ इति सितयस्य श्रेयसां संप्रदायः सफुणि नमश्चिंशेते प १२३

प्रायापप्रनाभः॥सपप्रनाभःपप्रयासफुणिशेषप्रचिरोतेयस्यन
यनाभ्यांसूर्यचन्द्राभ्यांकेरवयंकजचविकेसतियस्यचरणाद्युग
गाजनकपयोधेवहचर्युधेधयतिदूरकरोतियस्योरसिश्चेयसा
संप्रदायःकोस्तुभवनिर्हसतिप्यविधःसप्रनाभःफुणिनमरधि
रोतेम्यत्रापिच्यप्रतिरलंकारः॥इतिसुबो॥॥अथक्रियागुप्तकार
गुप्तकर्मचस्तानिबिबिधानिच॥१॥इत्येवमसमीह्याऽगतस्तस्मैसु
हृषासुवाःगाहिरंठ्यंविबिधानिरत्नानिचश्रुः॥इतिक्रियागुप्त॥गो
रीगासुरसाहृश्यमद्वयशशिनंदचो॥इहैवगायतेकर्त्तव्येनापिन
लभ्यते॥२॥इःकामस्तुत॥तिइहइश्चरः॥इतिकर्तृगुप्त॥॥अत्रव

०७८१५५०००-००॥ ॥ इति विंदुमती ॥ ॥ अथ चित्रं ॥ विविच्य स्य हेतु रमरे व
दुर्गाय सेत्वं विष्णुं न वे शिव शिव त्रिगुणात्मक मूर्ते ॥ विद्याप्रतोपि परमां पुष्पमा
वदन्ति त्वां योगिपुष्पसुतियराः पुणि धान दृष्ट्या ॥ शार्ङ्ग धरत्य ॥ अत्यवसंततिल
काचंद सो दुर्गा ॥ तु निरुपत्य यथा च तत्त्वमपि प्रदानां वस्तु सदा दृष्टमाकारलो
पेरा इन्द्रवज्राद्वरं शिवस्तुतिर्जायते ॥ ॥ नमामि सा म नो उ न मानं मुनिं नम
सि न नाना न न न म साना म मो च्चा मान मु मे न ॥ शार्ङ्ग धरत्य ॥ नमामि नमस्तु
मि कं उं विष्णु न वे कं वलं विष्णु मे नं पा वती ना हरि हर मित्यर्थः ॥ किं भूतं मा म नो
उत्त मानं माला व न म स्या म न सः नु मः मा नो गे रा तः न पानं न रा दती चां च लु ग र्वा
प हर रां पु नः किं भूतं मु नि योगी श्वरं पु राः किं भूतं अ तानि नं ना ति मा नो य
स्य नं पु नः किं ॥ मु तं नाना न न नाना वि धा स्य दशा न तार त्वा न् नै क वि ष म्पु रं व पु

सभात

१५५

नः किं भूतं श्रुतिनं नातिमानो यत्तु नः किं भूतं नाना ननं नाना विधा त्वं द
शावतारत्वात् नैक विधसुखं पुनः किं भूतं श्रुतिमं सञ्जायमानं नाना पुनः किं भूतं
नामं श्रुमानं साक्षात्पति कामतीत्यमाना सत्तु पुनः किं भूतं श्रुतिमानं वृक्षत्वरूपं
एवं विधं उमेन नमाति ॥ अक्षरः तारतारतरे रेतरे तरे तरे तरे तरे ॥ रता नीति त्रिरी
रीति तीरे तीरे तीरे तरे तरे ॥ अक्षरः कालिदाशस्य ॥ नागु विशेधे धेधे परसं हते जा
ति ॥ हिंस्यति कालं कालं कालं कालं धने सुनिर्भयत ॥ देवे श्रुत्य ॥ मानुषासः ॥ ली
लाभितेन मुचिनामृदु नोदितेन बालो किं तेन लघुना गुरुरागतं न ॥ व्याख्यातेन न
जघनेन च दर्शितेन साहंति तेन गलितं मम जीवितेन ॥ उ एतः मानुषासः ॥ कटि
नान्द्राससहितं चतुर्थपदांतयमकं ॥ आश्रयानासाहंत्या वागीती नीती नीतीः प्रीती
॥ ओ गोरो गो गो दो गो हो च ये वे वे वे वे मे देरी ॥ उ एतः ॥ चतुर्मातृकं विद्युत्ता लाघ
दः ॥ अस्या व्याख्या ॥ आत्मा यानां वेदानां आहंत्या वाक् श्रुत्याऽपि नित् श्रुत्य कथ

राम

१५५

यत्॥ किमाह इतीतीतीः प्रीतीः प्रीतीः भोगः रोगः मोदः मोहः कोमेचमुपेदेरो आत्मनोप
परमात्माना ध्यये इहेर॥ इति चित्राणि॥ ॥ अथ भाषाचित्रं॥ उत्तरंग कडितोरु कठारी
भाजिरागुन भयंकर गालाः॥ संतुपायक गगगा जयते स्वंगामगो हरमिला वइवाली
॥ अथ व्याख्या॥ राजान्तवपायक गगगाः सेवकाः उत्तरङ्ग कडितोरु कठारि भाजिराः
संतु॥ उत्तरङ्गाः अतिमुदिताः कलितोरु कठः सुज्जित पृथुल कपोलाः स्वरीभाः रा
जगजाः तेषां यः आजिः संग्रामः तं रातिददति ती उत्तरंग कडितोरु कठारी भाजी
राः उत्तभयंकर गालाः भुकुटी भीषणाल गालाः संतुते पायक गगगाः इलावः पृथ्वी
रक्षकाः इवाली जितकंदर्प त्वं अगो हरं अगो ग्रहं आस्यात स्वगां पृथ्वी जयपर
देशाया त्मीयं कुत॥ ॥ नूनं वा दलद्वा द्रवे हसारं कंत मेरे के हे ० पागनि वेदिता

तमात

१२६

हृशरसां श्रीमहदेवंप्रभुं॥ शितिकंठपरिउत्स्य॥ ॥ इति भाषाचित्रं॥ ॥ अथ प्रश्नोत्तराख्यानं॥ तेषां त
रायाः गहं तिक्कजिवक्रौह न निज न नवः काहिन त्रित्यकुले किं त्यापो न्य विकल्पे क्व कच
नखनिभैः किं नृसिंहे गामिन्नं॥ कीदृक् दित्याः प्रसूतिः किमनलशमनं कानृपैः पालनी
याको वन्द्योक्तः प्रमादिरिति पुनः कलुषं स्वर्गुनी वारि पूरः॥ पुंसः संवोधनं किं विकरि
गां केरुजोने प्रिषिद्धि किं भूत्यं ते रिपुगां नुखर गार कं को व वीप्रोचनं किं॥ केवावर्षाः
सुनसुः विशमि मह रिगा किं विदीर्षी नखग्रेः को वामार्गे विसर्प्य निघट्टयति तरं नर्मदा
वारि पूरः॥ पुनरप्यनुलोमेन॥ नर्मदा वः॥ रिपूरः॥ पुनरपि सवर्षे नर्मदा वारि पूरः॥ के
भूषयंति स्म नमस्तानि कीदृश्या चन्द्रमसः कुतः श्रीः॥ किमाहमीता दशवक्रनीता हा
रामहादेव रतातमात॥ रवेः कवेः किं सत्त्वा मरस्य सारं क्वे भयं किं प्रमुखं तिष्ठ गाः॥ ख
लाङ्गयं विमुपयदं च केषां भागी रथी तीरशम शितानां॥ भागीः रथी इति रसं श्चाश्रितानां॥

राम

१२६

पुनः सर्वभागीरथीतीरसमाश्रितानां भक्तः प्रार्थयते मदनविभूतलयायुवत्याभातिवपुंडकमुपैति कथंच
बायुः॥ कानादरो भवति केन विराजते पुंवासात्किं फलमुदाहरता गिरिकेरं॥ नां अलिके अरं पुनः
प्रतिलोमे नारं के अलिना पुनः सर्वं नागिकेरं॥ कस्य मरौ उरं धिगमः कः कमले विरचिता वासः
॥ किं सुष्यति चामुगा रिपवस्ते वत कुटो व्रष्टाः॥ धर्मदासस्य॥ आशुतरजातिः कस्य जलस्यः
कः भ्रमरः कैरिरोभिः कुतः एषियाः॥ नलिनीदलगतजललवतरलं किं यौवनामथा
७॥ केशरकरनि करानुकारिणः सज्जनारवा॥ ७॥ किंबुरं स्त्री हृदयं किं गृहिणाः प्रियायदा
रगुणाः॥ कः कामः किं दुष्करसाधनं प्रदाः॥ ८॥ दण्डिनः॥ अथ प्रश्नोत्तरेषु वाज्यालापाः॥ नी
चेषु यावन्ती वाणी का कस्यायु मं जने॥ शंभोरावरणां किं कं भजने वा ध्येयं जने॥ हरिहर
देवस्य॥ प्रश्नोत्तरे किं॥ अवेला भोजिनं॥ अवेला भः अजिनं॥ पुनः सर्वं अवेला भोजिनं

॥ कस्मिन्त्यपि तिकं सारिः कावृत्तिरधरमानुना ॥ किं पुनैपितरं बालः किं हृष्टारमते मनः ॥ १० ॥
 प्रश्नोत्तरं किं ॥ शेषे सेवा वापरस्य ॥ ॥ अथ पुत्रोत्तरे पुत्रिप्रयुक्तयः ॥ किं यन्मार्तजलं विप्रजानुद-
 पुनराधिपु ॥ इदं किं मक्षणे नहि सन्निभवा इदं ॥ प्रथमपदं नृनायपदं च नदीमुत्तितीर्त्ति
 भोजराजस्योक्तिः ॥ द्वितीयपदं चतुर्थपदं चराजददर्शनार्थं इदं प्रकाशमारवाहपण्डितस्य
 प्रत्युक्तिः ॥ त्रितीयपदं चतुर्थपदं चराजददर्शनार्थं इदं प्रकाशमारवाहपण्डितस्य
 निवाधते ॥ पुनर्वाच्यगयायागहमागदतेः शिविकातहस्य भोजराजस्योक्तिः ॥ इत्तराज
 चराजदर्शनार्थं इदं प्रकाशमारवाहपण्डितस्य प्रत्युक्तिः ॥ यदेतच्च द्रोतजलदलवलीला
 विततुते नदाजुष्टे लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा ॥ अहं त्विदं नये त्वदरिविरहका
 नतस्तु न कथादोत्कापान्तराकिराकलं कां किनतनुं ॥ १३ ॥ पुनर्वाच्यरात्रौ चंद्रमसं वर्त्म
 यतो भोजराजस्योक्तिः ॥ इत्तराजददर्शनार्थं इदं प्रकाशमारवाहपण्डितस्य

प्रत्युक्तिः॥ इदमनुचितमक्रमशः पुंसां स्याति कृजरास्यपि मन्मथो विकारः॥ इवमपि न हनं विलासि
निनास्तनयतनावधिजीवितं भवं॥ १४॥ पुर्व्वद्वसारी कडां दुर्न्याः शीला भद्रारिका राउक्तिः॥
उत्तरार्द्धं भोजराजस्य युक्तिः॥ अष्टौ हतककोटयस्ति नवतिर्मन्त्रा लानां तुलायं चान्नपुग
धनुषं मधुपत्रो बोधुराः सिंधुराः॥ एवमप्येव च यप्रपंच चतुरविंशंगनां शतं द्वाप्रांश्च
नृपेन रोक्तिं मिदं वै तालिकाया रय्या॥ १५॥ निधिलमपि वृंश्च भ्रांशकारिकस्योक्तिः॥ वे
तालिकाया रयेति सप्ताकाराणि वेतालिका गीतदत्तकर्म्मस्य विक्रमादिस्य प्रत्युक्तिः॥ अल
मतिचपलत्वात् स्य प्रमायोपमत्वात् परिगतिविरहस्य त्वात् संगमेन प्रियायाः॥ इति यदि शतक
स्तत्त्वमालोकयामस्तदपि न हरिणा कविस्मरत्यन्तरात्मा॥ पूर्व्वद्विंशिकां ददतो गुरोरुक्तिः॥ उत्तरार्द्धं राजकन्यानु
रक्तस्य विह्वलस्य प्रत्युक्तिः॥ अग्रां तदिदमुच्चदद्विपश्चेति शो नितविहरिणो हरेः॥ इत्यसत्त

सभात०
१२८

सु१

रुनिके लिपवांससहस्रिकेत्यजति किं सतंगजः॥ पूर्वादिचित्रपरिक्शयाराजकन्यायाडक्तिः॥ इत्त
राष्ट्रमेवतु रक्तस्य विहारास्य प्रत्युक्तिः॥ निर्दिष्टं कंजन्यागतं नलिनीः यथा नृप इहं तुहि मा
श्रुविम्बं॥ इत्यत्रिरिन्दोरपि निःफले वस्युष्ट्राविनिद्रानलिनीनयेन॥ पुर्वदि राजकन्यानु
रक्तस्य विहारास्योक्तिः॥ इत्तराष्ट्रं तदनुचितायाराजकन्यायाः॥ ॥ अथ शुद्धविधिः॥
स्नानं नाममनः प्रसादजननं दुःस्य प्रविष्टं सनं शौचस्यायतनं मलापहरणं संबद्धं
नं तेजसां॥ स्यो योत्तकरं गद्यप्रशमनं कामस्य चायायनं नारीणां अमनोहरं स्नाने च देशे
ते गुणाः॥ १॥ प्रथमं प्रभाते स्नानं शुद्धवस्त्राद्यैः प्रवेत्त॥ मंगल्य वस्तुसंयुक्तादेव वि
प्रांश्चापूजयेत्॥ २॥ कस्तूरपालस्य नाम्ना च बलिं दद्यादिशो दश॥ रात्रौ चैत्रापि संपूज्य
रक्षामंत्रान् स्मरेत्ततः॥ ३॥ दिव्यौषधीनां लेपं च रक्षाबंधं च करयेत्॥ किंचिदुत्थाच

राम
१२८

पीत्वा च ततः सूत्रं ह मुदरेत् ॥ ४ ॥ सेनापतिं गजरोहनात् प्राञ्च्य सुभगं तथा ॥ मुरयान
न्या नपि धनैर्बलिं श्वपरितोषयेत् ॥ ततो ब्रूयन्त्यनामानि विभुस्मरणा पूर्वकं ॥ ज
पेन्नतः प्रति हेतु चतुरंगवलेयुतः ॥ १ ॥ तु विरथा गजाः पृथ्वीं हतं हतं हतं पदा तयः
॥ पार्श्वयोश्च हयाः कार्या बृहत्या यं विधिः स्मृतः ॥ ८ ॥ अर्द्धचंद्रं च चक्रं च शकटं मक
रं तथा ॥ कमलमेणिका गुल्मान् बहूनि वं प्रकल्पयेत् ॥ रायिराजपुत्राः अमिता आत्म
सिंह जीतयः ॥ तान सद्धीनात्मनः पार्श्वे रक्षायै स्थापयेत् नृपः ॥ १० ॥ यस्मिं कुले यः पु
रुषः प्रधानः स सर्वयत्नेन हिरक्षणीयः ॥ तस्मिन् विनष्टे किल सारं भूते नानाभिन्न
गान परे वहन्ति ॥ ११ ॥ परस्य रानेरक्राये यो वाः शाङ्कधनुर्द्वाराच्च ॥ स न द्रुत रगारु दारो
जयन्ति रोरिपून् ॥ १२ ॥ एकः कापू रूषो दीर्घो दारयेन्महती चमू ॥ तदा तमनुदीर्यते यो
वाः शूरतमाश्रयि ॥ १३ ॥ दुर्निवारतया चैव प्रभग्रा मरुती चमूः ॥ अगामि वमहावगः काला

सभात
१२२

वारयितुं कामः ॥ १४ ॥ हृदि तं नैव विविलं नाशस्तं चान्यथा धिनं ॥ यलायमानं शरणा
गतं चैव न हि संयेत ॥ १५ ॥ भीरुः यलायमानोऽपि न चिच्छेद्यो बलीयसा ॥ अत्यायां वा
सहत्यां वा सेनायामिति निश्चयः ॥ १६ ॥ हर्षो यो धः गरास्ये को जयलक्ष्मप्रमि हो च
ति ॥ अन्वेन वायवो वांति दृष्टे मानुष्यं सिच ॥ १७ ॥ सदा सुप्रभवं ते ते वाजिः
न तममहीतले ॥ जाग्रत्या यो धने प्रप्रे कर्करस्य च भद्रा रो ॥ १८ ॥ अपूर्णानै
व कामसंयं संपूर्णानैव वायुषा ॥ इति विज्ञायमतिमाननररो विमुक्तो भ
वेत् ॥ १९ ॥ जिते लक्ष्मीर्न ते लक्ष्मी ह कीर्तिश्च धरासीतले ॥ तस्माद्देयं विधा
तव्यं हंत न्यापरवाहिनी ॥ २० ॥ यासौ ख्यारो मकूपानां वाहकस्य ह्यस्य च ॥ त

राम
१२२

वृद्धवर्षेत्तुर्गः कर्त्तिश्च चरणां तले ॥ तस्माद्देयं विधातयं हेतुन्यापरवाहिनी
वर्द्धवर्षेत्तुर्गः हयष्टष्टे हतो नरः ॥ २१ ॥ यत्तु भूग्रेषु सैन्धुविद्वतेषु निवर्त्तते ॥ पदे पदे स्वमेधेत्य
तमते दलमकाशं ॥ २२ ॥ द्वापिमौ पुरं घेनो केसूर्यमरागुलभेदिनौ ॥ परिब्राट्योगयुक्तश्चरणां चाभिमु
खा हतः ॥ २३ ॥ मतेः प्राप्या मिवाद्यमीशत्रुं हत्वा सुरावा निवा ॥ इभावपि हि शूराणां गुणा वेतौ सुदुर्लभौ ॥
२४ ॥ यदि सरमपात्यनातिमृत्योर्भयमिति युक्तमित्यो ततः प्रयातु ॥ अथ मारा भवश्यमवजतोः
किमिति बुधा --- ॥ २५ ॥ अथादौहिराणी ॥ खट्वयं नेत्रे रकोहिणि मत्मा ॥ एकैकैक
रथाश्चापत्रिः पञ्चदशतिकाः ॥ १ ॥ पञ्चगैत्रिगुणैः सार्द्धं कुसादारयाप्योत्तरं ॥ सेनामुत्तंगुल्मगतौ वाहि
नी एतन्नाचमूः ॥ २ ॥ अनीकिनी दशानी किन्यदौहिण्ययसंपदि ॥ महाः दौहिनी ॥ खट्वयं निधि
वेदक्षिचंद्रा कर्त्तिहिमांशुभिः ॥ महादौहिणी का प्रोक्ता संख्या गणितको विदेः ॥ कोप्यत्वेष्टा दशप्रो
क्ता लक्षो गामेकसप्ततिः ॥ चतुर्विंशत्सहस्राणि तथानवशतानि च ॥ महादौहिणी का प्राहुरिमां तत्त्ववि

दोजनाः॥महादोहिरिकायांनुरथाःकोटिमिताःसृताः॥सप्तत्रिंशच्चलदाणिगीयंतेतत्त्ववादिभिः॥
 द्वादशैवसहस्राणिचत्वार्येवशतानिच॥सप्तत्रिंशत्सहस्राणितथाशतचतुष्टयं॥अश्वानांसप्तप्रो
 क्तानिचतिसहदेवमेवगजामता॥कोद्यश्चनम्रोलेकाणिरुद्धसंख्यानितानिच॥सप्तत्रिंशत्स
 सहस्राणिनिधाशतचतुष्टयं॥अश्वानांसप्ततिःसंख्यागणितापूर्वसूरिभिः॥षट्कोद्योशीतिलदा
 णिषेचाधिकमितानिच॥द्विषष्टिश्चसहस्राणितथाशतचतुष्टयं॥पंचाशद्वितिसंख्याचपदाती
 नांप्रकीर्तिता॥॥अदोहिरिणी॥॥२१८७००२१॥२१८७००गजा॥२१८७००पत्तयः॥१०२३५०॥अ
 श्वो॥५५१०॥महादोहिरिणी॥रथाः॥१३७१२४२००॥गजा॥१३७१२४२०॥अश्वः॥१३७१२४२०॥
 पत्तयः॥४९१३३४३०॥६८५४२४५०॥॥अथैषुकीर्त्तकं॥शरीदिवससूतसंरोगलितशोबनका
 मिणित्परोविगतवारिजंमुखमनुदरंस्थाकृतैः॥पुर्णधनप्रलायणःसततनिर्द्वन्द्वःसज्जनोन्मेषां
 गणगेतःखलोमनसिमप्रशल्यानिमे॥१॥नृणांशान्तिनयानिदरासपिहृदयंस्थैर्यमालंबतेनोकायः
 कात्तारसविरहितःशेषमायातिनित्यं॥गिहंनेहदरासपिमयात्यज्यतेरामपादोस्मर्त्तुंस्वप्रपिने

द्वाभयतिकचमहोसागरं तं तरिष्ये ॥ २ ॥ दैतैः प्रस्थितमग्रतः दनुवश्चेतापितं मूर्द्धजैः कर्तव्यं
 मयि वा विलास रचना नाकर्ण्य नाकर्ण्यते ॥ नेत्राभ्यामपि चावलं युवतिषु त्वक्त्रं गतं यौवनं सा
 र्थस्मिन् रचलिते कचं पुनरहं यन्नास्मिन् तच्चिंतये ॥ ३ ॥ जनानंदकारी गुणज्ञः सुशीलः प्रियः पार्ष्णि
 वाना मना सयस्य नाथः ॥ दशदानशीलो विवेकी विचित्रः सख्यः सुधनो जगन्नाथ मिश्रः ॥ ४ ॥ यु
 गशरत्नसंख्येव तस्ये मासि चो जे हरि तिथि रवि वारे शुक्ल पक्षे शुभे च ॥ कृतमिदं मन्त्रि शुभं
 अजगन्नाथ मिश्रैः स्मृतं रसिकतुष्टे राजतां पण्डिते ॥ ॥ इति श्रीसमांतरं श्रीजग
 न्नाथ मिश्र विरचितं समाप्तं ॥ ॥ शुभम् ॥ ॥ श्रीकृष्णप्रीतिरत्न ॥ — ॥ रामराम ॥ ॥

सहस्र
 पा०

आयातविमलाशुभाधिकठिता विप्रमुहदेष्टिता ॥ स्थाने सिंहसमारणमृगसमाहृतं नैरजमुक्ता ॥ अह
 रं गजभीसनसमास्वतोयमा मथुने ॥ गम्यागम्य विचारणारतिनाह प्रतप्य मूयधसा ॥ ॥ वसवसाव
 नवसाधसा प्रागक्षरक्षसा ॥ मिश्रैः हतकर्तव्यं सर्वधर्मविवक्षिता ॥

समाप्त

१३९

आभा मरुवाथि

951

ASMA ARCHIVES

समाप्त

१३९